

VATT-TUTKIMUKSIA
VATT-RESEARCH REPORTS

29

**VEROUUDISTUKSET -
YRITTÄJIEN SOSIAALIETUUDET
JA NIIDEN MAKSUPOHJA**

Työryhmäraportti

VALTION TALOUDELLINEN TUTKIMUSKESKUS

Government Institute for Economic Research

Helsinki 1995

ISBN 951-561-139-3

ISSN 0788-5008

Valtion taloudellinen tutkimuskeskus

Government Institute for Economic Research

Hämeentie 3, 00530 Helsinki, Finland

J-Paino Ky

Helsinki 1995

Verouudistukset - yrittäjien sosiaalietuudet ja niiden maksupohja, työryhmämuistio. Puheenjohtaja Rolf Myhrman. **Tax Reform - Social Insurance Benefits and Contributions of Entrepreneurs**, Report of the working group. Chairman Mr. Rolf Myhrman. Helsinki, VATT, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Government Institute for Economic Research, 1995 (B, ISSN 0788-5008; No 29), ISBN 951-561-139-3.

Tiivistelmä: Vuonna 1993 toteutettu yritys- ja pääomatulojen verouudistus muutti yrittäjien ja maatalouden harjoittajien ansiotulojen määräytymistä. Verouudistuksen suunnitteluvaiheessa ei tarkasteltu sen vaikutuksia sosiaalivakuutukseen. Uudistuksen johdosta yrittäjien sosiaalietuuksien pohjana oleva työtulo pieneni. Myös keva- ja sava-maksupohja rapautui.

Yrittäjien sosiaalivakuutusmaksujen ja -etuisuuksien tarkastelu edellyttää yritys- ja henkilötason verotustietojen yhdistämistä. Työryhmä esittää raportissaan ne periaatteet, joilla VATT:n YRI-yritysmallit ja MATURE-maatalousmallit kytketään sosiaali- ja terveystieteiden SOSTIK-henkilötason malleihin. Malleihin perustuvien esimerkkilaskelmien mukaan yrittäjien ansiotulojen määrä pieneni korkean nettovarallisuuden yrityksissä lähes olemattomaksi, kun suhdannetilanne heikkeni ja yrityksen tulos pieneni. Tällöin yrittäjien sosiaalietuudet jäivät pieniksi eikä keva- ja sava-maksujakaan juuri kertynyt. Ansiotulojen todettiin nyky muodossaan vastaavan huonosti yrittäjän työpanosta. Korvaavaksi tai täydentäväksi työtulokäsitteeksi pyrittiin löytämään ns. kaidepuutulo, joka myös eri suhdannevaiheissa kuvaisi yrittäjän työstä poissaolosta menettämää työtuloa. Yrityksen liikevoittoon perustuvan kaidepuutulon käyttäminen sosiaalietuuksien pohjana näytti tasaavan eri suhdannevaiheissa yrittäjien työtuloa. Maksuvirtojen vuotuinen vaihtelu ei ole yhteiskunnalle yhtä haitallista kuin yksittäiselle yrittäjälle.

ASIASANAT: Verouudistus, sosiaalivakuutus, työtulo, mikrosimulointimallit

Abstract: The 1993 tax reform changed the determination of earned income for farmers and entrepreneurs. When the tax reform was designed its effects on the social insurance system were not adequately examined. After the reform earned income for entrepreneurs decreased and the amount from which the national pensions insurance and sickness insurance contributions are determined has deteriorated due to the dual income tax system.

The data has to be exploited both at the enterprise and personal level when the social insurance contributions and benefits are examined. VATT has the input data and microsimulation models for analysis of tax reform's effects on entrepreneurs (YRI-models) and farmers (MATURE-models) at the enterprise level. Ministry of Social Affairs and Health employs the models for analysis of tax reform's effects on persons (SOSTIK-models). In this report the connection of these levels and models has been discussed. The results of the simulations show that the level of earned income for the entrepreneurs was remarkably lower in the enterprises with high net capital. During economic depression this became more apparent due to the falling profits of enterprises. During recession the social insurance benefits were minor and the old-age pension insurance and the sickness insurance contributions were inconsiderable. The taxable earned income is no longer suitable for representing the work done by the entrepreneurs. The benchmark-income has been introduced. This income is based on the operating income and is not tied to the taxable earned income. It is not as sensitive to the economic cycles or net capital of the enterprise as the taxable earned income. Due to this, fluctuations in the social insurance benefits can be stabilized.

KEY WORDS: Tax Reform, Social Insurance, Earned Income, Microsimulation Models

Esipuhe

Vuonna 1993 toteutettu yritys- ja pääomatulojen verouudistus vaikutti merkittävästi myös sosiaalivakuutukseen. Eriytetyn tuloverojärjestelmän mukainen yritystulojen jakaminen ansio- ja pääomatuloihin muutti sairausvakuutuksen työtuloa siten, että se ei enää sovellu sosiaalivakuutuksen etuisuuksien tai maksujen laskentaperusteeksi. Tähän muutokseen ei sosiaalivakuutusjärjestelmässä oltu varauduttu, mistä syystä yrittäjien ja maatilatalouden harjoittajien sosiaalietuudet pienentyivät. Myös sosiaalivakuutuksen maksupohja muuttui.

Valtion taloudellinen tutkimuskeskus asetti 16.9.1994 työryhmän, jonka tehtävänä on selvittää yritystoiminnan ja maatilatalouden harjoittajien sosiaalietuuksien ja niiden rahoituksen kohdentumista. Työryhmän tuli työnsä ensimmäisessä vaiheessa selvittää verotuksen ja sosiaalivakuutuksen tulokäsitteitä ja luoda sellaiset tutkimusaineistot ja -menetelmät, jotka soveltuvat aihepiiriin empiiriseen tutkimukseen.

Käsillä olevassa raportissa selostetaan verojärjestelmään tehtyjä muutoksia, sosiaalivakuutuksen eri tulokäsitteitä ja niiden yhteyksiä verotuksen tulokäsitteisiin. Lisäksi esitetään tutkimusta varten suunniteltuja mikrosimulointimalleja sekä kuvataan näihin malleihin perustuvilla esimerkkilaskelmilla ansio- ja pääomatulojen muuttumista siirryttäessä erityettyyn tuloverojärjestelmään.

Työryhmän puheenjohtajana toimii tutkimusjohtaja Rolf Myhrman ja jäseninä erikoistutkijat Tuomo Heikkilä, Outi Kröger ja Jukka Rautavalta VATT:sta. Muut työryhmän jäsenet ovat finanssineuvos Reino Niinivaara ja nuorempi finanssisihteeri Seppo Kari valtiovarainministeriöstä, apulaisosastopäällikkö Kari Välimäki, toimituspäällikkö Tuulikki Haikarainen, erikoistutkijat Anita Haataja, Ilari Keso ja Carin Lindqvist-Virtanen sosiaali- ja terveystieteiden ministeriöstä, maatalousneuvos Juhani Tuisku maa- ja metsätalousministeriöstä, ylitarkastajat Tuula Hakola ja Erkki Laanterä verohallituksesta sekä suunnittelija Martti Kankaanpää ja yliaktuaari Marja Sjöblom Tilastokeskuksesta. Työryhmän sihteerinä toimivat vanhempi hallitussihteeri Juha Rossi sosiaali- ja terveystieteiden ministeriöstä ja apulaistutkijat Markku Lang ja Eeva Koivula VATT:sta. Työryhmä on kuullut asiantuntijana Elise Kivimäkeä Kansaneläkelaitokselta.

Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen puolesta esitän kaikille tämän raportin valmisteluun osallistuneille parhaat kiitokset.

Helsingissä elokuussa 1995

Seppo Leppänen

SISÄLLYSLUETTELO

1. YHTEENVETO	1
2. JOHDANTO	5
2.1. Sosiaalivakuutuksen nykytila ja muutospaineet	5
2.2. Verouudistusten aiheuttamat muutospaineet	6
3. SOSIAALIVAKUUTUS JA SOSIAALITURVA	8
3.1. Etuuksien määrittämisen perusteet	8
3.2. Maksutasojen erot vakuutetuilla	10
3.3. Etuuksien ja maksujen vastaavuus	10
4. VEROUDISTUKSET JA SOSIAALIVAKUUTUS	16
4.1. Tuloksen jako ansio- ja pääomatuloksi	16
4.1.1. Liikkeenharjoittajien ansio- ja pääomatulojako	17
4.1.2. Henkilöyhtiöiden ansio- ja pääomatulojako	17
4.1.3. Osinkotulojen jakaminen ansio- ja pääomatuloon	19
4.1.4. Maatilatalouden harjoittajien ansio- ja pääomatulojako	20
4.2. Ansio- ja pääomatulojen käsittely henkilöverotuksessa	21
5. ETUUKSIEN PERUSTANA OLEVAT TYÖTULO- KÄSITTEET VAKUUTUSTYYPEITTÄIN	23
5.1. Yrittäjän määrittely	23
5.2. Yrittäjien eläkelain mukainen työtulo	23
5.3. Maatalousyrittäjien eläkelain mukainen työtulo	24
5.4. Työttömyysturvalain mukainen työtulo	25
5.5. Tapaturmavakuutuslain mukainen työtulo	26
5.6. Sairausvakuutusasetuksen mukainen työtulo	26
5.7. Verotuksen vaikutus sosiaalivakuutuksen työtuloon yrittäjillä	27
6. SOSIAALIVAKUUTUSMAKSUJEN PERUSTANA OLEVA TYÖTULO	30
6.1. Työnantajien maksut	30
6.2. Vakuutettujen maksut	30
6.3. Verouudistusten vaikutus vakuutusmaksupohjaan	31

6.4. Yrittäjien ja maatalousyrittäjien työtulo eri etuuksissa ja verotuksessa	32
7. SAIRAUSVAKUUTUKSEN MAKSUPERUSTEIDEN JA ETUUKSIEN MÄÄRÄYTYMINEN - KAIDEPUUTULO	36
8. SOSIAALIETUUKSIEN JA -VAKUUTUSMAKSUJEN TARKASTELUUN SUUNNITELLUT MIKROSIMULOINTIMALLIT	38
8.1. YRI-malliperhe	38
8.2. Tavoitetulon määrittäminen	46
8.3. Nettovarallisuuden vaikuttaminen	47
8.4. YRI-malleista saatavien tulosten hyödyntäminen	48
9. MIKROAINEISTOILLA TEHDYT ESIMERKKILASKELMAT	50
9.1. Laskelmien yleiset perusteet	50
9.2. Elinkeinoyhtymät	50
9.3. Maatilat	59

LÄHDELUETTELO

LIITTEET

1 YHTEENVETO

Työryhmä on selvittänyt, miten verouudistukset ovat vaikuttaneet yrittäjien ja elinkeinonharjoittajien sosiaalietuuksien ja -maksujen perustana olevaan työtuloon. Vuonna 1993 toteutettu yritys- ja pääomatulojen verouudistus vaikutti olennaisesti sosiaalivakuutuksen käyttämien tulokäsitteiden sisältöön ja sitä kautta sosiaalivakuutusmaksujen tuottoon ja etuuspohtaan. Verouudistuksen valmisteluvaiheessa sosiaalivakuutuksen tavoitteet eivät olleet esillä, vaan verouudistukset lähtivät liikkeelle muista näkökohdista.

Sosiaalisen riskin katsotaan kohdistuvan vain työtuloon. Työtuloa määriteltäessä pidetään lähtökohtana usein verottajan tietoja, vaikka verottajan näkökulma poikkeaa sosiaaliturvassa omaksutuista periaatteista. Tavallisen palkansaajan kohdalla työtulo on suhteellisen selvä; verotuksen ennakonpidätyksen alainen palkka tai kunnallisverotuksen verotettava ansiotulo vastaavat sosiaalivakuutuksen työtuloa vakuutustyyppistä riippuen. Yrittäjän ja maatilatalouden harjoittajan työtulo on vaikeammin määriteltävissä verotuksen tiedoista. Sosiaalivakuutuksessa etuuden pohjaksi pyritään löytämään yrittäjän työpanosta kuvaava työtulo. Sillä ei välttämättä ole yhtymäkoh-
taa yrittäjän verotettavaan tuloon.

Yrittäjien ja maatilatalouden harjoittajien sosiaalivakuutuksen työtulo on määriteltä eri tavalla vakuutustyyppistä riippuen. Työeläkevakuutuksessa yrittäjä voi itse vaikuttaa vuosittain indekseillä tarkistettavan työtulonsa tasoon. Maatalousyrittäjillä työeläkevakuutuksen tulo määräytyy tietyissä liikkumarajoissa pinta-alan perusteella. Sairausvakuutuksen työtulon laskennan perustana on molemmilla käytetty verotuksen puhdasta ansiotuloa. Kun yrittäjien puhtaan ansiotulon määrään vaikuttaa mm. yrityksen velkaantumisaste, joudutaan nykyistä yrittäjien työtulon määrittelyä sairausvakuutuksessa harkitsemaan uudelleen.

Uudessa järjestelmässä liikkeen- ja ammatinharjoittajien, maatilatalouden harjoittajien sekä avoimien ja kommandiitti-yhtiöiden tulo jaetaan ansio- ja pääomatulo-osaan. Pääomatulo määräytyy yrityksen nettovarallisuudelle lasketun 15 prosentin laskennallisen tuoton mukaan. Tämän ylittävä osuus on ansiotuloa. Pääomatuloon kohdistuu suhteellinen 25 prosentin valtionvero ja ansiotuloon progressiivinen verotus. Pörssissä noteeraamattomissa osakeyhtiöissä osakkaan saama osinko jaetaan samalla periaatteella ansio- ja pääomatulo-osaan yrityksen nettovarallisuuden mukaan.

Kun aiemmassa järjestelmässä yritysten oli edullista progression alentamiseksi kasvattaa ansiotuloksi katsottavaa tuloa, uusi järjestelmä kannustaa yrityksiä verotus-
syistä lisäämään pääomatulo-osuutta. Järjestelmän seurauksena myös pienissä osakeyhtiöissä yrittäjäosakkaat ottavat korvauksen työpanoksestaan mieluummin osinkoina kuin palkkana. Yrityksissä, joiden nettovarallisuus on suuri, yrityksen tulo tulee verotetuksi kokonaan pääomatulona. Ansiotulon puuttuminen johtaa siihen, että yrittäjä saa sairastuessaan vain peruspäivärahaa. Yrittäjien asema sosiaalivakuutuksessa on siten selvästi heikentynyt.

Verouudistuksen ajoittuminen taloudelliseen taantumaaan korosti sosiaalivakuutuksessa ilmenneitä ongelmia. Paitsi että etuuskien perusta kaventui, myös sosiaalivakuutusmaksupohja rapautui. Kun vielä ennätyksellinen työttömyys kasvatti sosiaalimeinoja, sosiaalivakuutuksen rahoitus ei pysynyt muuttuvan tilanteen mukana.

Verouudistuksen jälkeen pääomatuloista ei enää makseta kunnallisveroa vaan ainoastaan valtionveroa. Tällä uudistuksella on keskeinen merkitys kunnallisveroäyrien perusteella perittävien sosiaalivakuutusmaksujen rahoituspohjaan. Äyrien perusteella perittäviä sosiaalivakuutusmaksuja ovat vakuutetun kansaneläke- ja sairausvakuutusmaksu. Maksuja peritään paitsi palkansaajilta myös yrittäjiltä.

Palkansaajilla merkittävin verouudistuksen keva- ja sava-maksun maksupohjaa kaventava vaikutus oli metsäverotuksella. Uuden verotuksen valinneilla metsänomistajilla puun myyntitulo on pääomatuloa, josta ei tarvitse maksaa keva- ja sava-maksua. Aikaisemminkin metsätalouden puhdas tuotto oli pääomatuloa, mutta siitä maksettiin keva- ja sava-maksut. Vanhan pinta-alaperusteisen verotusjärjestelmän valinneilla metsänomistajilla metsätalouden puhdas tulo luetaan nyt ansiotuloksi, ja siitä maksetaan keva- ja sava-maksu.

Yrittäjien keva- ja sava-maksun maksupohjan pieneneminen johtuu uudesta pääoma- ja ansiotulojen jakotavasta. Pääomatuloista yrittäjän ei enää tarvitse maksaa vakuutetun keva- ja sava-maksua.

Kansaneläkemaksujen ja niitä vastaavien etuuskien välinen kuilu kasvaa muilla veroilla täytettäväksi. Sairausvakuutuksessa maksupohjan ja etuuskien vähentyminen taas kaventaa sairausvakuutuksilla katettavien yhteiskunnallisten riskien hoitamista. Näiden riskien hoitamiseksi on määriteltävä yrityksen verotukseen perustuva työtulo, joka on riittävän vakaa kuvaamaan yrittäjän työtulon menetystä sairausvakuutuksen piiriin luettavissa onnettomuuksissa. Lisäksi tulisi tutkia, voitaisiinko tällaista työtuloa käyttää myös maksujen perusteena.

Työryhmä selvitti eri sosiaalivakuutustyypeissä käytettävät yrittäjien työtulokäsitteet. Verotuksen ansiotuloa käytetään perustana yrittäjän työtulon määrittelyssä ainoastaan sairausvakuutuksessa. Muissa sosiaalivakuutuksen muodoissa on päädytty muihin ratkaisuihin. Tähän on vaikuttanut se, että yrityksen tai maatilán tulo vaihtelee liikaa vuosittain ja, että yrittäjällä on itsellään mahdollisuus vaikuttaa tähän tuloon. Tulon on myös katsottu sisältävän tuottoa yritykseen sijoitetulle pääomalle.

Sairausvakuutuksessa käytetty työtulo on muodostettu verottajalta saaduista tiedoista. Lähtökohtana on pidetty verotuksen puhdasta ansiotuloa. Käytetty työtulo vastasi ennen verouudistusta varsin hyvin yrittäjien työpanosta, jos verotuksessa tehty ansiotulojen jako yrittäjäpuolisoiden kesken oli tehty todellisten työpanosten mukaisesti. Kun kuitenkin verotuksellisista syistä tulot usein haluttiin jakaa tasan, suuremmalla työpanoksella yritykseen osallistunut puoliso hävisi sairauspäivärahojen määrässä. Verouudistus pienensi olennaisesti ansiotulojen määrää. Puolisoiden ansiotulon jakamiseen liittyvä ongelma helpottui. Sosiaalivakuutuksen työtulon laskentamenettelyä muutettiin verouudistuksen jälkeen jonkin verran, mutta edelleenkin työtulo ei

välttämättä vastaa sitä tuloa, jonka yrittäjä menettää sairastuessaan. Kun verouudistuksissa yritysten varaustentekomahdollisuudet pääsääntöisesti poistettiin ja poistuneet varaukset on tuloutettava vuoteen 1997 mennessä, myös tämä vaikuttaa siihen, ettei verotettava tulo tänä ylimenokautena vastaa sen hankkimiseen ao. vuonna käytettyä työpanosta.

Työryhmä selvitti mahdollisuuksia sellaisen tulon löytämiseen, jota voitaisiin käyttää viitearvona työtuloa määritettäessä. Tämän tulon, ns. kaidepuutulon, tulisi olla mahdollisimman pitkälti verotuksellisista tekijöistä riippumaton ja vastata yrittäjän todellista työtuloa. Lähtökohtana pidettiin sitä tuloa, minkä yrittäjä menettäisi sairastuttuaan.

Yrittäjien kaidepuutulon yhtenä vaihtoehtona on tuloslaskelman liikevoitto. Se on erä, johon verotus ei ole vaikuttanut. Pelkistetyssä muodossaan se kuvaa sitä tuoteesta saatavan katteen menetystä, joka aiheutuu yrittäjän työstä poissaolosta. Kaidepuutulon käyttämisessä on otettava huomioon, että se sisältää myös yrityksessä toimimattomille yhtiömiehille kuuluvan pääoman tuoton. Kun yrityksessä toimii useampi yrittäjä, työtulo tulisi myös jakaa yrittäjille heidän työpanostensa suhteessa.

Maatalouden kaidepuutuloksi esiin nostettu maatalouden puhdas tulo ennen tasausvarausta poistaa suurelta osin verouudistuksen aiheuttamat muutokset. Tulo lasketaan ennen jakoa ansio- ja pääomatuloon.

Työryhmä suunnitteli eri yritysmuodoille ja maatiloille mikrosimulointimallit, joiden avulla voidaan arvioida verouudistuksen vaikutuksia ansio- ja pääomatulojen määrään yrittäjillä. Mallien perustana olivat VATT:n yritysverotusmallit ja STM:n henkilöverotuksen mallit. Malleilla on tarkoitus selvittää, miten verouudistus on muuttanut ansiotulojen määrää ja mm. sitä, miten yrittäjät voivat itse vaikuttaa pääomatuloisuuden määrään vaikuttamalla nettovarallisuuteen.

Mikrosimulointimalleilla laskettiin esimerkkitapauksia yrityksistä ja maatiloista. Laskelmista kävi selvästi ilmi nettovarallisuuden vaikutus ansiotulo-osuuteen. Elinkeinoyhtymällä, jonka nettovarallisuus oli huomattava, lähes puolet tulosta verotettiin pääomatulona. Vastaavasti yrityksessä, jossa ei ollut nettovarallisuutta ollenkaan, tulo tuli äänettömien yhtiömiesten osuuksia lukuunottamatta verotetuksi ansiotulona. Kun tarkasteltiin verouudistuksen aiheuttamia kansaneläke- ja sairausvakuutusmaksujen tulopohjan muutoksia, nettovarallisuuden huomioon ottaminen puolitti maksupohjan vakavaraisessa yrityksessä. Myös yrityksessä, jonka tulo verotettiin kokonaan ansiotulona, keva- ja sava-maksupohja pieneni yhtiömiessävähennyksen takia.

Maatalousyrittäjiä koskevilla esimerkkilaskelmissa keva- ja sava-maksupohja pieneni velattomilla tiloilla, joilla nettovarallisuus oli korkea. Vastaavasti velkainen tila, jolle ei muodostunut lainkaan pääomatuloa, maksoi keva- ja sava-maksuja saman määrän kuin ennenkin. Tehdyissä laskelmissa metsäverotus pidettiin pinta-alapohjaisena. Jos metsätulon verotukseksi valittiin myyntitulon verottaminen, tämä pienensi sekä velkaisen että velattoman maatilän sosiaalivakuutusmaksuja.

Esimerkkilaskelmissa yritysten yhtiömiesten ansiotulot olivat sosiaalivakuutusetuksiin nähden kohtuullisella tasolla. Kuitenkin tilanteessa, missä vakavaraisen yrityksen tulos olisi ollut puolta pienempi, vastuunalaisten yhtiömiesten ansiotulot olisivat pienentyneet lähes olemattomiksi. Yrityksessä, jossa ei ollut nettovarallisuutta ollenkaan, yrityksen tuloksen puolittuminen olisi pienentänyt vastaavalla määrällä myös yhtiömiesten ansiotuloja.

Maatilaesimerkeissä velattoman maatilán ansiotulot olivat alhaisella tasolla verrattuna velkaisen maatilán ansiotuloihin. Lisäksi ansiotulot ja niiden pohjalta määräytyvät etuudet olisivat laskeneet merkityksettömiksi mikäli maatalouden taloudellinen tulos olisi ollut puolta pienempi. Velkaisella maatilalla, jolla ei ollut lainkaan nettovarallisuutta, nykyinen verojärjestelmä pienensi etuutta tulonvähennyksen suhteessa.

Suhdanne- tai satovaihteluiden seurauksena yrittäjien etuuksien pohjana olevat työtulot pienentyvät, mutta verouudistuksen takia ne näyttäisivät vakavaraisissa yrityksissä pienentyvän kohtuuttomasti. Etuuksien liiallisen vaihtelun eliminoimiseksi niiden pohjana voitaisiin käyttää kaidepuutuloa, jota ei ole vielä muokattu tuloksentasauskeinoilla eikä veroteknisillä vähennyksillä.

Maksuvirtojen vuotuinen vaihtelu ei ole yhteiskunnan kannalta yhtä suuri ongelma kuin yksittäisen yrittäjän kohdalla, mikäli keskimääräinen vuotuinen maksuvirta pysyy riittävänä. Ansiotulojen vuotuiset vaihtelut kohdistuvatkin yrittäjään.

2 JOHDANTO

2.1 Sosiaalivakuutuksen nykytila ja muutospaineet

Väestörakenteen muutokset ja viime vuosien taloudellinen taantuma ovat tuoneet paineita sosiaaliturvan rahoitusjärjestelmien kehittämiseksi. Vuosina 1991-1993 kansantalouden käytettävissä olevat tulot pienenivät 14,5 prosenttia, ja ennätyksellinen työttömyys kasvatti sosiaalimenoja. Sosiaalivakuutuksen rahoitus ei ole vastannut muuttuvaa tilannetta. Työeläkemaksua ei ole voitu korottaa kasvaneita eläkemenoja vastaavasti. Lisäksi sosiaaliturvan rahoituksen maksupohja on kaventunut.

Nykyinen sosiaaliturvan rahoitusjärjestelmä noudattaa ns. kolmikantaperiaatetta, jonka mukaan menojen rahoituksesta vastaavat vakuutetut, työntantajat ja julkinen sektori.

Työnantajien osuus sosiaalivakuutuksen rahoituksesta on laskenut. Tähän on vaikuttanut se, että työnantajan sosiaaliturvamaksujen alentamista on perinteisesti käytetty suhdannepoliittisena välineenä¹. Pienten ja keskisuurten yritysten työvoimakustannusten alentamiseksi työnantajan kansaneläkemaksu on porrastettu palkkasumman ja poistojen määrän perusteella. Vakuutettujen omaa maksuosuutta on sitä vastoin alettu kasvattaa. Suomessa se on ollut poikkeuksellisen pieni EU-maihin verrattuna.

Korkean työttömyyden vallitessa välilliset työvoimakustannukset ovat yksi työllistämisen este. Työllistämisyyistä onkin tehty ehdotuksia, jotka toteutuessaan johtavat joko palkkaan perustuvan vakuutusmaksupohjan kaventumiseen tai työnantajan rahoitusosuuden pienentymiseen. Perusturva on myös esitetty rahoitettavaksi enenevässä määrin yleisin verovaroin ja ansiosidonnaista turvaa palkkaperusteisin maksuin.

Sosiaali- ja terveysministeriön selvitysmiesraportissa² esitettiin, että työnantajan sosiaaliturvamaksun perimisestä tulisi luopua muiden kuin ansiosidonnaisten etuuksien osalta. Tämän arvioitiin pienentävän kansaneläkelaitoksen maksutuottoja noin 5,5 miljardilla markalla. Uudistus esitettiin toteutettavaksi kolmessa vaiheessa. Tätä esitystä tuki myös ns. Pekkasen paperi³. Sosiaalivakuutusmaksujen alennus rahoitettaisiin alkuvaiheessa arvonlisäverolla ja myöhemmin muilla verovaroilla, joista mainittiin mm. ympäristöverot. Lisäksi harkittiin, voitaisiinko pääomaverotusta kehittää niin, että osa sen tuotosta ohjattaisiin sosiaalivakuutuksen rahoitukseen.

Nykyiseen hallitusohjelmaan on kirjattu, että verotusta kevennetään aluksi poistamalla vakuutetun kansaneläkevakuutusmaksu ja asteittain sairausvakuutusmaksun porrastus. Verotuksen painopistettä siirretään välillisen verotuksen suuntaan, ja verojen

¹ Junka, (1993)

² STM:n työryhmämuistio 1993:28

³ Tasavallan Presidentin työllisyystyöryhmä, (1994)

alentamista kompensoidaan merkittävässä määrin ympäristöveroilla. Vaalikaudeksi pääoma-, yhteisö- ja korkotulojen verokanta aiotaan nostaa 28 prosenttiin.

Yrittäjätyöryhmä⁴ esitti työntantajan sosiaaliturvamaksua perittäväksi vain selvästä palkasta, mikä supistaisi palkan käsitettä verrattuna vallinneeseen tilanteeseen, jossa maksu perittiin kaikesta ennakonpidätyksen alaisesta palkasta. Lisäksi esitettiin kotitalouksien ennakonpidätysvelvollisuuden ja siihen liittyvän työntantajan sosiaaliturvamaksun suorittamisvelvollisuuden rajoittamista. Toisaalta työryhmä esitti erityistä ansiotulosta suoritettavaa sosiaaliturvamaksua, joka perittäisiin sellaisesta ansiotulosta, jota ei ole pidettävä palkkana. Tämä ns. yrittäjien sosiaaliturvamaksu olisi laajentanut vakuutusmaksupohjaa. Maksua ei kuitenkaan otettu käyttöön. Sen sijaan osa työryhmän esityksistä toteutettiin maaliskuun 1 päivänä 1995 voimaan tulleella lailla ennakkoperintälain muuttamisesta (1215/94). Se supisti ennakonpidätyksen alaisen palkan käsitettä. Lisäksi ennakonpidätysvelvollisuus muista kuin palkkatuloista riippuu nyt työn suorittajan rekisteröinnistä. On arvioitu, että työntantajien sosiaaliturvamaksupohja kaventuisi lainmuutoksen johdosta 5-6 miljardilla markalla, mikä alentaisi sosiaaliturvamaksujen maksutuottoa noin 270-330 miljoonalla markalla vuodessa.

2.2 Verouudistusten aiheuttamat muutospaineet

Vuoden 1993 verouudistukset pienensivät vakuutettujen sosiaaliturvamaksujen pohjaa. Käyttöön otetun eriytetyn tuloverojärjestelmän mukaan ammatinharjoittajien, yksityisten liikkeenharjoittajien, avoimien ja kommandiittiyhtiöiden sekä maatilatalouden harjoittajien tulo jaetaan yrittäjille verotettavaksi ansiotulona ja pääomatulona. Pääomatuloa on laissa määritelty tuotto yrityksen nettovarallisuudelle, ja muu osa tulosta on ansiotuloa. Ansiotuloihin sovelletaan progressiivista veroasteikkoa ja pääomatuloihin 25 prosentin suhteellista verokantaa. Tämän seurauksena yrittäjien ja maatilatalouden harjoittajien verotettavien ansiotulojen kokonaismäärä pienenee osan tulosta muuttuessa pääomatuloksi.

Yritysverouudistus vaikutti myös työntantajien sosiaaliturvamaksuihin kannustamalla pienten osakeyhtiöiden osakkaita ottamaan osuutensa mieluummin osinkoina kuin palkkana, jolloin ennakonpidätyksen alaiseen palkkasummaan perustuvien työntantajien sosiaaliturvamaksujen ja työeläkemaksujen pohja pienentyi. Kun yrittäjien ja maatilatalouden harjoittajien eräät sosiaalietuudet ja sosiaalivakuutusmaksut perustuvat verotuksen tiedoista muodostettuun työtuloon, myös näiden perustana käytettävä tulo on muuttunut. Koska pääomatulot eivät ole kunnallisverotuksen piirissä, myös kansaneläke- ja sairausvakuutuksen maksupohja pienenee.

Verouudistuksen yhteydessä ei selvitetty sosiaalivakuutuksen kannalta keskeisiä kysymyksiä, sosiaalietuuksien pohjana olevien tulojen määräytymistä ja sosiaalivakuutuksen maksupohjan muutosta. Esimerkiksi yrittäjätulon jako ansio- ja pääomatuloihin muuttaa sairausvakuutuksen päivärahan perusteena olevien henkilökohtaisten

⁴ VM:n työryhmämuistio 1994:3

ansiotulojen tasoa. Korvauksen pohjana olevien ansiotulojen tasoon vaikuttavat yrityksen nettovarallisuus ja varallisuuden jakautuminen puolisoiden kesken - ei ainoastaan yrittäjätulojen määrä. Vastaavalla tavalla sosiaalietuuksien rahoituspohja muuttuu ansiotulojen määrän muuttuessa. Etuudet eivät ole välttämättä muuttuneet rahoituspohjan pienentymisen osoittamalla tavalla.

Vastaavanlaisia ongelmia kuin Suomessa on ilmennyt Norjassa, jossa myös on siirrytty erityettyyn tuloverojärjestelmään. Norjalaiset maanviljelijät katsovat menettävänsä uuden verojärjestelmän takia sosiaalietuuksiaan, ja haluaisivat tästä syystä pääomatulo-osuuden alentamista. Korkeampien verojen vastineena olisivat parantuneet sosiaalietuudet. Käytännössä tämä on ehdotettu toteutettavaksi siten, että vain nettovarallisuuden laskennallinen maksimituotto määrättäisiin lakisääteisesti. Yrittäjä voisi tällöin itse valita tätä alemman tuoton ja ansiotulon kasvaessa saada paremmat sosiaalivakuutusetuudet⁵.

⁵ OECD, (1995)

3 SOSIAALIVAKUUTUS JA SOSIAALITURVA

Sosiaalivakuutus voidaan määritellä julkisen vallan toimenpitein sosiaalisten riskien varalta järjestetyksi vakuutukseksi. Sosiaalisia riskejä ovat vanhuus, sairaus (työkyvyttömyys), työttömyys ja perheen huoltajan kuolema. Sosiaalivakuutus kattaa siten eläke-, sairaus-, tapaturma- ja työttömyysvakuutuksen. Myös työntekijäin ryhmähenkivakuutus kuuluu sosiaalivakuutukseen.

Sosiaaliturva käsittää kansalaisten toimeentulon ja terveyden turvaamisen julkisen vallan toimesta. Se on sosiaalivakuutusta laajempi käsite siten, että siihen luetaan kuuluvaksi myös sosiaalihuolto ja sosiaaliavustukset, kuten esimerkiksi lapsilisät. Sosiaaliturva rahoitetaan pääsääntöisesti verovaroin.⁶

Vähimmäiseläketurva jaetaan perusturvaan ja ansioturvaan. Kansaneläkevakuutus muodostaa perusturvan, jonka tarkoitus on turvata kaikille eläkkeensaajille vähimmäistoimeentulo. Ansioon suhteutettavat työeläkkeet muodostavat ansioturvan, jonka tarkoituksena on säilyttää aikaisemmin saavutettu kulutustaso eläketapahtuman jälkeen. Täysi eläke on 60 prosenttia työssäoloajan viimeisistä tuloista.

Sosiaalivakuutusturvaa voi täydentää yksityisillä vakuutuksilla. Nämä voivat olla henkilökohtaisia vakuutuksia tai esimerkiksi työehtosopimukseen perustuvia ryhmävakuutuksia. Tällä hetkellä verotuksessa on mahdollista vähentää henkilökohtaisista vakuutuksista vain eläkevakuutuksen vakuutusmaksuja. Jos nykyisiä sosiaaliturvan etuja joudutaan edelleen leikkaamaan, mahdollisen korvaavan yksityisvakuutuksen tarve nousee voimakkaammin esille.

3.1 Etuuksien määrittämisen perusteet

Sosiaalivakuutus rahoitetaan pääsääntöisesti työntekijöiltä ja työnantajilta perittävillä maksuilla. Lähtökohtana on korvata menetetyt ansiotulot sosiaalisen riskin kohdattessa. Sosiaalisen riskin katsotaan kohdistuvan vain työtuloihin. Pääomatulot jäävät vakuutuksen ulkopuolelle. Maksujen määrää ei kuitenkaan aina määritetä vakuutusmaksuperiaatteella. Oikeus etuuteen ei myöskään välttämättä riipu maksun määrästä tai siitä, maksaako maksua.

Etuiden perusteena olevat työtulot poikkeavat toisistaan eri sosiaalivakuutusjärjestelmissä. Kuhunkin vakuutuslajiin joudutaan määrittelemään sille tarkoituksenmukainen työtulo, joka toimii etuuksien ja näiden rahoituksen mittana.

Lyhytaikaisissa etuuksissa, kuten sairausvakuutuksessa pyritään korvaamaan sitä työtulon menetystä, joka aiheutuu työn keskeytymisestä. Sairausvakuutuksen päivärahan laskentaperusteeksi otetaan mahdollisimman tuoreet tulotiedot, viimeisen verotuksen tiedot tai, jos tulotasossa on sen jälkeen tapahtunut olennainen muutos,

⁶ Pentikäinen, (1984)

viimeisen kuuden kuukauden ansiotulot. Sairausvakuutuksen päivärahan riittävänä korvaustasona on pidetty 70 prosenttia menetetyistä työtuloista. Sairauspäivärahan minimimäärä on riippumaton vakuutusmaksuista.

Eläkettä ei ole tarkoituksenmukaista määrittää hetkellisen tulotason perusteella, vaan eläkkeen laskemisen pohjana käytetään useamman vuoden tuloja. Palkansaajilta eläkkeet lasketaan tällä hetkellä neljän viimeisen vuoden keskimääräisen tulon perusteella. Keväällä 1995 on sovittu, että käyttöön otetaan kymmenen vuoden laskenta-aika. On myös kaavailtu kaikkien työssäolovuosien ottamista huomioon eläkettä laskettaessa. Lyhytaikaisessa työsuhteessa olevien työntekijöiden LEL-eläkkeiden samoin kuin yrittäjäeläkkeiden määrä lasketaan jo tällä hetkellä ottamalla huomioon työtulot kaikilta työ- tai yritys vuosilta.

Työtuloa määriteltäessä lähtökohtana pidetään usein verottajan tietoja, vaikka verottajan näkökulma poikkeaa sosiaaliturvassa omaksutuista periaatteista. Tavallisen palkansaajan kohdalla työtulo on suhteellisen selvä; verotuksen ennakonpidätyksen alainen palkka tai kunnallisverotuksen verotettava ansiotulo vastaavat sosiaalivakuutuksen työtuloa vakuutustyyppistä riippuen.

Yrittäjän ja maatilatalouden harjoittajan työtulo on vaikeammin määriteltävissä verotuksen tiedoista. Sosiaalivakuutuksessa etuuden pohjaksi pyritään löytämään yrittäjän työpanosta kuvaava työtulo. Sillä ei välttämättä ole yhtymäkohtaa yrittäjän verotettavaan tuloon.

Yritys- ja maatilaverotus perustuvat nettotulon verottamiseen, mistä syystä yrittäjän verotettavan tulon käyttäminen sosiaalivakuutuksen työtulokäsitteen perustana voi olla ongelmallista. Yrittäjän verotuksessa ansiotulo vaihtelee yrityksen tuottojen ja kulujen mukaan. Verotuksessa voidaan tehdä myös vähennyksiä tai varauksia, joiden tarkoituksena on yritysten ja maatilatalouden tukeminen. Lisäksi edellisten vuosien tappiot vähennetään yritystulosta. Yrittäjän verotettava ansiotulo ei siten välttämättä vastaa hänen todellista työpanostaan, vaan voi olla huomattavasti sitä pienempi. Vaikka yrityksen tulos saattaa vuosittain vaihdella, yrittäjän käytettävissä olevat tulot eivät kuitenkaan vaihtelee samalla tavalla, sillä yrittäjä voi nostaa verovapaasti varoja omaan pääomaan kuuluvalta yksityistililtä.

Vastaavaa ansiotulojen vaihtelua kuin yrittäjillä voi esiintyä myös eräillä palkansaajilla. Tällaisia ovat provisiopalkkaa saavat työntekijät, kuten esimerkiksi myyntiedustajat. Nykyisin bonuspalkkausta on myös perinteisesti kiinteäpalkkaisilla aloilla. Jos yrityksen tuloksen mukaan maksettavaan bonuspalkkaukseen siirrytään nykyistä enemmän palkansaajien kohdalla, heidän työtulonsa määrä tulee vaihtelevaan vuosittain nykyistä voimakkaammin samaan tapaan kuin yrittäjillä. Työtulon perusta löytyy kuitenkin edelleen verotettavista tuloista.

Työeläkevakuutuksessa yrittäjä voi itse määrätä vuosittain indekseillä tarkistettavan työtulonsa. Maatalousyrittäjillä työeläkevakuutuksen tulo määräytyy tietyissä liikkumarajoissa pinta-alan perusteella. Sairausvakuutuksen työtulon perustana on

molemmilla käytetty verotuksen puhdasta ansiotuloa. Yrittäjien puhtaan ansiotulon määrään vaikuttaa mm. yrityksen velkaantumisaste.

Sosiaalivakuutuksen etuuskien ja rahoituksen välillä ei esiinny suoraviivaista yhteyttä. Kansaneläkkeen määrä on riippumaton suoritetuista vakuutusmaksuista. Kansaneläkejärjestelmässä kansaneläkerahasto on olemassa vuotuisen maksuvalmiuden ylläpitämiseksi. Työeläkejärjestelmä on osittain rahastoiva. Sen etuudet ja vakuutusmaksut vastaavat toisiaan siten, että sukupolven sisäinen tulonsiirto jää vähäiseksi.

3.2 Maksutasojen erot vakuutetuilla

Edunsaajat eivät maksa yhtäläisesti saamastaan vakuutusturvasta. Työnantaja maksaa palkansaajien työtulosta ensin työeläke-, sosiaaliturva-, ja työttömyysvakuutusmaksun. Lisäksi palkansaaja maksaa itse työtulostaan vakuutetun kansaneläke- ja sairausvakuutusmaksun, työttömyysvakuutusmaksun sekä palkansaajan työeläkemaksun.

Yrittäjät ja maatilatalouden harjoittajat maksavat itse eläkemaksun (YEL ja MYEL) ja työttömyysvakuutusmaksun, mutta eivät työnantajan sosiaaliturvamaksua. Sen sijaan yrittäjät maksavat yrityksestä saamansa ansiotulon perusteella vakuutetun kansaneläke- ja sairausvakuutusmaksun.

Yrittäjäeläkevakuutuksen maksuprosentti on sama kuin keskimääräisessä TEL-vakuutuksessa. Yrittäjätoiminnan liikkeelleläähtöä on helpotettu myöntämällä alkavalle yrittäjälle 50 prosentin maksualennus kolmelta ensimmäiseltä toimintavuodelta. Tarcoitukseksi on, että alkava yrittäjä ei maksuissa säästääkseen vahvistuttaisi itselleen liian pientä työtuloa.

Maatalousyrittäjien eläkevakuutuksen täysi vakuutusmaksuprosentti on sama kuin YEL:ssä (20,2 %). Perittävä maksu on kuitenkin vain 2/5 perusprosentista eli 8,08 prosenttia, kun työtulo on pienempi kuin 81681 markkaa vuodessa. Tämän ylittävältä osalta peritään korkeampaa maksua. Maksuprosentti nousee liukuvasti siten, että täyttä vakuutusmaksua peritään 143391 markan ylittävän tulon osalta. Vuonna 1994 keskimäärin peritty maksu oli vain 8 prosenttia eli hieman yli ko. vuoden alimman maksutason (7,76 %).

3.3 Etuuskien ja maksujen vastaavuus

Työnantajan ja vakuutetun sosiaaliturvamaksuilla rahoitetaan kansaneläkevakuutusta ja sairausvakuutusta. Oikeus etuuteen ei edellytä maksujen maksamista. Toisaalta maksu ei aina oikeuta sitä vastaavaan etuuteen. Esimerkiksi ennen viimeistä verouudistusta myös pääomatulot olivat veroäyreiin perustuvien vakuutetun kansaneläke- ja sairausvakuutusmaksujen perusteena, vaikka pääomatuloja ei otettu huomioon etuutta - sairausvakuutuksen päivärahaa - määrättäessä. Työnantajilta perittävä sosiaaliturvamaksu on rinnastettavissa työnantajien maksamaan veroon, jonka käyttötarkoitus on määrätty.

Työnantajan ja vakuutettujen sosiaaliturvamaksut kattavat vain osan kansaneläke- ja sairausvakuutuksen kustannuksista. Loppu on rahoitettu verovaroin sekä valtion veroilla että kunnallisverolla. Arvonlisäveron tuotosta on väliaikaisella lainsäädännöllä osoitettu osa kansaneläkelaitokselle tähän tarkoitukseen.

Työeläketurvan osalta maksut ja etuudet vastaavat periaatteessa toisiaan sekä yrittäjien että palkansaajien osalta. Valtio tosin osallistuu osittain yrittäjäläkejärjestelmän kustannusten kattamiseen verovaroin.

Palkansaajalta peritään työttömyysvakuutusmaksua riippumatta siitä, onko tämä työttömyyskassan jäsen vai ei. Työnantajilta peritään työttömyysvakuutusmaksua tapaturmavakuutusmaksun yhteydessä ja maksun perusteena käytetään samaa palkkasummaa. Yrittäjän määrittely poikkeaa toisistaan tapaturmavakuutuksessa ja työttömyysvakuutuksessa. On mahdollista, että yrittäjältä on peritty palkasta työnantajan työttömyysvakuutusmaksua, vaikka yrittäjällä ei ole oikeutta ansiosidonnaiseen työttömyyspäivärahaan. Työttömyysturvalain muutoksella (1317/94) pyritään siihen, että myös työttömyysvakuutuksessa maksut ja etuudet vastaisivat nykyistä paremmin toisiaan.

Taulukosta 1 nähdään, miten eri sosiaalivakuutusjärjestelmät on rahoitettu vuosina 1992-1994. Valtio vastaa kokonaan perhe-eläkkeen ja työttömyysvakuutuksen perusturvan rahoituksesta. Ansiosidonnaisessa työttömyysvakuutuksessa työnantajien maksuosuus on supistunut ja valtion sekä erityisesti vakuutettujen maksuosuus on kasvanut. Vakuutettujen maksuosuus on kasvanut myös yksityisen sektorin työeläkkeissä. Valtion osuutta on voitu pienentää vain kansaneläkkeen ja sairausvakuutuksen rahoituksessa.

Kun tarkastellaan eri edunsaajia, poikkeamia on vain työeläkkeiden rahoittamisessa. Valtio maksaa suhteellisesti eniten maatalousyrittäjien työeläkkeistä sen maksuosuuden ollessa 3/4 koko rahoituksesta. Uuden hallitusohjelman mukaan valtion maksuosuutta maatalousyrittäjien eläkkeistä tullaan kuitenkin asteittain supistamaan. Muiden yrittäjien kohdalla valtio vastaa vajaasta 20 prosentista rahoituksesta. Yrittäjäläkejärjestelmiä luotaessa todettiin, että yrittäjien poikkeuksellisesta ikärakenteesta eläkevakuutukselle aiheutuva maksurasitus olisi hoidettava julkisen tuen turvin. Valtio rahoittaa yrittäjäläkkeistä sen osan, mitä ei vakuutusmaksuilla ja sijoitusten tuotoilla saada katettua. Valtio ei osallistu yksityisen sektorin työntekijöiden työeläkkeiden rahoittamiseen, vaan maksuvelvollisuus jakautuu työnantajalle ja työntekijälle. Työnantajan osuus on supistunut 84 prosenttiin sen jälkeen, kun työntekijöiltä alettiin periä työeläkemaksua.

Taulukko 1. Sosiaalivakuutusjärjestelmien rahoitusosuudet vuosina 1992-1994.

	Valtio			Työnantajat			Vakuutetut			Muut			Yht.
	%			%			%			%			Mmk
	-92	-93	-94	-92	-93	-94	-92	-93	-94	-92	-93	-94	-93
Kansaneläke	10	13	9	33	33	36	38	27	28	19	27	27 ¹	17430
Perhe-eläke (Kela)	100	100	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	260
Sairausvakuutus	12	7	7	28	30	29	58	54	62	2	9	2	11230
Työeläke													
- työntekijät, yksityinen sektori	-	-	-	100	84	84	-	16	16	-	-	-	18700
- yrittäjät	14	17	15	-	-	-	86	83	85	-	-	-	2120
-maatalousyrittäjät	76	75	76	-	-	-	24	25	24	-	-	-	2610
Tapaturmavakuutus	-	-	-	100	100	100	-	-	-	-	-	-	1900
Työttömyysvakuutus													
- perusturva	100	100	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5790
- ansiosidonnainen	48	49	52	47	43	32	5 ²	8 ²	16 ²	-	-	-	15200
¹ Sisältää mm. kuntien osuudet kansaneläkkeiden lisäosameroon ja eläkkeensaajien asumistukimeroon.													
² Työttömyyskassamaksu sekä vuodesta 1993 myös palkansaajan työttömyysvakuutusmaksu.													

Merkittävimmät kustannukset valtiolle aiheutuu työttömyysvakuutuksen rahoittamisesta, vuonna 1993 yli 13 miljardia markkaa. Kansaneläkkeen rahoitus ja maatalousyrittäjien työeläkkeen rahoitus veivät kumpikin valtiolta noin 2 miljardia markkaa.

Taulukossa 2 on esitetty sosiaalivakuutuksen rahoitukseen osallistuvien ja tuensaajien lukumäärät vuonna 1994. Esitettyjä lukuja ei voida laskea yhteen, koska sama henkilö saattaa olla tuen saajana useammassa tukimuodossa ja useampaan kertaan saman vuoden aikana. Tämä on yleistä esimerkiksi sairausvakuutuksessa.

Kansaneläkkeessä ja sairausvakuutuksessa rahoituspohja on laaja, ja huomattavasti laajempi kuin tuensaajien joukko. Vakuutetun kansaneläke- ja sairausvakuutusmaksu ovatkin luonteeltaan hyvin lähellä veroa. Lähinnä vain vakuutusmaksurahoitukseen perustuvissa tuissa - kuten työeläkkeissä - tuen saajia ja vakuutusmaksuja maksavia voidaan paremmin vertailla.

Työeläkkeissä tulee esille maatalousyrittäjien maksupohjan kapeus. Eläkemaksuja maksavia on vähemmän kuin tuen saajia.

Ansiosidonnaisessa työttömyysvakuutuksessa maksavina ovat vain työttömyyskassojen jäsenet. Kassoihin kuulumattomat maksavat kuitenkin palkansaajan työttömyysvakuutusmaksua, vaikka eivät ole oikeutettuja ansiosidonnaiseen päivärahaan.

Taulukko 2. Sosiaalivakuutuksen etuisuuksia maksavat ja saavat vakuutetut vuonna 1994.

Tuki	Tuen saajia (kpl)	Maksuja maksaneet (kpl)
Kansaneläke	1 068 000	3365000 ¹
Perhe-eläke	41 000	3517000 ^{1 2}
Sairausvakuutuksen päivärahat	432 800	3369000 ²
Työeläke		
-työntekijät	712 070	1 083 000
-yrittäjät (YEL)	79 530	160 000
-maatalousyrittäjät (MYEL)	230 780	150 000
Työttömyysvakuutus		
-perusturva	280 550	3517000 ^{1 2}
-ansiosidonnainen	544 050	1860000 ³

¹ Vuoden 1993 tieto.
² Kaikki veroa maksaneet (rahoitus verovaroin).
³ Työttömyyskassojen jäsenet.

Eläkkeellä olevien yrittäjien, erityisesti maatalousyrittäjien työeläkkeet jäävät huomattavasti pienemmiksi kuin eläkkeellä olevilla palkansaajilla. Tämä aiheutuu siitä, että maatalousyrittäjän eläkkeen perustana olevat vahvistetut työtulot ovat muita yrittäjiä ja palkansaajia alemmat.

Taulukossa 3 on esitetty eläkeläisten tulojen rakenne. Maatalous- ja muiden yrittäjien työeläkkeet ovat selvästi alemmat kuin palkansaajilla. Kansaneläkkeet ja muut eläkkeet tasaavat kuitenkin työeläkkeistä aiheutuvia tuloeroja eläkkeellä olevien yrittäjien eduksi. Eläkkeellä olevilla yrittäjillä näyttää olevan myös enemmän ansio- ja omaisuustuloja kuin eläkkeellä olevilla palkansaajilla.

Taulukko 3. Eläkeläisten keskimääräinen tulojen rakenne (mk/vuosi) aikaisemman toiminnan mukaan vuonna 1992⁷, (Lähde: Tulonjakotilaston palvelutiedosto).

	Maatalous- yrittäjät	Muut yrittäjät	Palkan- saajat	Ammatissa toimimat- tomat	Kaikki
Henkilöitä otoksessa	1 060	292	2 399	391	4 142
Henkilöitä perusjoukossa	200 000	54 000	613 000	98 000	965 000
Valtionveronalaiset tulot yht.	39 500	61 400	71 400	37 400	60 800
Valtionveronalaiset palkka- ja yrittäjätulot yhteensä (ml. tulot metsätaloudesta)	4 200	2 100	1 400	700	1 900
Valtionveronalaiset omaisuustulot	300	3 700	900	1 000	900
Kansaneläkkeet	21 800	16 200	11 300	25 200	15 200
Rintamamieseläkkeet	1 800	1 400	800	500	1 000
Kansaneläkkeen perhe-eläkkeet	100	0	0	200	0
Työeläkkeet (ei maatalouden erityiseläkkeitä)	10 500	34 600	53 200	10 000	38 900
Maatalouden erityiseläkkeet ja ns. rekisteröimättömät lisäeläkkeet	3 800	400	1 900	800	2 100
Muut työeläkkeet ja eläkkeet ulkomaista	100	1 100	2 200	2 100	1 700
Tapaturmavakuutuseläkkeet	300	1 000	900	600	700
Yksityiset eläkkeet	200	1 800	900	400	700
Toimeentulotuki	100	0	200	500	200
Sotilasvammalain mukaiset korvaukset	1 800	1 900	1 100	800	1 300
Tulovero valtiolle	400	4 000	5 200	1 000	3 700
Varallisuusvero	0	200	0	0	0
Kunnallisvero	2 600	7 100	9 800	2 100	7 400
Kansaneläkevakuutusmaksu	500	1 300	1 800	400	1 300
Sairausvakuutusmaksu	300	1 100	1 500	300	1 100
Em. verot ja maksut yht.	3 800	13 700	18 200	3 800	13 500

⁷ Mukana vain koko vuoden eläkkeellä olleet, mutta ei laitosväestöä. Eläkkeensaajat on luokiteltu heidän haastattelussa ilmoittamansa aikaisempaa toimintaansa koskevan tiedon perusteella sekä eläkkeelläolokuukausien mukaan. Muuta rajausta (esim. yrittäjäeläkkeen saantia) ei ole käytetty.

Valtionveronalaiset tulot ovat eläkkeellä olevilla yrittäjillä alemmat kuin eläkkeellä olevilla palkansaajilla. Tuloja verrattaessa on kuitenkin huomattava, että niihin eivät sisälly kaikki tulonsiirtoihin kuuluvat tuloerät. Mm. kansaneläkkeen asumistuki, puolisolisä ja eläkkeensaajan hoitotuki, rintamamieseläkkeet ja sotilasvammalain mukaiset korvaukset ovat verovapaita.

Myös verotus tasaa huomattavasti eläkkeensaajien välisiä tuloeroja. Eläkkeellä olevien palkansaajien maksamat välittömät verot ja vakuutettujen sosiaaliturvamaksut ovat moninkertaiset esimerkiksi eläkkeellä oleviin maatalousyrittäjiin verrattuna.

4 VEROUDISTUKSET JA SOSIAALIVAKUUTUS

Vuonna 1993 toteutettu yritys- ja pääomatulojen verouudistus vaikutti olennaisesti sosiaalivakuutuksen käyttämien tulokäsitteiden sisältöön ja sitä kautta sosiaalivakuutusmaksujen tuottoon ja etuus pohjaan. Verouudistuksen valmisteluvaiheessa sosiaalivakuutuksen tavoitteet eivät olleet esillä, vaan verouudistukset lähtivät liikkeelle muista lähtökohdista.

Verouudistuksen taustalla oli pääomamarkkinoiden vapautuminen sekä tarve seurata yritysverotuksen kansainvälisiä kehityslinjoja. Tavoitteena oli säästämisen ja investointien lisääminen sekä niiden aiempaa tehokkaampi kohdentuminen. Lisäksi haluttiin pienentää epäneutraalisuuksia, jotka ilmenivät eri toimialojen, investointikohteiden, rahoitusmuotojen ja sijoittajien verokohtelussa. Verotuksella ei myöskään haluttu rajoittaa investointeja eikä yritysten sijoittumista Suomeen.

Vuonna 1993 yhteisöverokanta alennettiin 36 prosentista 25 prosenttiin. Samanaikaisesti veropohjaa laajennettiin mm. EVL:n varaus- ja muiden tuloksentasausmahdollisuuksien lähes täydellisellä poistamisella. Yhteisöjen veroprosentiksi valittiin kansainvälisesti katsoen suhteellisen matala 25 prosenttia. Yhteisö- ja pääomatulojen yhtenäistä ja neutraalia verokohtelua painotettiin saattamalla myös pääomatulot saman veroprosentin alaisiksi. Yritysverojen kokonaistuotto haluttiin pitää ennallaan.

Suomessa on perinteisesti verotettu luonnollisten henkilöiden kaikkia veronalaisia tuloja tulotyyppistä riippumatta saman verokannan mukaan. Poikkeuksen tähän muodosti vuoden 1991 alusta lukien voimaan astunut laki korkotulojen lähdeverosta. Kuitenkin osa tulotyypeistä on ollut joko kokonaan verovapaita tai vajaasti verotettuja.

Vuonna 1993 siirryttiin eriytettyyn tuloverojärjestelmään, jossa tulot jaetaan pääomatuloihin ja ansiotuloihin. Samasta ajankohdasta alkaen liikkeestä ja ammatista, avoimesta ja kommandiitti-yhtiöstä sekä maatilataloudesta saatu tulo verotetaan yrittäjien ja osakkaiden tulona. Tämä tulo jaetaan ansio- ja pääomatuloon yrityksen/maatilan nettovarallisuuden mukaan. Vuoden 1993 jälkeen verotus kohtelee investointien rahoituslähteitä - osakerahoitusta, pidätettyjä voittoja ja lainarahoitusta - käytännöllisesti katsoen yhtäläisesti.⁸

4.1 Tuloksen jako ansio- ja pääomatuloksi

Eriytetyn tuloverojärjestelmän vaikutukset tulevat esiin siinä, miten yritystoiminnan tulos jaetaan pääomatuloksi ja ansiotuloksi joko liikkeenharjoittajille, yhtymien osakkaille tai osakkeenomistajille.

⁸ Myhrman, et al. (1995)

Järjestelmän keskeiset piirteet ovat seuraavat:

- Ansiotuloihin sovelletaan progressiivista verotusta.
- Pääomatuloja verotetaan yhtenäisellä suhteellisella verokannalla ja inflaatiotekijän vaikutus otetaan kaavamaisesti ja epäsuorasti huomioon asettamalla verokanta riittävän matalaksi.
- Pääomatulojen verokanta on olennaisesti progressiivisen verotuksen ylimpien veroprosenttien alapuolella.
- Korkomenojen ja muiden pääomatuloista tehtävien vähennysten arvo määräytyy pääomatulojen verokannan mukaan.

Pääomatulon määritelmän pääsääntö löytyy TVL 32 §:stä. Sen mukaan pääomatuloa on omaisuuden tuotto, omaisuuden luovutuksesta saatu voitto ja muu sellainen tulo, jota varallisuuden voidaan katsoa kerryttäneen. Pääomatuloa on muun ohessa korkotulo, pörssiyhtiöstä saatu osinkotulo, vuokratulo, voitto-osuus, henkivakuutuksen tuotto, metsätalouden pääomatulo, maa-aineksista saadut tulot ja luovutusvoitto. Pääomatuloa on myös muusta yhtiöstä kuin pörssiyhtiöstä saadun osingon, jaettavan yritystulon, yhtymän osakkaan tulo-osuuden sekä porotalouden tulon pääomatulo-osuus.

Ansiotulon määritelmän mukaan ansiotuloa on se tulo, mitä ei ole määritelty pääomatuloksi (TVL 61 §). Veronalaista ansiotuloa on muun ohessa työsuhteen perusteella saatu palkka ja siihen rinnastettava tulo, eläke sekä tällaisen tulon sijaan saatu etuus tai korvaus. Veronalaista ansiotuloa on myös maatilatalouden tuloverolain 11 §:n mukainen metsätalouden puhdas tulo. Jos ei ole selvää kumpaan tulolajiin tulo kuuluu, niin tuloa on pidettävä ansiotulona ja progressiivisen tuloveroasteikon mukaan verotettavana. Tulojen jakaminen ansiotulo- ja pääomatulo-osaan eroaa joiltakin osin eri yritysmuodoissa.

4.1.1 Liikkeenharjoittajien ansio- ja pääomatulojako

Ennen verouudistusta yrityksen liiketulosta erotettiin ensiksi osingot ja korkotulot sekä muut vastaavanlaiset erät. Tämän jälkeen tulo katsottiin 240 000 markkaan (1992) asti ansiotuloksi ja ylimenevä osa pääomatuloksi. Koska pääomatulo verotettiin aina varsinaisella yrittäjällä, eikä sitä voinut jakaa yrittäjäpuolisoiden kesken, pääomatulo kiristi varsinaisen yrittäjän verotusta. Valtionverotuksessa ansiotulot voitiin jakaa verotettaviksi yrittäjäpuolisoiden kesken. Kunnallisverotuksen puolella kaikki tulot verotettiin varsinaisen yrittäjän tulona.

Aikaisemmassa järjestelmässä yrittäjäpuolisot, jotka toimivat yhdessä yrityksessä, ja avustavan puolison panosta ei pidetty vähäisenä, pyrkivät jakamaan ansiotulon kummankin yrittäjäpuolison kesken verotuksen progression alentamiseksi. Tällöin ansiotulo-osuuden jakamisella pystyttiin saamaan veroetua. Pääomatuloksi katsottava osuus taas nosti varsinaisen yrittäjän progressiota, koska se ei ollut jaettavissa puolisoitten kesken. Sen määrään ei myöskään voitu juuri vaikuttaa.

Nykyisessä järjestelmässä liikkeenharjoittajan elinkeinotoiminnan tulo jaetaan ansiotuloksi ja pääomatuloksi siten, että pääomatuloksi katsotaan 15 prosentin vuotuista tuottoa vastaava määrä nettovarallisuuden arvosta, kuitenkin korkeintaan elinkeinotoiminnan tulon määrä. Jos tilikausi on muu kuin 12 kuukautta, tämä on otettava huomioon tuottoa laskettaessa. Jos tilikausi on esimerkiksi 15 kuukautta nettovarallisuudelle voidaan jakaa 18,75 prosentin tuotto. Tämän osuuden ylittävä tulo on ansiotuloa. Nettovarallisuutta laskettaessa pitkäaikaisista veloista voidaan jättää puolet vähentämättä.

Yrittäjäpuolisoiden verotuksessa vuodesta 1993 lähtien luovuttiin avustavan puolison käsitteestä. TVL 14 §:n mukaan puolisoita verotetaan valtion- ja kunnallisverotuksessa heidän saamiensa tulojen perusteella eri verovelvollisina. Jos puoliset harjoittavat yhdessä elinkeinotoimintaa, jaetaan yritystulon ansiotulo-osuus puolisoitten kesken heidän työpanostensa mukaisessa suhteessa. Puolisoiden työpanokset katsotaan yhtä suuriksi, ellei muuta selvitystä esitetä. Aikaisemmin työtulon jakoa ei voitu suorittaa yhtä vapaasti kuin nykyisin, joten uusi verojärjestelmä antaa yrittäjäpuolisille laajemmat mahdollisuudet vaikuttaa myös sosiaalivakuutuksen pohjana olevaan ansiotulo-osuuksien jakautumiseen puolisoitten kesken.

Nykyisessä järjestelmässä ansiotulot ja pääomatulot jaetaan verotettaviksi puolisoille myös kunnallisverotuksessa. Yrittäjäpuolisoiden jaettavan yritystulon pääomatulo-osuus jaetaan puolisoitten kesken niiden osuuksien mukaan, jotka heillä on toimintaan kuuluvaan nettovarallisuuteen. Ellei muuta selvitystä esitetä, puolisoitten osuudet katsotaan yhtä suuriksi. Ansiotulot jaetaan puolisoille työpanoksen mukaan ja jos muuta ei esitetä, ne jaetaan puoliksi.

Kun pääomatuloa verotetaan 25 prosentin verokannalla ja ansiotuloa progressiivisen asteikon mukaan, yrittäjän on edullista pyrkiä saamaan mahdollisimman suuri osuus tulosta pääomatulona. Pääomatulo-osuutta voidaan lisätä esimerkiksi kartuttamalla yrityksen nettovarallisuutta.⁹ Alhaisilla tulotasoilla on kuitenkin edullisempaa saada tulo ansiotulona aina siihen asti, kunnes veroprosentti saavuttaa 25:n.

Elinkeinotoiminnan käyttöomaisuuteen kuuluvien kiinteistöjen ja arvopapereiden luovutusvoitot sisältyvät laskennalliseen 15 prosentin pääomatulo-osuuteen, mutta jos luovutusvoittojen määrä on 15 prosentin mukaan laskettua pääomatulo-osuutta

⁹ Verotusta voidaan pyrkiä keventämään myös muilla keinoin. Esimerkiksi ansiotulo-osuuden ollessa suuri progressiota voidaan keventää elinkeinoyhtymissä ottamalla yrittäjän lapset osakkaiksi. Lisäksi yrityksen ja sen omistajan välisillä myynneillä ja niihin liittyvillä muilla toimenpiteillä (takaisinvuokraus) voidaan saavuttaa veroetuja. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan käsitellä muita verotukseen vaikuttavia keinoja kuin nettovarallisuuden kasvattamista.

suurempi, yritystulo katsotaan luovutusvoittojen määrään saakka kokonaan pääomatuloksi. Jos yritys on tietynä vuotena saanut niin paljon luovutusvoittoja, että ne kattavat koko pääomatulo-osuuden eikä yrityksellä ole aikaisempia luovutustappioita, pääomatuloksi katsotaan koko myyntivoitto. Tällöin varsinaisen toiminnan tulos verotetaan kokonaan ansiotulona.

4.1.2 Henkilöyhtiöiden ansio- ja pääomatulojako

Henkilöyhtiöiden verotuksessa huomattava muutos oli henkilöyhtiöiden puolittamisesta luopuminen. Ennen vuotta 1993 yrityksen tulosta puolet verotettiin yhtiön tulona ja toinen puoli jaettiin osakkaille verotettavaksi. Uudistuksen jälkeen koko henkilöyhtiön tulo jaetaan osakkaille verotettavaksi samalla tavalla kuin yksityisten liikkeenharjoittajien liiketoiminnasta saama tulo.

Henkilöyhtiössä voi elinkeinotulon lisäksi olla maatalouden ja muun toiminnan tuloa, jolloin yhtiölle vahvistetaan erikseen maatalouden ja henkilökohtaisen tulolähteen tulo tai tappio (TVL 40 §). Osakkaan osuus yhtymän elinkeinotoiminnan tuloksesta jaetaan pääomatuloksi ja ansiotuloksi samalla tavalla kuin liikkeenharjoittajalla. Pääomatulo-osuutta on 15 prosentin vuotuista tuottoa vastaava määrä osakkaan nettovarallisuudesta. Laskentaperusteeseen kuuluu ainoastaan elinkeinotoiminnan nettovarallisuus. Jos henkilöyhtiöllä on maatalouden tuloa, maatalouden pääomatulo-osuus lasketaan maatalouden nettovarallisuuden perusteella. Henkilöyhtiössä muu tulo (henkilökohtaisen tulolähteen tulo) on pääomatuloa.

Kommandiittiyhtiön äänettömän yhtiömiehen tulo-osuus jaetaan ansio- ja pääomatuloksi nettovarallisuuden perusteella. Yhtiömiespanos katsotaan hänen osuudekseen nettovarallisuudesta. Äänetön yhtiömies voi näin saada osuutensa pääomatulona, vaikka muut osakkaat eivät saisi pääomatuloa lainkaan.

4.1.3 Osinkotulojen jakaminen ansio- ja pääomatuloon

Verouudistus muutti pienten osakeyhtiöiden (muut kuin pörssiyhtiöt) osakkaiden verotusta siten, että osakkaan saama osinko ja yhtiöveron hyvitys jaetaan yrityksen nettovarallisuuden perusteella ansio- ja pääomatulo-osiiin. Tällöin pienten osakeyhtiöiden omistajille voi olla edullista jakaa osinkoa ainoastaan siltä osin kuin pääomatulo-osuutta muodostuu ja jättää loput voittovarot yhtiöön. Osinkoihin kohdistuu silloin 25 prosentin pääomatulovero.

Aikaisemmassa järjestelmässä ei ollut niin suurta merkitystä, maksettiinko osakkaalle palkkaa vai osinkoa. Nykyisin osakkaalle ja osakeyhtiölle on useimmiten edullisinta olla ottamatta palkkaa yrityksestä ja sen sijaan kasvattaa osingosta ja yhtiönveron hyvityksestä pääomatuloksi katsottavaa osuutta. Kun palkkaa ei nosteta, osakas välttyy kireältä progressiiviselta verotukselta ja osakeyhtiö työnantajan sosiaaliturvamaksuilta.

Pienistä osakeyhtiöistä saatu osinko ja siihen liittyvä yhtiöveron hyvitys (1/3 osingosta) katsotaan osingonsaajalle pääomatuloksi siihen määrään saakka, joka vastaa hänen omistamiensa osakkeiden varallisuusverolaissa tarkoitettulle matemaattiselle arvolle laskettua 15 prosentin vuotuista tuottoa (TVL 42 §). Ylimenevä osa on ansiotuloa. Nettovarallisuutta laskettaessa jaettavaksi päätetty osinko vähennetään nettovarallisuudesta. Koska osakeyhtiöissä pääomatulo-osuuteen sisältyy myös yhtiöveron hyvitys, osinkoina voidaan todellisuudessa jakaa korkeintaan (osingonjaolla vähennetty) nettovarallisuuden 10,11¹⁰ prosentin tuottoa vastaava osuus. Tällöin koko osinko verotetaan osakkaan pääomatulona.

4.1.4 Maatilatalouden harjoittajien ansio- ja pääomatulojako

Vuoden 1993 eriytetty tuloverojärjestelmä siihen liittyvine ansio- ja pääomatulojakoineen koskee myös maatilatalouden harjoittajia. Lisäksi verouudistuksessa tulolähdejako ja metsätulon verotus muuttui.

Maatalouden jaettavasta yritystulosta on pääomatuloa enintään 15 prosenttia maatalouden nettovarallisuudesta, ja loppuosa jaettavasta yritystulosta on ansiotuloa (TVL 38 §). Nettovarallisuus saadaan vähentämällä maatalouden varoista velat. Varoihin luetaan maatalousmaan, rakennuspaikan, koneiden ja kaluston, maatalouden rakennusten sekä osakkeiden ja osuuksien arvo. Verovelvollisen halutessa pitkäaikaisista veloista voidaan jättää puolet vähentämättä. Maatalouden pitkäaikaisiin lainoihin kuuluvat yli vuoden kuluttua erääntyvät lainat.

Vuonna 1992 maatalouden tulolähteen tuloista katsottiin pääomatuloiksi mm. vuokratulot, maatalouden korko- ja osinkotulot, vuonna 1992 tuloksi luettu jälleenhankintavaraus, soran ja maa-aineksen myyntitulot sekä maatalouden ansiotulon enimmäismäärän (240 000 mk) ylittävä osuus.

Ennen vuoden 1993 verouudistusta maatalouden ansiotulo katsottiin kuuluvan varsinaiselle yrittäjälle ellei erillistä selvitystä annettu. Vuonna 1993 ansiotulo jaetaan ilman erillistä selvitystä puoliksi yrittäjälle ja yrittäjäpuolisolle. Maatalouden pääomatulot verotettiin aiemmin varsinaisen yrittäjän tulona. Vuonna 1993 pääomatulot jaetaan puolisoitten kesken omistusosuuksien mukaan.

Vuodesta 1993 lähtien maatalous on erillinen tulolähde, ja metsätalous kuuluu henkilökohtaiseen tulolähteeseen. Aiemmin verovelvollisen kunkin erillisen maatilän maa- ja metsätalous muodostivat yhdessä tulolähteen. Vuodesta 1993 lähtien maatalouden tulolähteen muodostavat maatalouden harjoittajan kaikkien maatilojen maatalouden puhtaat tulot yhteensä. Koko maataloustulolähteen tulo jaetaan ansio- ja pääomatulo-osuuksiin maatalouden nettovarallisuuden perusteella. Soran ja maa-aineksen myyntitulot ovat kuitenkin aina pääomatuloa. Yhtiöveron hyvityslain alaiset korko- ja osinkotulot jaetaan ansio- ja pääomatuloihin ko. lain perusteella.

¹⁰ 10,11 saadaan kaavasta $X + 1/3 X = 0,15 * (1 - X)$, $X = 10,11$.

Verouudistuksen vaikutus maatalouden harjoittajan verotukseen riippuu osaltaan myös maatalouden velkojen määrästä, jotka ovat korkeimmillaan hiljattain tilanpidon aloittaneilla viljelijöillä. Suurituloinen velkainen viljelijä, jonka nettovarallisuus on vähäinen, voi menettää alhaisen pääomatuloverotuksen antaman hyödyn velkojen pienentäessä pääomatulo-osuutta. Jos pääomatulojen verotus on ansiotulojen verotusta kireämpää, viljelijän kannattaa jättää pitkäaikaiset velat puolittamatta. Suurin hyöty verouudistuksesta on viljelijälle, jonka tulot ja nettovarallisuus ovat korkeat.

Viljelijä voi vaikuttaa nettovarallisuuden määrään ja sitä kautta verojen määrään lisäämällä varallisuuttaan, lyhentämällä velkojaan ja puolittamalla nettovarallisuuslaskelmassa pitkäaikaiset velat tai jättämällä ne puolittamatta.

Metsäverotuksessa metsänomistaja voi vuonna 1993 valita joko pinta-alaverotuksen tai puun myyntitulon verotuksen (TVL 140 §). Pinta-alaperusteisen verotuksen valinneella metsätalouden puhdas tulo kuuluu ansiotuloihin ja puun myyntitulon valinneilla myyntitulot pl. hankintatyön arvo kuuluvat pääomatuloihin. Hankintatyön arvo on veronalaista siltä osin kuin myyty puumäärä ylittää 125 kuutiota. Pinta-alaverotuksessa ja myyntitulon verotuksessa tulot jaetaan puolisoille omistuksen mukaan hankintatyön arvoa lukuunottamatta, joka katsotaan hankintatyön tekijän tuloksi vuoden 1992 tapaan.

Vuonna 1992 metsätalouden tulot olivat pääomatuloa hankintatyön arvoa lukuunottamatta. Pääomatulo jaettiin puolisoille omistussuoksien mukaan. Hankintatyön arvo kuului ansiotuloihin verovapaan määrän ylittävältä osin, ja jaettiin niille perheenjäsenille, jotka olivat hankintatyön tehneet.

4.2 Ansio- ja pääomatulojen käsittely henkilöverotuksessa

Luonnollisen henkilön tulo jaetaan TVL 29 § 2 momentin mukaan kahteen tulolajiin, jotka ovat pääomatulo ja ansiotulo. Tulojen jako kahteen eri osaan on verotuslaskennan alku. Keskeistä on, että luonnollisen henkilön verotettava tulo lasketaan tulolajeittain erikseen. TVL 30 § 2 momentin mukaan laskenta tapahtuu seuraavasti:

Puhdas pääomatulo lasketaan vähentämällä pääomatulosta luonnolliset vähennykset.

Verovuoden pääomatulo lasketaan vähentämällä puhtaasta pääomatulosta korot sekä 59 §:ssä tarkoitettu tulolähteen tappio.

Verotettava pääomatulo lasketaan vähentämällä verovuoden pääomatulosta aikaisemmilta vuosilta vahvistetut pääomatulolajin tappiot.

Jos verovuoden pääomatulo on negatiivinen, syntyy pääomatulolajin alijäämä, jolloin verovelvollisella on oikeus alijäämähyvitykseen. Ansiotulosta menevästä verosta tehtävä hyvitys on pääsääntöisesti pääomatulojen veroprosentin mukainen osuus pääomatulojen alijäämästä. Hyvityksen enimmäismäärällä on markkamääräinen

katto. Laskelmassa otetaan huomioon vain samana vuonna syntynyt pääomatulojen alijäämä, joten edellisten vuosien tappioksi muodostuneita alijäämiä ei voida vähentää myöhempien vuosien ansiotuloista. Jos pääomatulolajissa on menoja enemmän kuin tuloja vielä alijäämähyvityksen myöntämisen jälkeenkin, alijäämä vahvistetaan tappioksi, joka on mahdollista vähentää seuraavan 10 vuoden aikana kertyvästä pääomatulosta.

Ansiotulojen verotus etenee TVL 30 § 3 momentin mukaisesti seuraavasti:

Puhdas ansiotulo lasketaan vähentämällä ansiotulosta luonnolliset vähennykset.

Valtionverotuksen verovuoden ansiotulo lasketaan vähentämällä puhtaasta ansiotulosta valtionverotuksessa tulosta tehtävät vähennykset ja kunnallisverotuksen verovuoden tulo vähentämällä puhtaasta ansiotulosta kunnallisverotuksessa tehtävät vähennykset.

Valtionverotuksen verotettava ansiotulo ja kunnallisverotuksen verotettava tulo lasketaan vähentämällä valtionverotuksen verovuoden ansiotulosta ja kunnallisverotuksen verovuoden tulosta aikaisemmilta vuosilta vahvistetut ansiotulolajin tappiot.

Ansiotuloja verotetaan progressiivisella verokannalla ja pääomatuloja suhteellisella 25 prosentin verokannalla. Noin alle 60000 markan tulot tulevat kevyemmin verotetuiksi ansiotuloina, ja tätä suuremmat tulot pääomatuloina. Verosuunnittelussa on keskeistä, miten yritysten tuloksesta saadaan mahdollisimman suuri osuus osakkaille pääomatulona verotettavaksi silloin, kun osakkaan ansiotulojen verorasitus on yli 25 prosenttia.

Jos tilannetta tarkastellaan yrittäjän kannalta, on otettava huomioon, että yrittäjä voi saada elinkeinotuloa useammasta yrityksestä, ja 60000 markan rajaa tulisi tarkastella osakaskohtaisesti. Jos yrityksissä on useita osakkaita, optimaalisen pääomatulo-osuuden määrittämisessä saattaa syntyä ristiriitatilanteita. Yhdelle osakkaalle saattaa olla edullista saada koko tulo-osuus pääomatulona, kun taas toiselle osakkaalle olisi edullisempaa saada mahdollisimman suuri osuus ansiotulona.

5 ETUUKSIEN PERUSTANA OLEVAT TYÖTULOKÄSITTEET VAKUUTUSTYYPEITTÄIN

5.1 Yrittäjän määrittely

Yrittäjän määrittely vaihtelee eri sosiaalivakuutusjärjestelmissä. Yrittäjien eläkelaisissa (YEL) yrittäjäksi katsotaan henkilö, joka tekee ansiotyötä olematta tässä työssään virka- tai työsuhteessa. Myös yrittäjän perheenjäsen on yrittäjä, jos hän työskentelee yrityksessä, mutta ei ole työsuhteessa. Avoimen yhtiön yhtiömies ja kommandiittiyhtiön vastuullinen yhtiömies on YEL:n mukaan katsottu aina yrittäjäksi.

Osakeyhtiön johtavassa asemassa oleva toimihenkilö on YEL:n mukainen yrittäjä, jos hän yksin tai yhdessä perheenjäsentensä kanssa omistaa yli 50 prosenttia yhtiön osakkeista tai yli 50 prosenttia äänimäärän tuottavan osan osakkeista.

Tapaturmavakuutuslain mukaan yrittäjä määräytyy muuten samoin kuin YEL:ssä, mutta avoimessa yhtiössä, kommandiittiyhtiössä tai yhtymässä johtavassa asemassa oleva henkilö katsotaan yrittäjäksi vain, jos hänellä on omistuksensa perustella yli 50 prosentin määräämisvalta.

Työttömyysturvalain mukaan yrittäjänä pidetään henkilöä, joka on velvollinen ottamaan YEL:n tai maatalousyrittäjien eläkelain (MYEL) mukaisen eläkevakuutuksen.

MYEL:n mukainen maatalousyrittäjä on viljelijä, kalastaja ja poronhoitaja, joka toimii itsenäisenä yrittäjänä ja on 18 - 64 vuotias, ja jonka yrittäjätoiminta on jatkunut ainakin 4 kuukautta sen jälkeen, kun hän täytti 18 vuotta, ja jonka MYEL-työtuloksi tulee vähintään 13 021 markkaa vuodessa. Viljelijä on velvollinen ottamaan MYEL-vakuutuksen, jos hän harjoittaa maataloutta vähintään 5 MYEL-hehtaarin tilalla itse työtä tehden.

Sairausvakuutuslain mukaiseen päivärahaan on oikeutettu 16 vuotta täyttänyt henkilö, joka on sairauden aiheuttaman työkyvyttömyyden vuoksi kykenemätön tekemään tavallista työtään. Päivärahaa maksetaan myös omaa työtään tekeville. Omana työnä pidetään työtä mm. omassa tai perheenjäsenen yrityksessä, liikkeessä, ammatissa tai maa- tai metsätaloudessa.

5.2 Yrittäjien eläkelain mukainen työtulo

Yrittäjien eläkelakia valmisteltaessa eräänä vaihtoehtona harkittiin verotuksessa todettavien tulojen hyväksikäyttöä yrittäjän eläkeperustetta määrittäessä. Asiaa valmistellut eläketurvakomitea¹¹ kuitenkin katsoi, että verotettavat tulot eivät sovellu eläkkeen perusteeksi, koska niihin sisältyy myös pääoman tuoton luontoinen yrityksen puhdas tuotto. Verotettavia tuloja vähentävät velkojen korot, poistot sekä erilaiset verotuksessa sallittavat vähennykset, jotka perustuvat muihin kuin eläkeperusteen

¹¹ Komiteanmietintö 1967:B 2

määräämiseen tähtääviin näkökohtiin. Verotusperuste olisi myös altis vuodesta toiseen tapahtuville suhdannevaihteluille.

Yrittäjäeläkkeen perusteeksi valittiinkin erikseen vahvistettava työtulo. Työtuloksi vahvistetaan se palkka, joka kohtuudella olisi maksettava, jos yrittäjän olisi palkattava sijalleen vastaavan ammattitaidon omaava henkilö, tai se korvaus, jonka muutoin voidaan katsoa keskimäärin vastaavan sanottua työtä (YEL 7 §). Vuotuista työtuloa ei kuitenkaan voida vahvistaa indeksillä tarkistettavaa enimmäismäärää (434 517,77 markkaa vuonna 1995) suuremmaksi.

Työtulo vahvistetaan yrittäjän oman työtuloarvion perusteella. Työtulo pyritään vahvistamaan niin, että satunnaiset tekijät eivät vaikuta sen määrään. Työtulon määrää arvioitaessa käytetään alarajana, jos yrittäjällä on alainen, tälle maksettavaa palkkaa, sijaiselle maksettavaa palkkaa tai työehtosopimuksen mukaista palkkaa. Eläketurvakeskus on määritellyt eri toimialojen ohjetyötulot.

Yrittäjän työtulo tarkistetaan vuosittain TEL-indeksin muutosta vastaavasti. Muutoin työtuloa tarkistetaan vain, jos työtuloon vaikuttavat seikat myöhemmin olennaisesti muuttuvat. Tarkistus voidaan tehdä yrittäjän hakemuksesta tai eläkelaitoksen aloitteesta.

YEL-eläke perustuu yrittäjävuosien indeksitarkistettujen työtulojen keskiarvoon. Yrittäjän alkuvuosina liian alhaiseksi valitsema työtulo vaikuttaa siten eläkkeen määrää pienentävästi.

Jos yrittäjä laiminlyö yrittäjäeläkkeen ottamisen, hänelle määrätään taannehtivasti yrittäjäeläke. Eläkelaitos käyttää eläkettä määrittäessään työtuloina laiminlyötyjen vuosien verotuksessa vahvistettuja työtuloja

5.3 Maatalousyrittäjien eläkelain mukainen työtulo

Eläketurvakomitea tutki myös, olisiko maatalousyrittäjille voitu löytää tarkoituksenmukainen eläkeperuste verotuksen yhteydessä laskettavista tuloista. Komitea totesi, että työtuloa ei voida määrittää verotettavan tulon perusteella, koska siihen vaikuttavat mm. tilan maatalousmaan laatu ja tuotantosuunta, paikalliset olosuhteet, tilan velkaisuus sekä vuosittain vaihtelevat sääolosuhteet. Kokonaistuloon sisältyy myös metsän ja maatalouden sellaista tuottoa, joka on katsottava pääoman tuoton luontoiseksi. Verotuksen tulos olisi vaihteleva ja riippuvainen seikoista, jotka ovat vieraita eläkkeen määrittämiselle. Maatalousyrittäjien eläkkeen perusteeksi valittiinkin tilan maatalous- ja metsämaan pinta-alaan perustuva työtulo.

Vuoden 1970 jälkeen MYEL-työtulon laskentatapaa on tarkistettu huomioon otettavien hehtaarien ja indeksin laskutavan osalta. Lisäksi työtulon jakosääntöä puolisoitten kesken on muutettu aikaisempaa joustavammaksi.

Voimassa olevan lain mukaan maatalousyrittäjän työtulo määrätään erikseen viljellyn maatalousmaan ja kasvullisen metsämaan perusteella. Kummankin osalta työtuloa määriteltäessä lähtökohtana on pinta-alaan perustuva perustyötulo. Perustyötuloa määriteltäessä käytettävät asteikot ovat liitteessä 1.

Maatalousmaan osalta on mahdollista joustavasti poiketa perustyötulosta. Poikkeaminen on mahdollista yrittäjän oman esityksen mukaisesti, kun esitys on työtulon normaalialueelta. Työtulon normaalialue perhevilmelmällä on 30 prosenttia ylöspäin ja 15 prosenttia alaspäin perustyötulosta. Yhden vakuutetun viljelmällä perustyötulosta on mahdollista poiketa 15 prosenttia ylöspäin ja 30 prosenttia alaspäin. Jos perustyötulosta halutaan poiketa edellä esitettyä enemmän, hakijan tulee esittää erikseen perustelut poikkeamiselle.

Metsämaan pinta-alaan perustuvaa perustyötuloa voidaan korottaa tai alentaa sen perusteella, kuinka paljon yrittäjä itse tekee metsänhoito- ja hakkuutöitä.

Viljelmän työtulo jaetaan vakuutettaville yrittäjille henkilökohtaiseksi työtuloksi samassa suhteessa kuin he osallistuvat maatilatalouden töihin. Aviopuolisoiden työtulo määrätään yhtä suureksi, jos he tekevät tilan työt puoliksi.

Poronhoitajan työtulo määritellään porojen lukumäärän (104 mk/poro) ja poronhoitotyöpäivien (209 mk/työpäivä) perusteella. Kalastajalle vahvistetaan verotustietojen perusteella se työtulo, jonka hänen katsotaan kalastustoiminnastaan jatkuvasti saavan.

Maatalousyrittäjän työtulokäsitteen muutostarpeita Suomen EU-ratkaisun ja maatalouden kansallisen tukipaketin pohjalta on tarkasteltu Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen työtulotyöryhmässä¹². Työryhmä esitti maatalousyrittäjän työtuloon tarkistusta alkavan yrittäjän työtulon määrittämisen sekä työtulon tarkistuskynnyksen osalta. Alkavan yrittäjän työtulo voitaisiin vahvistaa ensimmäisestä vuodesta lähtien nykyistä joustavammin hakijan esityksen mukaisesti työtulon normaalialueelta.

Jos maatalousyrittäjän työtulot olisivat olennaisesti muuttuneet esimerkiksi tapahtuneiden vero- tai tukimuutosten johdosta, yrittäjä voisi hakea työtulon tarkistusta. Tarkistuskynnyksen ylittyminen osoitettaisiin ensisijaisesti verotustiedoilla. Olennaiseksi muutokseksi katsottaisiin maatalouden ansiotulossa tapahtunut pysyväisluonteinen vähintään 10 prosentin muutos (kolmen vuoden keskiarvona) tai 30 prosentin muutos (yhdessä vuodessa). Uutta työtuloa ei tällöinkään vahvistettaisi verotettavien tulojen perusteella vaan pääsääntöisesti työtulon normaalialueelta.

5.4 Työttömyysturvalain mukainen työtulo

Vuoden 1995 alussa voimaan tullut laki työttömyysturvalain muuttamisesta (1317/94) toi yrittäjät työttömyyspäivärahan piiriin. Ansiosidonnainen työttömyyspäiväraha järjestelmä on yrittäjille vapaaehtoinen. Yrittäjä voi itse valita

¹² MELA, (1995)

ansiosidonnaisen päivärahan pohjana olevan työtulon suuruuden. Valittava työtulo voi kuitenkin olla enintään YEL:n tai MYEL:n mukaisesti vahvistetun työtulon suuruinen.

Ansioipäivärahaa määrättäessä otetaan huomioon työttömyyttä edeltävän 24 kuukauden työtulot. Jos työtuloa on tänä aikana muutettu, yli 20 prosentin nousevaa työtulon korotusta ei oteta huomioon.

5.5 Tapaturmavakuutuslain mukainen työtulo

Tapaturmavakuutus on pakollinen niille maatalousyrittäjille, joiden tulee ottaa MYEL-vakuutus. Muiden yrittäjien tapaturmavakuutus on vapaaehtoinen. Maatalousyrittäjien tapaturmakorvaukset määräytyvät tapaturmavakuutuslain mukaisesti. Neljän viikon pituiselta työkyvyttömyysajalta maksetaan päivärahaa, jonka suuruus on sama kuin vastaavalta ajalta maksettu sairausajan palkka. Maatalousyrittäjän päiväraha määräytyy MYEL:n työtulon mukaan.

Täysin työkyvyttömälle maksetaan eläkettä 85 prosenttia vuosityöansioista. Tapaturmaeläkkeen sekä neljän viikon jälkeen maksettavan päivärahan suuruus määräytyy yrittäjän vuosityöansion perusteella. Vuosityöansio on työntekijän vakiintunut ansio-taso tapaturman sattuessa. Vuosityöansiona käytetään MYEL:n mukaista työtuloa. Laskentaperusteena käytetään kuitenkin vähimmäisvuosityöansiota (43600 markkaa vuonna 1995), jos vahvistettu MYEL-työtulo on tätä pienempi.

Muut yrittäjät voivat ottaa vapaaehtoisen yrittäjien tapaturmavakuutuksen, jonka korvaukset perustuvat tapaturmavakuutuslakiin. Ansionmenetykskorvaukset lasketaan kuitenkin ennalta sovitun vuosityöansion mukaan. Vuosityöansio sovitaan yleensä vähintään vakuutetun YEL-työtulon suuruiseksi.

5.6 Sairausvakuutusasetuksen mukainen työtulo

Sairausvakuutuslain mukaisen päivärahan, äitiys-, isyys- ja vanhempainrahan, erityisäitiysrahan sekä erityishoitorahan määrä määräytyy vakuutetun työtulojen perusteella. Päiväraha lasketaan yleensä viimeksi toimitetussa verotuksessa todetusta työtulosta, jota tarkistetaan yhden vuoden TEL-indeksillä. Jos hakijan tulot ovat kuitenkin välittömästi ennen sairastumista olleet olennaisesti (vähintään 20 prosenttia) suuremmat kuin verotuksessa todetut tarkistettut työtulot, päivärahan perusteeksi otetaan hakemuksesta viimeisen kuuden kuukauden työtulot. Huomioon otettavat työtulot määritellään SVA:n 8 §:ssä.

Vuoden 1994 heinäkuun loppuun voimassa olleen SVA:n 8 §:n 2 momentin mukaan yrityksen tulos ja maatilatalouden puhdas tulo katsottiin työtuloksi tulo- ja varallisuusverolain 27 §:n mukaiseen ansiotulojen enimmäismäärään (240 000 markkaan) asti. Jos vakuutetun työn arvo oli esitetyn selvityksen perusteella ylittänyt mainitun markkamäärän, ylittävä osa voitiin katsoa työtuloksi. Työtuloksi ei kuitenkaan

katsottu metsätalouden puhdasta tuottoa, korkotuloa, osinkoa, vuokratuloa, asuntotuloa, arvopapereiden ja kiinteän omaisuuden luovutuksesta saatua voittoa, kiinteistön ainesosan luovutuksesta saatua korvausta eikä muuta näihin tuloihin rinnastettavaa tuloa.

Vuoden 1993 alussa tuloverolain uudistuksen yhteydessä verotuksessa sovellettavat ansiotulon ja pääomatulon käsitteet muuttuivat. Vuoden 1993 verotustietoja käytetään sairauspäivärahojen perusteena vuonna 1995. Uutta työtulon käsitettä tarvittiin jo vuonna 1994 silloin, kun vakuutetun tulojen muuttumisen vuoksi päivärahan perusteeksi otettiin viimeisen kuuden kuukauden työtulot. Tämän vuoksi SVA:n 8 §:n 2 momenttia muutettiin kesällä 1994 vastaamaan uuden tuloverolain tulokäsitteitä.

Voimassa olevan SVA:n 8 §:n 2 momentin mukaan vakuutetun elinkeinotoiminnan tai maatalouden tulos katsotaan työtuloksi siltä osin kuin se tuloverolain mukaan on katsottava puhtaaksi ansiotuloksi. Työtuloksi ei kuitenkaan katsota ansiotuloista metsätalouden puhdasta tuottoa (metsän pinta-alaverotus), osinkotulon ansiotulo-osuutta (muut yhtiöt kuin pörssi-yhtiöt) eikä sivuperintöä.

5.7 Verotuksen vaikutus sosiaalivakuutuksen työtuloon yrittäjillä

Verotuksen ansiotulon ei ole katsottu täysin soveltuvan yrittäjien ja maatilatalouden harjoittajien työtuloksi sosiaalivakuutuksen etuuksien määrittelyssä. Sosiaalivakuutuksen työtulon tulisi mitata yrittäjän työpanosta ja siitä saatavaa korvausta, eivätkä verotuksen tulokäsitteet kaikissa tapauksissa täytä tätä vaatimusta. Verotuksen tietoja käytetäänkin ainoastaan sairausvakuutuslain mukaisen työtulon arvioimisessa.

Yritys- ja pääomatulojen verouudistus vaikutti maatalous- ja muiden yrittäjien sairausvakuutuksen työtuloon kahta kautta. Yhtäältä yritys- ja maatilaverotuksessa tehdyt tulopohjan laajennukset lisäsivät yrityksen tuloa. Yritysten mahdollisuudet pienentää verotettavaa tuloaan varauksilla vähenivät verouudistuksessa huomattavasti, esim. vaihto-omaisuudesta ei voida enää tehdä uutta aliarvostusta.

Myös siirtymäsäännökset vääristävät tilapäisesti sosiaalivakuutuksessa käytettävää työtulokäsitettä, kun poistuneet varaukset pitää tulouttaa vuoteen 1997 mennessä. Toisaalta eriytetyllä tuloverojärjestelmällä oli vastakkainen vaikutus ansiotulojen osuuden koko tulon määrästä pienentyessä. Yrityksen verotettava tulo ei siten vastaa sen hankkimiseen ao. vuonna käytettyä työpanosta.

Verotuksen ansiotulojen määrä saattaa pienentyä myös verojärjestelmän aiheuttamien käyttäytymismuutosten takia. Kun pääomatuloa verotetaan 25 prosentin verokannalla ja ansiotuloa progressiivisen asteikon mukaan, yrittäjän on edullista pyrkiä saamaan mahdollisimman suuri osuus tulosta pääomatulona. Pääomatulo-osuutta voidaan lisätä kartuttamalla yrityksen nettovarallisuutta.

Verotuksessa ansiotulon määrä riippuu yrityksen nettovarallisuudesta. Sairausvakuutuksen uusi työtulokäsitemalli on tästä syystä ongelmallinen, sillä velattomissa yrityksissä nettovarallisuuden määrä voi olla niin suuri, että yrityksen verotettava tulo on kokonaan pääomatuloa. Yrittäjä saa silloin työpanoksestaan riippumatta vain sairausvakuutuksen vähimmäispäivärahan.

Vastaavasti jos osakeyhtiössä yrittäjä edullisemman pääomaverotuksen vuoksi haluaa siirtää palkkatulojaan osinkotuloiksi, sairausvakuutuksen perusteena oleva työtulo pienenee. Koska osinkotuloja ei oteta huomioon työtuloa laskettaessa, sairausvakuutuksen työtulo ei vastaa verotuksessa todettavaa osakeyhtiössä työskentelevän omistajayrittäjän ansiotuloa. Osakeyhtiöissä osakkaiden ansiotulot ovat todennäköisesti pienemmät kuin aiemmin. Jos nettovarallisuutta ei ole, yrityksen omaisuuden ei katsota tuottavan mitään, ja koko tuloksen voidaan katsoa syntyneen työpanoksesta. Tulosta verotetaan yrittäjän ansiotulona.

Kun tarkastellaan yrittäjäpuolisoiden asemaa, sairausvakuutuksen päivärahaa määrätessä käytetty työtulo vastasi ennen verouudistuksia varsin hyvin yrittäjän työpanosta, jos verotuksessa tehty ansiotulojen jako puolisoitten kesken oli tehty todellisten työpanosten mukaisesti. Ilman eri selvitystä ansiotulot jaettiin kuitenkin tasan puolisoitten kesken, mikä ei aina vastannut puolisoitten todellista työpanosta. Valtion veron pienentämiseksi ansiotulojen tasajako oli edullista. Verotuksessa vahvistettujen ansiotulojen käyttö sairausvakuutuksen päivärahan perusteena johti siihen, että suuremmalla työpanoksella yritykseen osallistunut puoliso hävisi päivärahojen määrässä ja vähemmän osallistunut puoliso voitti.

Verouudistus edesauttoi jonkin verran puolisoitten tulojen jakamista oikeiden työpanosten suhteessa. Merkittävin puolisoitten sosiaalivakuutuksen työtuloon vaikuttanut tekijä oli kuitenkin uusi ansio- ja pääomatulojako.

Sosiaalivakuutuksen käyttämän työtulon määrittäminen verotuksen tiedoista on viimeisimmän verouudistuksen jälkeen vaikeutunut. Sairausvakuutuksen etuuksien perustana ollut käsitteellinen elinkeinotoiminnan tai maatalouden puhdas ansiotulo ei käytetä enää verotuksessa eikä sitä myöskään pystytä verotuksen tiedoista poimimaan. Verovelvollisen luonnollisia vähennyksiä (esim. ammattikirjallisuus, jäsenmaksut jne.) ei verotuksessa eritellä kohdistumaan johonkin tiettyyn ansiotuloon, vaan luonnolliset vähennykset vähennetään ansiotulojen kokonaissummasta.

Ennen yritysverouudistusta SVL 16 §:n mukaisen työtulon pohjana olivat mm. rahapalkka päätoimesta, palkaksi katsottavat kustannusten korvaukset, autoetu ja muut luontaisedut. Työtulosta vähennettiin luonnolliset vähennykset.

Verouudistuksessa (1993) työtulon pohjana olevat käsitteet muuttuivat ja näin ollen myös työtulon sisältö. Nykyään em. työtulo lasketaan periaatteessa siten, että valtionverotuksen puhtaasta ansiotulosta vähennetään metsän puhdas tuotto, osinkotulot, eläkkeet, saadut sosiaalietuudet, maatalousyrittäjien luopumiskorvaus, lakkoavustukset, reserviläispalkka ja erilaiset tuet, minkä jälkeen päästään sairausvakuutuksen työtuloon¹³.

Yrittäjä voi verouudistuksen jälkeen vaikuttaa merkittävästi sairausvakuutuksen perusteena olevaan työtuloon. Se ei nykymuodossaan muodosta kiinteää pohjaa sairausvakuutuslain mukaisille korvauksille eikä maksuperusteille. Verouudistus lyhentää myös verotettavien tulojen yhteyttä eläkkeiden pohjana olevaan yrittäjien työtuloon.

¹³ Sairausvakuutuslain 16 §:n 3 momentin mukaan verohallinnon on vuosittain ja viimeistään verotusvuoden loppuun mennessä toimitettava kansaneläkelaitokselle tiedot kunkin verovelvollisen sinä vuonna toimitetussa verotuksessa todetuista muista ansiotuloista kuin sosiaalietuuksista (L 1714/1991) Luettelo kansaneläkelaitoksen käyttämistä verotustiedoista on liitteessä 2. Verotuksen puhdas ansiotulo ei kuitenkaan suoraan vastaa sairausvakuutuksen työtuloa, vaan sitä pidetään läh-
tökohtana sairausvakuutuksen työtulon määrittämisessä em. tiedoista. Verottaja ilmoittaa Kelalle myös eritellyt tiedot mm. elinkeinotoiminnan ja maatalouden ansiotuloista, mutta niitä ei käytetä SVL 16 §:n mukaisen työtulon määräämiseen. Näitä tietoja käytetään muissa etuisuuksissa, kuten työttömyysturvassa. Verottajan Kelalle ilmoittama puhdas ansiotulo on ansiotulojen yhteissumma, josta on vähennetty tulon hankkimisesta ja säilyttämisestä aiheutuneet kustannukset.

6 SOSIAALIVAKUUTUSMAKSUJEN PERUSTANA OLEVA TYÖTULO

Sosiaaliturvan rahoitus perustuu työnantajilta perittäviin maksuihin, vakuutetuilta perittäviin maksuihin ja valtion verorahoitukseen.

6.1 Työnantajien maksut

Työnantajilta peritään kansaneläke- ja sairausvakuutusmaksua eli ns. sosiaaliturvamaksua. Työnantajan sosiaaliturvamaksuun sisältyy myös työnantajan lapsilisämaksu, jota ei ole kuitenkaan viime vuosina peritty. Lisäksi työnantaja maksaa työeläkemaksua, tapaturmavakuutusmaksua ja työttömyysvakuutusmaksua.

Työnantajan sosiaaliturvamaksun perusteena on ennakonpidätyksen alainen palkka. Muut työnantajien maksut (TEL, tapaturmavakuutusmaksu, työttömyysvakuutusmaksu) määräytyvät työntekijöille maksettavan palkkasumman perusteella.

Työnantajalta sosiaaliturvan rahoitukseen perittävät pakolliset maksut ovat yrityksen verotuksessa vähennyskelpoisia.

6.2 Vakuutettujen maksut

Vakuutetut maksavat ansiotuloista *kansaneläke- ja sairausvakuutusmaksua* kunnallisverotuksessa vahvistettujen äyrien perusteella. Eläkkeensaajilta peritään korotettua kansaneläke- ja sairausvakuutusmaksua eläketulojen osalta. Nämä vakuutettujen maksut eivät ole verotuksessa vähennyskelpoisia.

Työntekijän eläkemaksun perusteena on työntekijän saama ennakonpidätyksen alainen palkka. Eläkemaksua ei peritä, jos työsuhde ei lyhytaikaisuutensa tai muun syyn johdosta kuulu eläkejärjestelmän piiriin. Palkansaaja saa vähentää häneltä perityn työntekijän eläkemaksun verotuksessaan ansiotulosta tehtävänä vähennyksenä.

Yrittäjän eläkemaksun perusteena on eläkejärjestelmän mukaan vahvistettu työtulo. Pakolliset yrittäjän eläkevakuutusmaksut ovat yrittäjän verotuksessa kokonaan vähennyskelpoisia ja vapaaehtoiset eläkevakuutusmaksut eräin edellytyksin 50 000 markan rajaan saakka.

Luonnollisella henkilöllä eläkevakuutusmaksut ovat ansiotulosta tehtäviä vähennyksiä, jolloin niiden veroja vähentävän vaikutuksen voidaan katsoa olevan ko. henkilön marginaaliveroprosentin suuruinen. Näin ollen lähes 70 prosenttia eläkevakuutusmaksusta voi tulla kollektiivisesti muun kuin yksityisen liikkeen- tai ammatinharjoittajan itsensä kustannettavaksi.

Jos eläkevakuutusmaksun maksaja on yhtymä, maksu on vähennyskelpoinen laskettaessa yhtymän tulosta. Kollektiivisesti kustannettava määrä on sitä suurempi, mitä suurempi osa yhtymän tuloksesta verotetaan osakkailta ansiotulona. Silloin kun

yhteisö on eläkevakuutusmaksujen maksajana, maksujen vähennyskelpoisuuden ve-roja vähentävä vaikutus on 25 prosenttia maksusta.

Vakuutetun *työttömyysvakuutusmaksua* peritään ennakonpidätyksen alaisen palkan perusteella. *Työttömyyskassat* perivät jäseniltään maksun yleensä työmarkkinajärjes-töjen jäsenmaksujen yhteydessä palkan perusteella. *Yrittäjäkassat* perivät maksun vakuutettavaksi valitun ansion perusteella. Työttömyysvakuutusmaksu on palkansaa-jan verotuksessa vähennyskelpoinen. Se vähennetään ansiotulosta. Liitteessä 3 on yhteenveto vuosina 1992-1995 voimassa olleista sosiaalivakuutusmaksuista.

6.3 Verouudistusten vaikutus vakuutusmaksupohjaan

Eriytetyn tuloverojärjestelmän vaikutukset sosiaalivakuutukseen näkyvät selvimmin vakuutetun kansaneläke- ja sairausvakuutuksen maksupohjassa, sillä ko. maksut määräytyvät suoraan kunnallisverotuksen äyrimäärän perusteella.

Keva- ja sava-maksujen pohja ennen verouudistusta

Ennen uudistusta avoimia ja kommandiittiyhtiöitä verotettiin siten, puolet yrityksen tulosta verotettiin yhtymän tulona ja puolet jaettiin verotettavaksi osakkaiden tuloina. Keva- ja sava-maksut maksuunpantiin osakkailla verotetusta tulosta kunnallisveroäy-rien perusteella ja lisäksi yhtymälle määräytyistä veroäyreistä sen osuuden mukaan, joka vastasi osakkaan osuutta yhtymän tulosta. Keva- ja sava- maksut maksettiin siten yrityksen koko tuloksen perusteella.

Yksityisliikkeiden ja maatilojen tulot verotettiin niiden omistajien tuloina. Keva- ja sava-maksut määräytyivät kunnallisverotuksen äyrimäärän mukaan. Yrityksen tulo verotettiin varsinaisen yrittäjän tulona. Ansiotuloksi katsottava osuus voitiin kuiten-kin valtionverotuksessa jakaa yrittäjäpuolisoiden kesken, jolloin verotuksen progres-siota voitiin lieventää. Ansiotulona pidettiin enintään 240000 markkaa vuodessa, ja muu osa tulosta oli pääomatuloa. Pääomatulo¹⁴ lisättiin varsinaisen yrittäjän ansio-tuloihin ja verotettiin progressiivisen veroasteikon mukaan. Se, miten ansiotulot jaettiin puolisoiden kesken, ei vaikuttanut vakuutusmaksukertymään, mutta kylläkin puolisoiden saamien etuuksien määrään. Vakuutusmaksut maksuunpantiin vain varsi-naiselle yrittäjälle ja hän maksoi myös pääomatulosta keva- ja sava-maksua. Kuiten-kin etuudet määräytyivät pelkästään ansiotuloksi katsottavan tulon perusteella.

Keva- ja sava-maksujen pohja verouudistusten jälkeen

Vuodesta 1993 alkaen kaikkien em. yritysmuotojen yritystulo jaetaan omistajille verotettavaksi heidän tuloinaan. Samalla ansio- ja pääomatulo -käsitteet muuttuivat sisällöllisesti. Yrityksestä saatava pääomatulo ei enää määritelmällisesti kata tiettyjä tulolajeja (kuten korot ja osingot), vaan lisäksi osa yrityksen tuloksesta katsotaan laskennallisesti pääomatuloksi. Pääomatulon määrä on sidoksissa yrityksen

¹⁴ Pääomatuloja olivat metsätalouden puhdas tuotto, korkotulo, osinko, vuokratulo, asuntotulo, arvopapereiden ja kiinteän omaisuuden luovutuksesta saatu voitto, kiinteistön ainesosan luovutuk-sesta saatu voitto tai muu niihin rinnastettava tulo.

pääomavaltaisuuteen, sillä pääomatuloksi katsotaan enintään yrityksen nettovarallisuudelle laskettu 15 prosentin tuotto. Myös yrityksen saamat osinkotulot ovat pääomatuloja. Jos yrityksen verotettava tulo alittaa em. pääomatulorajan, tulo on kokonaisuudessaan pääomatuloa. Muussa tapauksessa pääomatulorajan ylittävä tulo on ansiotuloa.

Pääomatulot eivät ole kunnallisverotuksen piirissä, jolloin niiden perusteella ei myöskään peritä keva- ja sava-maksuja. Yrityksestä saatavaa ansiotulo-osuutta verotetaan sekä valtion että kunnallisverotuksessa. Kunnallisverotuksen verotettavan ansiotulon perustella maksuunpannaan keva- ja sava-maksut.

Uusi pääoma- ja ansiotulojen jakotapa pienentää yrittäjien keva- ja sava-maksun maksupohjaa. Toisaalta verouudistuksissa toteutettiin myös muutoksia, jotka olivat omiaan lisäämään yrityksen verotettavaa tuloa. Nämä muutokset, joilla lisättiin veropohjaa, kasvattavat periaatteessa myös sosiaalivakuutuksen maksupohjaa.

Palkansaajien kohdalla metsäverotuksen uudistus kavensi merkittävimmin keva- ja sava-maksun maksupohjaa. Uuden verotuksen valinneilla metsänomistajilla puun myyntitulo on pääomatuloa, josta ei siten tarvitse maksaa keva- ja sava-maksua. Aikaisemminkin metsätalouden puhdas tuotto oli pääomatuloa, mutta siitä maksettiin keva- ja sava-maksut. Vanhan pinta-alaperusteisen verotusjärjestelmän valinneilla metsänomistajilla metsätalouden puhdas tulo luetaan nyt ansiotuloksi, joten siitä maksetaan normaalisti keva- ja sava-maksu.

6.4 Yrittäjän ja maatalousyrittäjän työtulo eri etuuksissa ja verotuksessa

Yrittäjän ja maatalousyrittäjän työtulon sisältö vaihtelee silloin, kun se on eri etuuksien pohjana. Työtulo on usein määritelty eri tavalla etuutta myönnettäessä ja sitä rahoitettaessa. Sairasvakuutuksen työtulo on määritelty verotuksesta saatavien tietojen pohjalta, muiden työtulojen osalta näin selvää yhteyttä verotukseen ei ole löydettävissä. Kun etuus myönnetään eri tavalla määritellyn työtulon mukaan kuin se on rahoitettu, vastaavuusperiaate ei toteudu.

Taulukosta 4 käy ilmi, että yrittäjäeläke on yrittäjälle pakollinen, ja etuisuus perustuu yrittäjän arvioimaan työtuloon. Etuus rahoitetaan YEL-maksuin, jotka määräytyvät arvioitun työtulon perusteella sekä kansaneläkemaksuin, jotka määräytyvät verotettavan ansiotulon perusteella. Verotuksessa pakollinen YEL-maksu on vähennyskelpoinen. Vapaaehtoiset yrittäjäeläkemaksut ovat vähennyskelpoisia eräin rajoituksin.

Työttömyysturva ei ole yrittäjälle lakisääteinen, vaan yrittäjä voi ottaa vapaaehtoisen työttömyysvakuutuksen, jonka suuruus määräytyy arvioitun työtulon perusteella.

Myös tapaturmavakuutus on yrittäjälle vapaaehtoinen ja se on verotuksessa vähennyskelpoinen.

Sairausvakuutusmaksu on yrittäjälle pakollinen. Etuus myönnetään puhtaan ansiotulon perusteella, josta vähennetään osinkotulot ja sivuperintö. Sairausvakuutusmaksu maksetaan kunnallisverotuksen verotettavan ansiotulon perusteella.

Taulukko 4. Yrittäjän työtulo eri etuuksissa ja verotuksessa.

	Yrittäjäeläke	Työttömyysturva	Tapaturmavakuutus	Sairausvakuutus
Etuutta myönnettäessä	Pakollinen, myös vapaaehtoinen mahdollinen Yrittäjän arvioima työtulo ¹	Vapaaehtoinen Yrittäjän arvioima työtulo ¹	Vapaaehtoinen Yrittäjän arvioima työtulo ¹	Pakollinen Puhdas ansiotulo, ei - osinkotuloa - sivuperintöä - metsätal. puhdas tuottoa
Etuutta rahoitettaessa	1) YEL-maksu em. arvioidun työtulon perusteella 2) KE-maksu kv. verotettavan ansiotulon perusteella	Työttömyysvakuutusmaksu arvioidun työtulon perusteella	Tapaturmavakuutusmaksu	Sava-maksu kv. verotettavan ansiotulon perusteella
Verotuksessa	Ei vastaa verotettavaan ansiotuloa Pakollinen YEL-maksu vähennyskelpoinen, vapaaehtoiset eräin rajoituksin	Ei vastaa verotettavaa ansiotuloa Työttömyysvakuutusmaksu verotuksessa vähennyskelpoinen	Ei vastaa verotettavaa ansiotuloa Tapaturmavakuutusmaksu verotuksessa vähennyskelpoinen	Vastaa pääosin verotettavaa ansiotuloa ei kuitenkaan - osinkotulon - sivuperinnön - sos. etuuksien - tappioiden väh. osalta

¹ Yrittäjän arvioima työtulo on sama yrittäjäeläkkeessä ja tapaturmavakuutuksessa, mutta voi olla eri työttömyysturvassa.

Taulukko 5. Maatalousyrittäjän työtulo eri etuuksissa ja verotuksessa.

	Yrittäjäeläke	Työttömyysturva	Tapaturmava- kuutus	Sairausvakuutus
Etuutta myönnettäessä	Pakollinen, myös vapaaehtoinen mahdollinen Työtulo sidottu maatalousmaan ja metsämaan pinta-alaan Poronomistajilla porojen lukumäärään ja työpäiviin Kalastajilla verotustietoihin	Vapaaehtoinen Yrittäjän arvioima työtulo	Pakollinen, myös vapaaehtoinen mahdollinen Arvioitu vuosityöansio: - enn. pid. alainen palkka, - luontoisedut - ja MYEL:n mukainen työtulo	Pakollinen Puhdas ansiotulo, ei - metsätal. puhdasta tuottoa - osinkotuloa - sivuperintöä
Etuutta rahoitettaessa	1) MYEL-maksu em. työtulon perusteella 2) KE-maksu kv. verotettavan ansiotulon perusteella	Työttömyysvakuutusmaksu arvioidaan työtulon perusteella	Tapaturmava-kuutusmaksu	Sava-maksu kv. verotettavan ansiotulon perusteella
Verotuksessa	Ei vastaavuutta verotettavaan ansiotuloon Pakollinen MYEL-maksu vähennyskelpoinen (vapaaehtoiset eräin rajoituksin)	Ei vastaa verotettavaa ansiotuloa Työttömyysvakuutusmaksu verotuksessa vähennyskelpoinen	Ei vastaa verotettavaa ansiotuloa Tapaturmava-kuutusmaksu verotuksessa vähennyskelpoinen	Vastaa pääosin verotettavaa ansiotuloa, ei - metsätal. puhtaasta tuoton - osinkotulon - sivuperinnön - sos.etuuksien - tappioiden väh. osalta

Maatalousyrittäjälle yrittäjäeläke on pakollinen, mutta sen ohella he voivat ottaa vapaaehtoisen yrittäjäeläkkeen (Taulukko 5). MYEL-maksun perustuu sekä etuudessa että myös maksussa maatalousmaan ja metsän pinta-alaan, poronomistajilla porojen lukumäärään ja työpäiviin sekä kalastajilla verotuksen tietoihin. Kansaneläkevakuutusmaksu määräytyy kunnallisverotuksen verotettavan ansiotulon perusteella. Pakollinen MYEL-maksu on verotuksessa vähennyskelpoinen, vapaaehtoiset eläkemaksut ovat vähennyskelpoisia vain eräin edellytyksin.

Myös maatalousyrittäjille työttömyysvakuutus on vapaaehtoinen. Sekä etuuden, että myös etuuden pohjana on arvioitu työtulo. Maatalousyrittäjälle tapaturmavakuutus on pakollinen, mutta myös vapaaehtoinen tapaturmavakuutus on mahdollinen. Sairausvakuutus on maatalousyrittäjälle yhtenäinen muiden yrittäjien sairausvakuutuksen kanssa.

7 SAIRAUSVAKUUTUKSEN MAKSUPERUSTEIDEN JA ETUUKSIEN MÄÄRÄYTYMINEN - KAIDEPUUTULO

Sosiaalivakuutuksen ansiotuloon perustuva työtulo ei enää vastaa sille asetettuja vaatimuksia etuuden määrittäjänä. Kun verouudistuksen jälkeen pääomatuloista ei enää makseta kunnallisveroäyrien perusteella perittäviä kansaneläke- ja sairausvakuutusmaksuja, myös rahoituspohja on näiltä osin murentunut. Kansaneläkemaksujen ja niitä vastaavien etuuksien välinen kuilu joudutaan kattamaan muilla veroilla.

Sairausvakuutuksessa maksupohjan ja etuuksien vähentyminen kaventaa sairausvakuutuksilla katettavien yhteiskunnallisten riskien hoitamista. Kyseessä olevien riskien hoitamiseksi yrittäjille olisi määriteltävä sellainen työtulo, joka on riittävän vakaa kuvaamaan yrittäjän työtulon menetystä sairausvakuutuksen piiriin luettavissa tapauksissa. Lisäksi tulisi tutkia, voitaisiinko tätä työtuloa käyttää myös sosiaalivakuutusmaksujen perusteena.

Työtulon pohjaksi valittavan tulon tulee täyttää seuraavat vaatimukset.

- Työtulokäsitteen pohjana oleva tulo tulisi olla selkeästi määriteltävissä verottajan kokoamista tiedoista.
- Sen tulisi kuvata sitä yrittäjien työtuloa, minkä hän menettäisi sairastuessaan.
- Yrittäjällä ei saisi olla mahdollisuutta muokata tuloa tuloksentasauskeinoilla.
- Tulokäsitteen tulisi olla kaikille yritysmuodoille ja kaikkien toimialojen yrityksille sama.

Tällaista tulotasoa nimitetään tässä kaidepuutuloksi. Kaidepuutuloa voidaan etsiä yrityksen tuloslaskelman eri välituloksista. Asian havainnollistamiseksi voidaan ottaa yksinkertainen esimerkki, jossa yrittäjä valmistaa yhtä tuotetta, jonka myynti on riippuvainen yrittäjän työpanoksesta. Tuote hinnoitellaan siten, että hintaan luetaan mukaan kaikki valmistuksen kustannukset, rahoituskustannukset ja yrittäjän riski. Jos yrittäjä sairastuu, hän menettää tuotteesta saatavan katteen. Tällöin voidaan ajatella, että yrittäjän kaidepuutuloksi otetaan tuloslaskelmasta saatava tieto "liikevoitto/(tappio)". Liikevoitosta on vähennetty valmistuskustannukset, mutta ei vielä rahoituskustannuksia, jotka yrittäjä sairastuttuaankin joutuu maksamaan. Valittu kaidepuutulo ei kata liiketoiminnan ulkopuolisia tuloja, kuten myyntivoittoja tai muita satunnaisia tuottoja. Tällä tulotasolla yrittäjä ei ole vielä käyttänyt tuloksentasausausta tai veroteknisiä vähennyksiä. Se, miten hyvin tämä tulo käytännössä kuvaa tulonmuodostusta saattaa vaihdella yrityksittäin.

Maataloudessa vastaavana kaidepuutulona voidaan käyttää "maatalouden puhdasta tuloa ennen tasausvarausta". Tällä tasolla maatalousyrittäjä ei ole käyttänyt tasausmahdollisuuksia ja tulo voidaan näin ajatella täyttävän tulolle asetettavat vaatimukset.

Kaidepuun merkittävänä etuna voidaan pitää sen muokkaamattomuutta. Yrittäjä tai maatalousyrittäjä ei ole voinut vaikuttaa siihen. Tältä pohjalta kaidepuu tarjoaa pohjan, jonka perusteella voidaan määritellä se tulotaso, jonka yrittäjä menettäisi sairastuttuaan.

Kaidepuutulolle vaihtoehtoinen tulo voisi olla YEL:n ja MYEL:in mukainen työtulo. Tällöin kuitenkin erkaannuttaisiin verotuksen mukaisista tuloista ja sairausvakuutuksen yhteydestä riskin laukeamisen aikana vallitsevasta ansiotulosta.

8 SOSIAALIETUUKSIEN JA -VAKUUTUSMAKSUJEN TARKASTE- LUUN SUUNNITELLUT MIKROSIMULOINTIMALLIT

Yrittäjien sosiaalivakuutusmaksujen ja -etuuksien mallitarkastelu edellyttää yritys- ja henkilötason veromallien yhteensovittamista¹⁵. Seuraavassa kuvataan lyhyesti mallien aiempaa käyttöä. Tämän jälkeen esitetään työryhmän ongelmanasetteluihin rakennettavan mikrosimulointimallin kuvaus.

Koeverotusmalleilla tulisi voida selvittää,

- miten verouudistus ilman yritysten käyttäytymisvaikutuksia muuttaa eri yritysmuodoissa ansiotulojen määrää ja vakuutusmaksujen maksupohjaa,
- miten yritykset voivat itse vaikuttaa tulojen jakautumiseen ansio- ja pääomatuloihin,
- millainen työtulokäsitemuutos uudessa verojärjestelmässä soveltuisi sosiaali-etuuksien pohjaksi ja
- miten sosiaalietuuksien erilaiset rahoituspohjat vaikuttavat rahoitusvastuun jakautumiseen eri tyyppisille yrityksille.

8.1 YRI-malliperhe

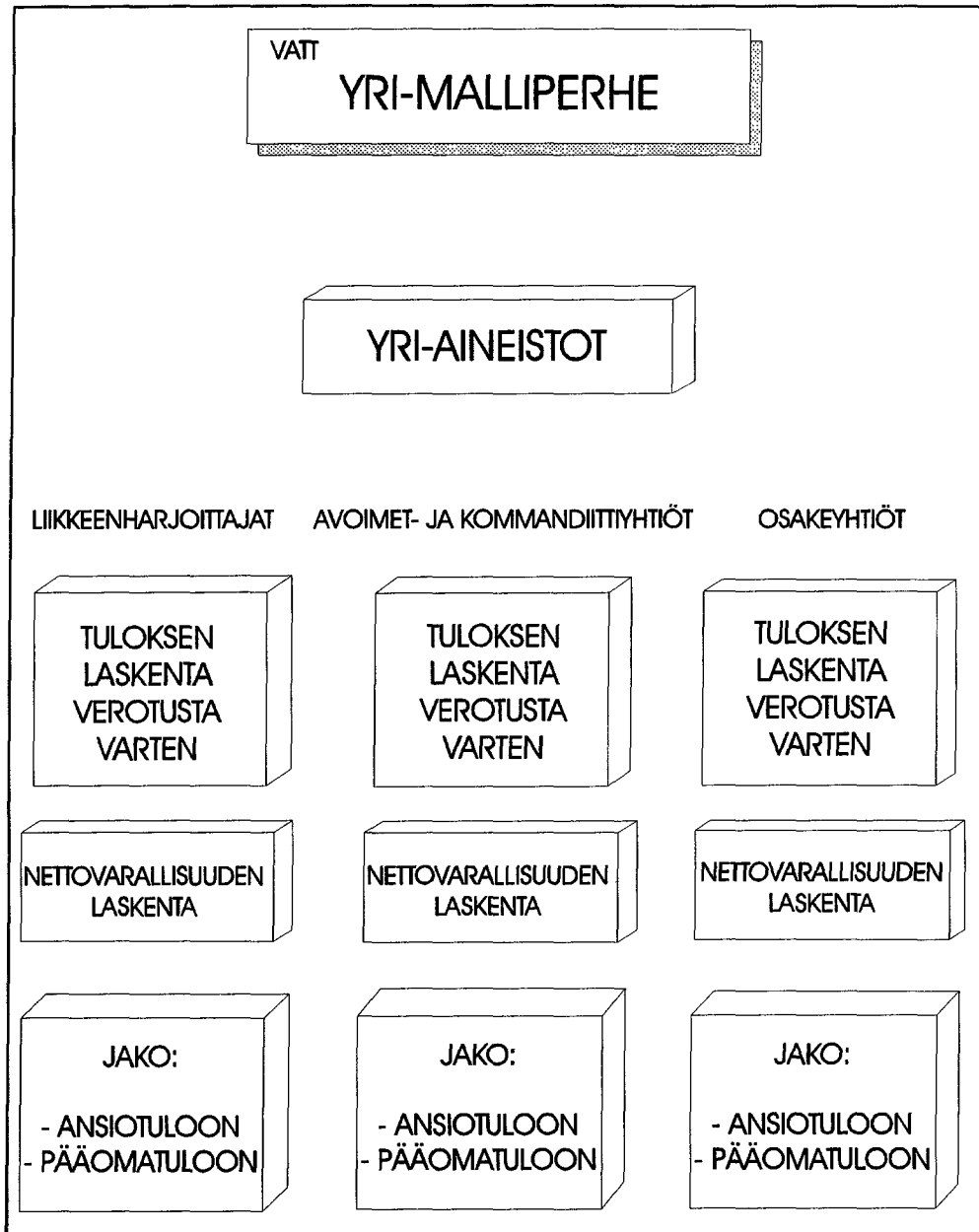
Työryhmän tarpeita varten suunniteltu YRI- malliperhe koostuu useasta itsenäisestä simulointiohjelmasta (Kuva1). Liikkeenharjoittajille, henkilöyhtiöille ja osakeyhtiöille on suunniteltu omat mallinsa, jotka perusrakenteeltaan vastaavat toisiaan. Erot johtuvat siitä, että eri yritysmuotoja verotetaan eri tavalla. Osakeyhtiöitä verotetaan itsenäisinä verosubjekteina, ja mallit laskevat myös yritystason verot. Muilla yritysmuodoilla verot lasketaan vain henkilötasolla.

Ohjelmat on koodattu SAS-kielillä ja ne toimivat PC-WINDOWS ympäristössä. YRI-malleilla simuloidaan eri yritysmuotojen tuloksenmuodostusta verotusta varten, tuloksen jakoa osakkaille sekä yritys- (osakeyhtiöt) että osakasverotusta. Mallit käyttävät lähtötietoinaan VATT:n YRI-aineistoja, eri verolajeista saatavaa informaatiota, muiden YRI-mallien tuottamia tuloksia sekä käyttäjän erikseen antamia tietoja (esim. tietyt käyttäytymisoletukset).

Ensimmäisessä vaiheessa eri yritysmuodoille, liikkeenharjoittajille, henkilöyhtiöille sekä osakeyhtiöille, lasketaan laaja nettotulo. Tällä tarkoitetaan elinkeinotoiminnan verotettavaa tuloa vuodelta 1992 lisättyinä vuoden 1993 verouudistuksen aiheuttamilla tulopohjan lisäyksillä. Tämän ohella lasketaan myöhempää käyttöä varten

¹⁵ Liitteessä 4 on kuvattu VATT:n ja STM:n mikrosimulointimalleja ja niiden käyttämiä aineistoja.

yrityksen mahdollisuudet suurentaa tai pienentää tulostaan tilinpäätöksen joustokoh-
tia hyödyntämällä. Toimenpidettä varten kutakin yritysmuotoa varten on konstruoitu
omat mallit, jotka perusrakenteeltaan kuitenkin vastaavat toisiaan. Eroja syntyy,
koska yritysmuotojen verokohtelu poikkeaa toisistaan. Seuraavaksi käsitellään malli-
en toimintaa yksityiskohtaisemmin.

Kuva 1. YRI-malliperhe.

TULOKSEN LASKENTA VEROTUSTA VARTEN

TULOPOHJAN LISÄYKSET

- TULOPOHJAN LISÄYKSET TOIMINTAVARAUksesta
- TULOPOHJAN LISÄYKSET EDUSTUSKULUISTA
- TULOPOHJAN LISÄYKSET KORKOVÄHENNYS OIKEUDEN RAJOITTAMISESTA NEGATIIVISEN OMAN PÄÄOMAN TAPAUKSESSA
- TULOPOHJAN LISÄYKSET LUOTTOTAPPIOVARAUksesta
- TULOPOHJAN LISÄYKSET POISTOISTA TEHDAS / ASUINRAK.
- TULOPOHJAN LISÄYKSET VARASTON ALIARVOSTUKSESTA
- TULOPOHJAN LISÄYKSET ARVOPAPEREIDEN ALIARVOSTUKSESTA
- TULOPOHJAN LISÄYKSET TURVA- JA VELVOITEVARASTON ALIARVOSTUKSESTA

TULOKESENTASAU SPOTENTIALI

- SAAMISTEN TODELLINEN ARVONALENTUMISPROSENTIN LISÄYSVARA
- TOIMINTAVARAUksen LISÄYSVARA
- EPÄKURANTTIUSVÄHENNYKSEN LISÄYSVARA VAIHTO-OMAISUUDESSA
- EPÄKURANTTIUSVÄHENNYKSEN LISÄYSVARA ARVOPAPEREISTA
- EPÄKURANTTIUSVÄHENNYKSEN LISÄYSVARA TURVA- JA VELVOITEVARASTOSTA

TULOKESEN SUURENTAMISMAHDOLLISUUDET

- TOIMINTAVARAUksen PURKAMINEN
- VARASTON ALIARVOSTUKSEN PURKAMINEN
- ARVOPAPEREIDEN ALIARVOSTUKSEN PURKAMINEN
- TURVA- JA VELVOITEVARASTON ALIARVOSTUKSEN PURKAMINEN
- POISTOJEN TEKEMÄTTÄJÄTTÄMINEN

Kuva 2. YRI-koeverotusmalli 1992 aineistolle 1993 veroperusteilla.

Laajan verotettavan nettotulon laskenta on malleissa yhtäläinen. Lähtökohtana on perusaineiston (1992) elinkeinotoiminnan verotettava tulo. Tähän tuloon lisätään ne erät, jotka vuoden 1993 veroperusteilla luettaisiin verotettavaan tuloon (kuva 2).

Esimerkiksi varausmahdollisuuksien supistaminen ja poistoprosenttien alentaminen otetaan huomioon lisäämällä verotettavaan tuloon varausten lisäyksiä ja poistoja siltä osin kuin niitä ei vuoden 1993 veroperusteilla voitaisi tehdä. Tulopohjan lisäyksiä vuoden 1992 aineistossa syntyy:

- toimintavarauksesta (osakeyhtiöt)
- edustuskuluista,
- korkovähennyksestä oman pääoman ollessa negatiivinen (Liikkeenharjoittajat, Ay, Ky),
- luottotappiovarauksesta,
- käyttöomaisuusrakennusten poistoista ja
- varastojen aliarvostuksesta.

Malli sisältää tavoitetulon, johon yrityksen oletetaan pyrkivän käyttämällä tuloksenjärjestelyeriä. Vaikka yritysverouudistuksissa tuloksentasausmahdollisuudet pääsääntöisesti poistettiin, yksityisille liikkeenharjoittajille ja yhtymille jäi vielä maksettuihin palkkoihin sidottu 30 prosentin toimintavarausmahdollisuus. Tuloksentasauspotentiaalissa tulosta pienentävinä tekijöinä otetaan huomioon toimintavarauksen lisäysvara muilla kuin osakeyhtiöillä ja epäkuranttiusvähennyksen lisäysvara (arvio annetaan parametrina). Tuloksen suurentamismahdollisuudet koostuvat taseen varaustenpurkamisesta ja poistojen tekemättä jättämisestä.

Kun eri yritysten laaja nettotulo, tuloksensuurentamis- sekä pienentämismahdollisuudet on selvitetty, otetaan käyttöön YRI-perheen seuraavat mallit, joissa lasketaan nettovarallisuus, tavoitetulo, jaetaan tulo (tai osinko) osakkaille ja suoritetaan jako ansio- ja pääomatulo-osiin. Tätä tarkoitusta varten kullekin yritysmuodolle on konstruoitu oma mallinsa (Kuvat 3-5). Mallit käyttävät edellisten mallien tuottamia tuloksia, tulos- ja tasetietoja sekä osakastietoja.

Nettovarallisuus lasketaan liikkeenharjoittajille ja henkilöyhtiöille seuraavasti:

$$\begin{array}{r}
 + \text{Rahoitusomaisuus} \\
 + \text{Vaihto-omaisuus} \\
 + \text{Käyttöomaisuus} \\
 - \text{Velat} \\
 \hline
 \text{Nettovarallisuus}
 \end{array}$$

Liikkeenharjoittajat ja henkilöyhtiöt voivat jättää puolet pitkäaikaisista veloistaan vähentämättä. Osakeyhtiöt eivät saa lain mukaan puolittaa velkojaan nettovarallisuutta laskettaessa.

Tavoitetulo voidaan määritellä eri tavoin. Myöhemmin on käsitelty eri vaihtoehtoja määrittää tavoitetulo. Jotta eri yritysmuodot olisivat vertailukelpoisia, kaikissa yritysmuodoissa tavoitetuloksi on malliratkaisun ensimmäisessä vaiheessa otettu nettovarallisuuden perusteella laskettu korkein mahdollinen pääomatulo.

Pääomatulo lasketaan 15 prosentin vuotuisena tuottona nettovarallisuudelle. Malleissa on otettu huomioon myös eri pituisten tilikausien vaikutus pääomatulo-osuuteen. Liikkeenharjoittajilla tavoitetulo määräytyy suoraan nettovarallisuuden perusteella laskettavan pääomatulo-osuuden mukaan. Tavoitetuloon pääsemiseksi aiemmin laskettua laajaa nettotulota muutetaan tuloksentasauskeinoilla.

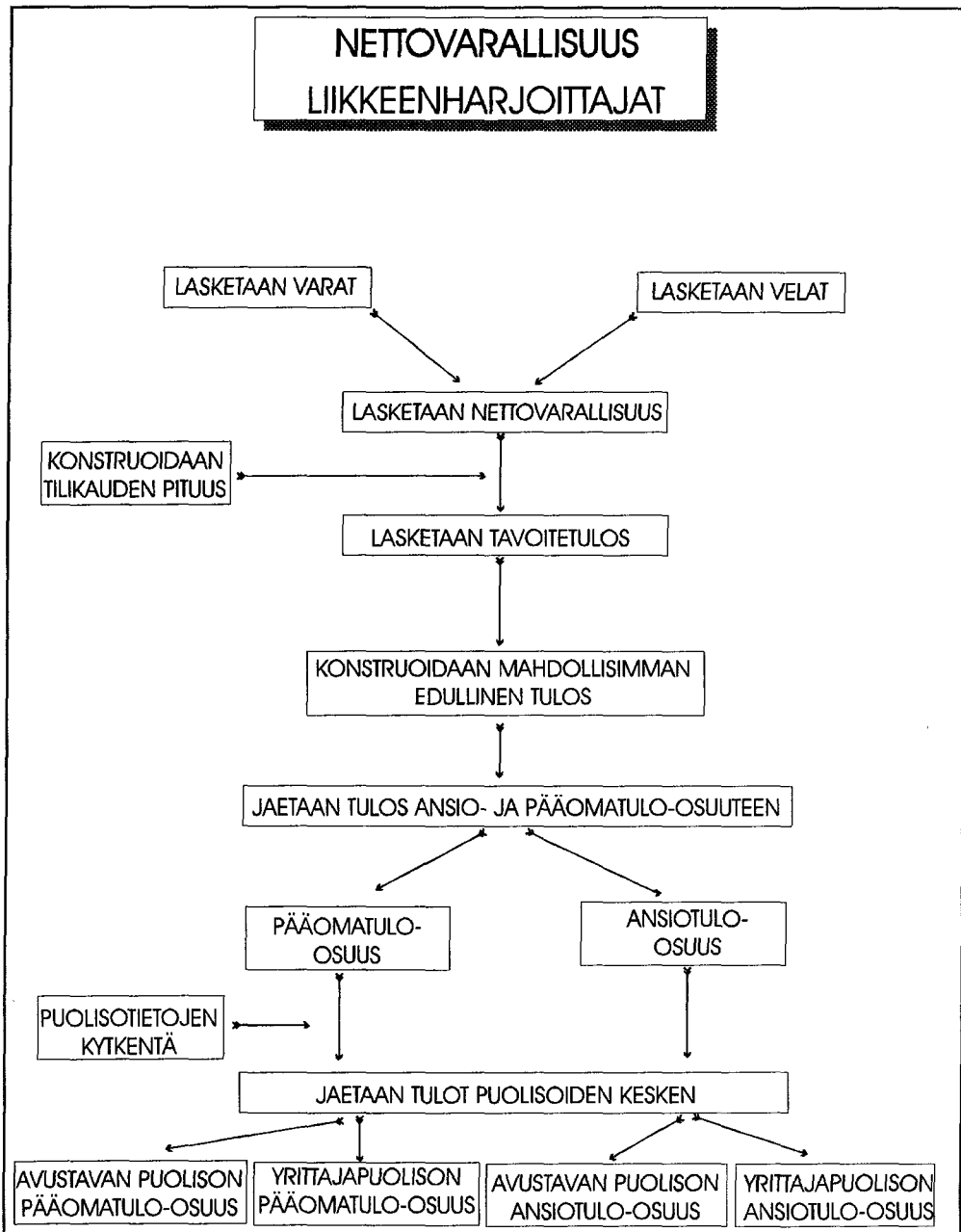
Uusi tulos, joka voi olla myös tavoitetuloa alempi tai korkeampi, jaetaan tämän jälkeen ansio- ja pääomatulo-osuuteen. Malli ottaa sen jälkeen puolisetiedot laskentaan ja jakaa ansio- ja pääomatulot puolisoille.

Elinkeinoyhtymissä nettovarallisuuden laskennan jälkeen yrityksen kaikki omistajat kytketään malliin (kuva 4).

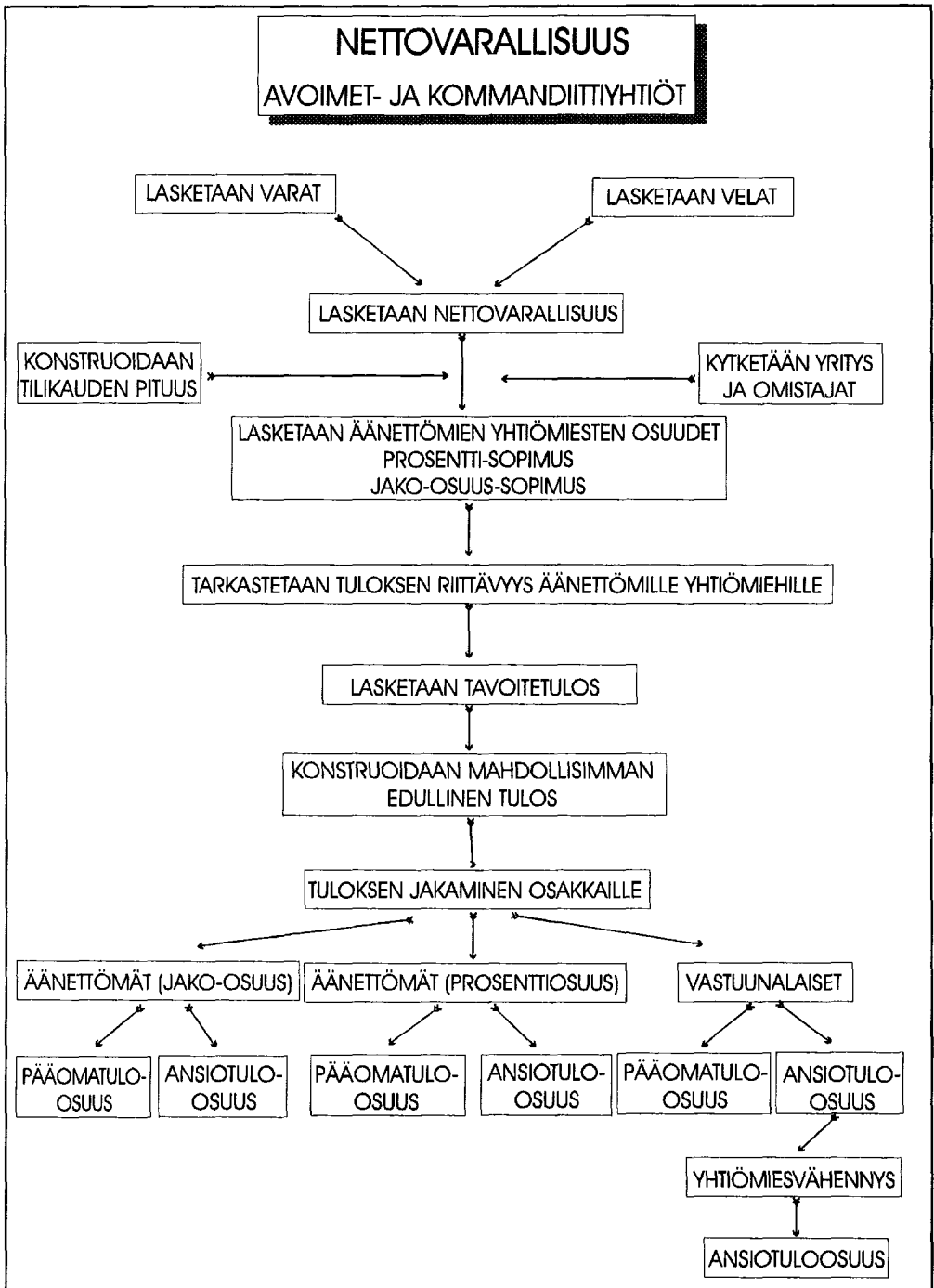
Tavoitetulona on nettovarallisuudelle laskettu pääomatulo lisättynä äänettömien yhtiömiesten osuudella. Tavoitetuloon pääsemiseksi käytetään aiemmin mallin laskemia tuloksenjärjestelyeriä. Koska äänettömien yhtiömiesten tulee saada aina panoksensa mukainen osuus tuloksesta, malli tarkistaa tuloksen riittävyyden äänettömille yhtiömiehille. Mikäli tulos kattaa vain äänettömien yhtiömiesten osuuden, vastuunalaiset yhtiömiehet jäävät ilman verotettavaa tulo-osuutta. Jos tulos ylittää äänettömien yhtiömiesten osuuden, jaetaan tulo äänettömille yhtiömiehille heille sovitun jako- tai prosentiosuuden mukaan ja loppuosa vastuunalaisille yhtiömiehille heidän omistusosuutensa mukaan. Yhtiömiesten tulo-osuus jaetaan ansio- ja pääomatuloon. Vastuunalaisten yhtiömiesten ansiotuloista vähennetään vielä yhtiömiessävähennys.

Osakeyhtiön tavoitetulo on nettovarallisuudelle laskettu vuotuinen 15 prosentin tuotto. Mallissa oletetaan, että yritys jakaa koko verojen jälkeisen tuloksen osinkoina. Mikäli tuloksentasauksen jälkeen tulos muodostuu pienemmäksi kuin perusaineiston veroa edeltävät jaetut osingot, osinkojen määrä hyvityksineen asetetaan vastaamaan uutta tuloa. Vastaavasti osinkojen määrää kasvatetaan, jos uusi tulo on suurempi kuin perusaineiston osingot ennen veroja. Malli laskee yhteisöverokannan mukaisesti osakeyhtiön verot. Seuraavaksi mallissa yhdistetään yrityksen osakkaiden tiedot ja jaetaan osingot osakkaille. Osingot (ja yhtiöveron hyvitys) verotetaan osakkailla ansio- ja pääomatulona osakkaan nettovarallisuusosuuden mukaan.

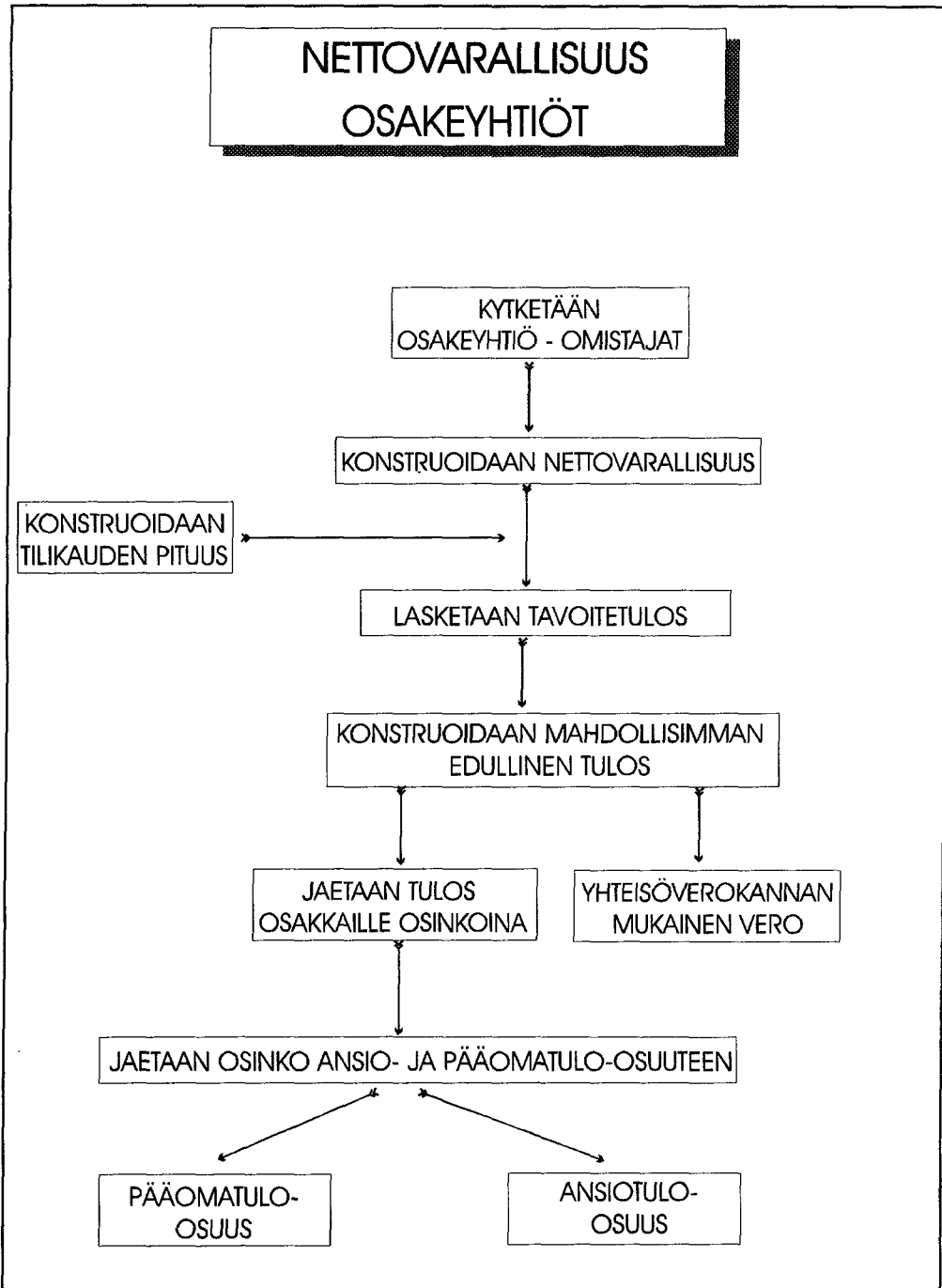
Lopputuloksena malleista saadaan kunkin osakkaan ansiotulo- sekä pääomatulo-osuus, jotka voidaan edelleen siirtää lähtötietoina henkilöverotusmalleihin (SOSTIK-mallit).

Kuva 3. Liikkeenharjoittajien nettovarallisuus, tavoitetulo sekä tuloksen jako ansio- ja pääomatulo-osuuteen.

Kuva 4. Avoimien- ja kommandiittiyhtiöiden nettovarallisuus, tavoitetulo sekä tuloksen jako ansio- ja pääomatulo-osuuteen.

Kuva 5. Osakeyhtiöiden nettovarallisuus, tavoitetulo sekä tuloksen jako ansio- ja pääomatulo-osuuteen.

8.2 Tavoitetulon määrittäminen

Tavoitetuloksella tarkoitetaan sitä tulosta, johon yrittäjä tai yrittäjät pyrkivät. Tavoitetuloksen asetannalla voidaan ottaa huomioon yrittäjien käyttäytymisvaikutukset. Päästäkseen tavoitetulokseen yrittäjä käyttää lain sallimia tuloksentasauskeinoja. Seuraavassa käydään läpi eri vaihtoehtoja, joita voidaan käyttää tavoitetulon määrittelyssä.

Malliratkaisuissa voidaan olettaa, että yritys tai yrityksen osakkaat minimoivat veronsa. Verotettava tulo, johon yritysten oletetaan veroperustemuutosten jälkeen pyrkivän, riippuu yritysmuodosta.

Kun kyse on osakeyhtiöstä, osinkoa jakavien osakeyhtiöiden tulee näyttää tuloa, joka riittää sekä veroihin että osinkoihin. Kun otetaan huomioon myös osakkaan verot, joudutaan ottamaan kantaa siihen, missä muodossa osakas ottaa osuutensa yhtiöstä. Kun yksityisten elinkeinonharjoittajien ja elinkeinoyhtymien verotettava tulo jaetaan osakkaille verotettavaksi, tavoitetuloa määriteltäessä on järkevää tarkastella vain osakkaiden kokonaisverorasitusta.

Kun tavoitetulona käytetään *alkuperäistä, vuoden 1992 verotettavaa tuloa*, saadaan esiin pelkästään verojärjestelmän aiheuttamat muutokset ansio- ja pääomatulo-osuuksiin. Tämä tavoitetulo kuvaa lisäksi yritysten vuoden 1992 verojärjestelmässä vallinnutta tavoitetuloa.

Käytettäessä tätä tavoitetulona, mallin antamista tuloksista ei ilmene verouudistuksen aikaansaamia käyttäytymismuutoksia, kuten esimerkiksi pyrkimystä vaikuttaa ansiotulo- ja pääomatulo-osuuksiin. Osakeyhtiöiden kohdalla verokannan laskun vaikutusta ei myöskään oteta tällöin huomioon.

Jos tavoitetuloksi valitaan nolla, sen soveltaminen pidemmällä aikavälillä on monessa suhteessa ongelmallista. Jotta yrittäjä saisi elantonsa yrityksestä, peräkkäisinä vuosina toistuvat nolla-tulokset edellyttävät palkanmaksua tai yksityisottoja yrityksestä. Osakkaalle maksettua palkkaa verotetaan ansiotulona. Yrityksen verotettava tulo pienenee maksettavalla palkkasummalla, koska toisin kuin yksityisotot, palkka on yritykselle vähennyskelpoinen meno. Palkka tulee kuitenkin yritykselle kalliimmaksi, koska yritys joutuu suorittamaan myös palkkaan liittyvät sosiaaliturvamaksut. Liikkeenharjoittajan ei ole mahdollista maksaa palkkaa itselleen eikä puolisolleen. Nykyisessä verojärjestelmässä tavoitetulon asettaminen nollassa ei ole pitkällä aikavälillä järkevää.

Tavoitetulos voidaan määritellä samaksi kuin *nettovarallisuudelle laskettu 15 prosentin vuotuinen tuotto*. Tällöin yrityksen osakkaat saavat tulo-osuutensa kokonaan pääomatulona, jota verotetaan 25 prosentin verokannalla. Pääomatulo-osuuden maksimointiin pyrkiminen on tarkoituksenmukaista eriytetyssä tuloverojärjestelmässä, koska ansiotuloja verotetaan korkeimmilla tulotasolla huomattavasti ankarammin kuin pääomatuloja.

Jos tavoitetulos määritellään suuremmaksi kuin oletettu pääomatulo-osuus, tuloksen perusteella maksettavien verojen määrä on suurempi kuin mihin olisi mahdollista päästä. Tällöin osakas maksaa pääomatulo-osuuden ylittävästä tulosta veroa progressiivisen veroasteikon mukaan, mikä on hänelle edullista siihen asti, kunnes progressiivinen veroaste on 25 prosenttia.

Osakeyhtiöissä tavoitetulo määräytyy osinkojen ja verokannan perusteella. Jos osinkotulot halutaan kokonaan pääomatuloksi, osinkoa (ml. yhtiöveron hyvitys) tulisi jakaa vain 15 prosenttia nettovarallisuuden määrästä.

Jos yrityksen nettovarallisuus on huomattavan suuri, tavoitetulos saattaa muodostua verojen minimoinnin kannalta liian suureksi huolimatta 25 prosentin verokannasta. Verotus saattaa muodostua korkeammaksi, kuin mihin olisi ollut mahdollista muuten päästä. Koska nettovarallisuus voi myöhempinä vuosina pienentyä, mallissa oletetaan, että yritys näyttää maksimaalisen määrän pääomatuloa. Tällöin verot pitkällä aikavälillä minimoituvat.

8.3 Nettovarallisuuden vaikuttaminen

Nettovarallisuus lasketaan varojen ja velkojen erotuksena. Rahoitusomaisuuteen kuuluva saaminen arvostetaan nimellisarvoonsa ja muu rahoitusomaisuus hankintameno. Vaihto-omaisuuden arvoksi katsotaan hankintameno. Käyttöomaisuuden arvoksi katsotaan pääsäännön mukaan verovuoden päättyessä tuloverotuksessa poistamatta oleva hankintameno. Kuitenkin kiinteistön, rakennuksen ja rakennelman sekä arvopapereiden arvona pidetään varallisuusverotuksessa sovellettavaa verotusarvoa, jos se on omaisuuden poistamatonta hankintamenoa suurempi. Jos tasearvo on korkeampi, käytetään sitä verotusarvon asemesta. Varoina otetaan huomioon myös sellaiset pitkävaikutteiset menot, joilla on varallisuusarvoa.

Varoista vähennetään elinkeinotoimintaan kohdistuvat velat. Velat arvostetaan nimellisarvoonsa. Nettovarallisuutta vuosilta 1993-1997 laskettaessa jätetään liikkeenharjoittajalla ja henkilöyhtiössä pitkäaikaisista veloista vähentämättä määrä, joka vastaa 50 prosenttia verovelvollisen tilikauden päättyessä olleista pitkäaikaisista korollisista veloista. Vähentämättä jätetään kuitenkin enintään 500000 markkaa. Velkojen puolittaminen ei ole pakollista. Alhaisilla tulotasoilla velkojen puolittamista ei ole järkevää pyytää, koska silloin ansiotulot tulevat kevyemmin verotetuksi kuin pääomatulot.

Osakeyhtiöiden nettovarallisuuden laskentakaava erosi ennen vuotta 1995 edellä esitetystä, mutta johti periaatteessa samaan lopputulokseen. Ennen vuotta 1995 osakeyhtiöiden nettovarallisuus laskettiin muokkaamalla tiettyjen sääntöjen mukaan omaa pääomaa. Muissa yritysmuodoissa nettovarallisuus saatiin vähentämällä varoista velat. Osakeyhtiöissä siirryttiin vuonna 1995 samanlaiseen nettovarallisuuslaskentaan kuin liikkeenharjoittajilla ja henkilöyhtiöillä.

Pääomatuloksi katsottavaa osuutta voidaan kasvattaa vaikuttamalla edellä esitettyihin nettovarallisuususeriin. Tämä voidaan tehdä joko lisäämällä varoja tai lyhentämällä

velkoja. Tämä on yleensä mahdollista, jos tulorahoitus on riittävä tai jos yrittäjät pystyvät itse sijoittamaan yritykseen lisää varoja.

Varallisuuden kasvattamista rajoittaa se, että varojen sijoittaminen yritykseen voi joissakin tapauksissa johtaa varallisuusveron maksuun ja siten eliminoida pääomatulo-osuuden kasvattamisesta saadun hyödyn. Varallisuusverotusta on kuitenkin esitetty kevennettäväksi niin, että vain osa nettovarallisuudesta otettaisiin huomioon arvioitaessa sitä, joutuuko yritys varallisuusverotuksen piiriin.

8.4 YRI-malleista saatavien tulosten hyödyntäminen

YRI-malleista saatavat lopputulokset voidaan siirtää lähtötietoina henkilöverotusmalleihin (SOSTIK-mallit). Tällöin on mahdollista käsitellä yhdessä yrityksen ja yrittäjän yrityksestä saamia tuloja ja maksettuja veroja kokonaisuutena. Kun aikaisemmin SOSTIK-malleissa on käytetty lähtötietoina suoraan tietokannoista saatavia tietoja, arvioita tai parametritietoa, nyt on mahdollista saada osa näistä tarpeellisista tiedoista YRI-tietokannasta. Esimerkiksi STM:n henkilökohtaisen nettovarallisuuden laskentamallissa oletettiin, että 2/3 tai 90 prosenttia lainoista on pitkäaikaisia. Nyt konstruoitavassa mallissa pitkäaikaiset lainat saadaan VATT:n tietokannasta. Samaten mahdollisuudet yritysten käyttäytymismuutosten tarkasteluun laajenevat.

Mallien tuloksia voidaan tarkastella vaiheittain. Aluksi arvioidaan, miten yrittäjän ansio- ja pääomatulojen suhde on muuttunut vuodesta 1992 vuoteen 1993. Lisäksi voidaan tarkastella, miten elinkeinotoiminnasta maksettavat verot ovat muuttuneet siirryttäessä eriytettyyn tuloverojärjestelmään. Tällöin on oletettava, että elinkeinotoiminnasta saatava tulo on yrittäjän ainoa tulo.

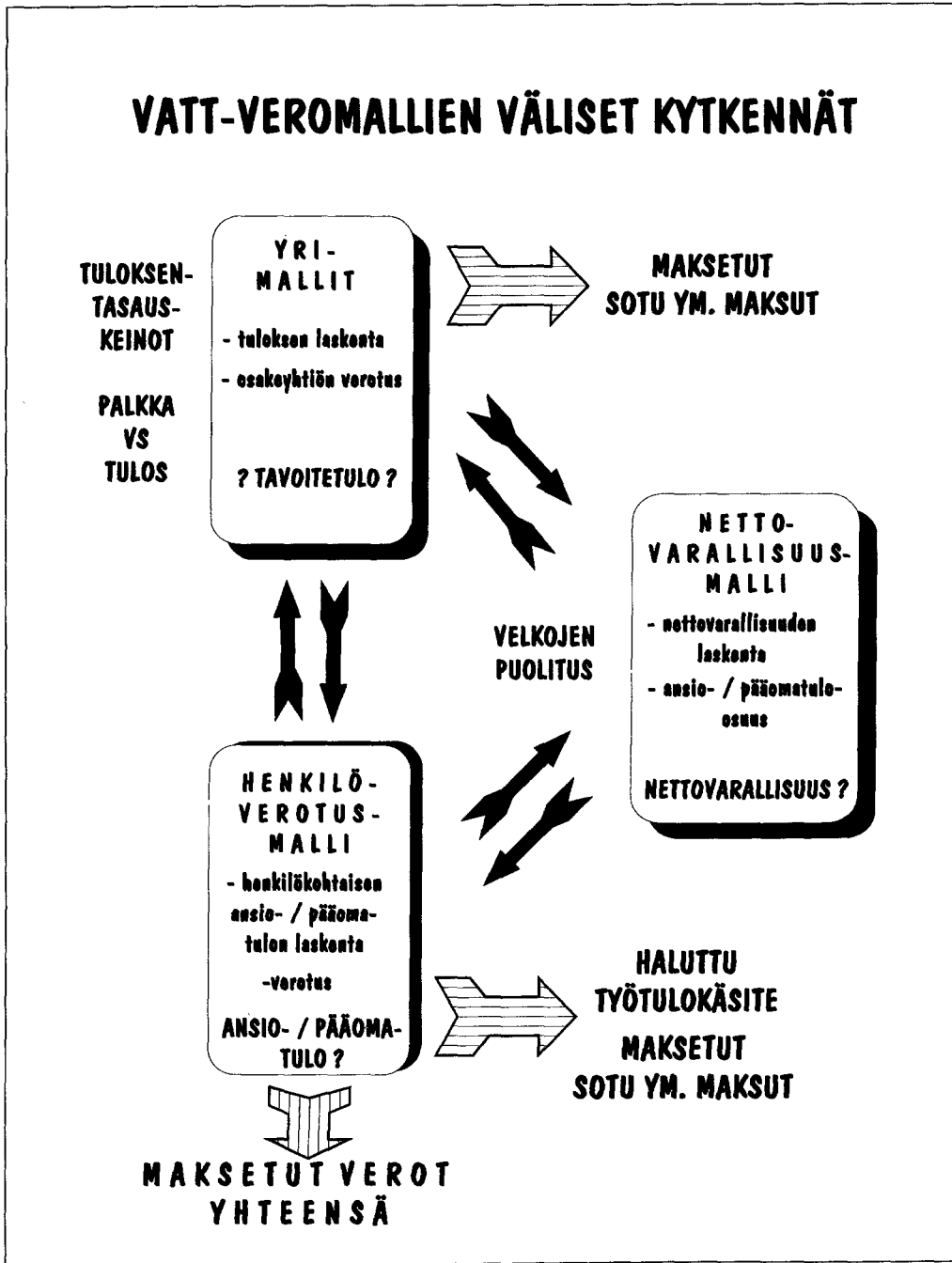
Toisessa vaiheessa arvioidaan, miten verouudistus on vaikuttanut yrittäjän kokonaistuloihin, ts. miten hänen ansiotulojensa määrä on muuttunut. Samaten selvitetään verovaikutukset kokonaisuudessaan.

Saatujen tulotietojen perusteella arvioidaan muutokset kansaneläke- ja sairausvakuutusmaksuissa.

Simulointimalleihin liitetään myöhemmin myös muita kuin tavoitetuloon vaikuttavia käyttäytymisoletuksia. Kun yritysten nettovarallisuuden määrä vaikuttaa pääoma- ja ansiotulo-osuuksiin, malliin lisätään eri mahdollisuuksia vaikuttaa nettovarallisuuteen. Osakeyhtiöiden ja yhtymien koeverotuksessa tulee arvioitavaksi myös se, kannattaako osakkaan ottaa osuutensa yrityksen voitosta palkkana vai osinkoina tai osuuksina yhtiöstä.

Kuvassa 6 on hahmoteltu VATT:n mallien välisiä kytkentöjä sekä malleista ulos saatavia tuloksia.

VATT-VEROMALLIEN VÄLISET KYTKENNÄT

Kuva 6. VATT:n veromallien väliset kytkennät.

9 MIKROAINEISTOILLA TEHDYT ESIMERKKILASKELMAT

9.1 Laskelmien yleiset perusteet

Verouudistusten vaikutuksia yrittäjien ansiotuloihin tarkastellaan seuraavassa esimerkkitapausten avulla. Esimerkkitapauksiksi on valittu sekä elinkeinoyhtymistä että maataloista yksi tapaus, jossa yrityksen nettovarallisuus on suhteellisen korkea ja vastaavasti toinen tapaus, jossa nettovarallisuus on pieni.

Yritykset on poimittu vuoden 1992 YRI-tietokannasta ja niiden osakkaille on mikrosimulointimallilla laskettu vuoden 1993 veroperusteiset ansio- ja pääomatulo-osuudet. Vastaavasti maatilat on poimittu vuodelle 1992 päivitetystä MATURE-tietokannasta, ja viljelijöille ja heidän puolisoilleen on laskettu verovuoden 1993 mukaiset ansio- ja pääomatulot. Laskelmat on tehty vain yrityksestä tai maatilalta saatujen tulojen perusteella, eikä henkilöverotuksessa myönnettäviä vähennyksiä ole otettu huomioon.

Esimerkkiyrityksistä on myös simuloitu laskelmia, joissa yrityksen tulo on puolitettu. Tällöin on voitu arvioida yrityksen kannattavuudessa tapahtuvien muutosten vaikutusta ansiotuloon. Vertailuja on tehty myös ns. kaidepuutuloon, jona on käytetty liikevoittoa. Maataloudesta on laskettu vastaavan tyyppiset laskelmat.

9.2 Elinkeinoiyhtymät

Jako ansio- ja pääomatuloon

Esimerkkiyritykset ovat kauppayrityksiä ja yritysmuodoltaan kommandiittiyhtiöitä. Toisessa yrityksessä on neljä omistajaa ja toisessa kolme, ja kummassakin on kaksi äänettöntä yhtiömiestä.

Äänettömät yhtiömiehet ovat sijoittaneet yhtiöön rahapanoksen, ja vastuullisten yhtiömiesten panos koostuu heidän työpanoksestaan ja yritykseen äänettömien yhtiömiesten panosten lisäksi kertyneestä varallisuudesta. Yhtiösopimuksen mukaan äänettömän yhtiömies saa panokselleen joko tietyn prosenttimääräisen tuoton tai tietyn tuloosuuden yhtymän verotettavasta tulosta. Vastuullisten yhtiömiesten tulo on sidottu yrityksen tulokseen.

Taulukko 6. Esimerkkiyritysten yhtiömiesten sijoitukset yritykseen ja sijoituksille sovitettu tuotto.

	Yritys 1	Yritys2
Äänettäviä yhtiömiehiä	2	2
-yhtiömies1:n sijoitus	20 000	20 000
-yhtiömies1:n sijoituksen tuotto	15 % sijoitukselle	1/2 yhtymän tuotosta
-yhtiömies2:n sijoitus	20 000	10 000
-yhtiömies2:n sijoituksen tuotto	15 % sijoitukselle	15 % sijoitukselle
Vastuunalaisia yhtiömiehiä	2	1
-vastuunalainen yhtiömies 1:n osuus tulosta ja varallisuudesta	1/2	1/2
-vastuunalainen yhtiömies 2:n osuus tulosta ja varallisuudesta	1/2	

Yrityksen nettovarallisuus ja yhtiömiesten osuus yrityksen nettovarallisuudesta vaikuttavat siihen, miten yrityksestä saatu tulo jaetaan yhtiömiehille ansio- ja pääomatulo-osuuksiin. Esimerkkiyritysten taserakenne on hyvin erilainen, kuten taulukosta 7 käy ilmi.

Taulukko 7. Esimerkkiyritysten taserakenne.

	Yritys1	Yritys2
Lyhytaikaiset velat % taseen loppusummasta	65	164
Pitkäaikaiset velat % taseen loppusummasta	4	105
Varaukset % taseen loppusummasta	19	52
Oma pääoma % taseen loppusummasta	12	-221
	100	100

Yritys1:n omavaraisuusaste¹⁶ on 31 prosenttia kun se Yritys2:lla on -169 prosenttia. Laskelmat yrittäjien ansio- ja pääomatuloista muodostuvat siten hyvin erilaisiksi.

Esimerkkiyritysten perustiedot ovat verovuodelta 1992. Yritykset koeverotetaan seuraavassa vuoden 1993 veroperusteilla. Aluksi yrityksen alkuperäiseen verotettavaan tuloon lisätään ne erät, joita vuoden 1993 verotuksessa ei enää hyväksytä

¹⁶ (Varaukset + Oma pääoma)/Taseen loppusumma (%)

vähennettäviksi. Näitä ovat esimerkiksi varastovarauksen lisäys ja negatiivisen oman pääoman aiheuttama korkokulujen vähennyskelvottomuus. Kun verouudistuksessa edustuskuluista hyväksytään enää puolet vähennettäväksi, lisätään tulopohjaan toinen puoli edustuskuluista (Taulukko 8).

Taulukko 8. Osakkaille verotettavaksi jaettavan tulon määräytyminen.

	Yritys1	Yritys2
Alkuperäinen verotettava tulo	1 033 638	161 858
+ puolet edustuskuluista	1 402	5 555
+ vähennyskelvottomat korkokulut (negatiivinen oma pääoma)		180 938
= Laaja nettotulo	1 035 040	348 351
- osinko- ja korkotulot, jotka verotetaan osakkaalla	-30 500	
= Laaja nettotulo - osingot	1 004 540	348 351
- edellisten vuosien tappiot	0	0
= Osakkaille verotettavaksi jaettava tulo	1 004 540	348 351

Kummankin yrityksen tuloon lisättiin puolet edustuskulujen kokonaissummasta. Yritys2:n tuloon lisättiin myös osa korkokuluista, joita negatiivisen oman pääoman takia ei hyväksytty verotuksessa vähennettäviksi. Yritys1:n tulosta vähennettiin vielä yrityksen saamat osinko- ja korkotuotot, sillä ne verotetaan suoraan osakkaiden verotuksessa. Ennen kuin tulo jaetaan osakkaille, vähennetään siitä yrityksen aikaisempien vuosien tappiot. Yritys1:n osakkaille jaettava tulo on kolme prosenttia pienempi kuin alkuperäinen verotettava tulo. Tulon pienentyminen johtuu pääasiassa yrityksen kautta kulkevista osinkotuotoista. Yritys2:n laaja nettotulo on yli kaksinkertainen alkuperäiseen tuloon verrattuna. Negatiivisen oman pääoman aiheuttama korkokulujen vähennyskelvottomuus selittää tuloksen kasvun.

Laskennassa yritysten oletetaan näyttävän sellaista verotettavaa tuloa, että se riittää takaamaan vastuunalaisille yhtiömiehille 15 prosentin tuoton heidän yritykseen sijoittamalleen nettovarallisuudelle sekä äänettömille yhtiömiehille heille kuuluvan osuuden. Tätä tuloa kutsutaan tavoitetuloksi, ja sen laskenta yrityksille on esitetty taulukossa 9.

Taulukko 9. Yritysten tavoitetulon laskenta.

	Yritys1	Yritys2
Yrityksen nettovarallisuus	3 203 192	0
- äänettömien yhtiömiesten nettovarallisuus	-40 000	0
= vastuunalaisten yhtiömiesten nettovarallisuus	3 163 192	0
15 %:n tuotto edelliselle	474 479	0
+ äänettömien yhtiömiesten osuus	6 000	1 500
= Tavoitetulo	480 479	1 500

Yritys1:n nettovarallisuus on runsas 3 miljoonaa markkaa. Kun siitä vähennetään äänettömien yhtiömiesten panokset, päästään vastuunalaisten yhtiömiesten osuuteen nettovarallisuudesta. Tälle lasketaan 15 prosentin tuotto, johon lisätään äänettömien yhtiömiesten 15 prosentiksi sovittu osuus heidän sijoituksilleen. Tavoitetuloksi muodostuu noin 480000 markkaa.

Yritys2:ssa ei ole nettovarallisuutta ollenkaan, ja sen tavoitetuloksi määräytyy tällöin äänettömän yhtiömies1:n sijoitukselle sovittu tuotto, eli 15 prosenttia 10000 markasta. Äänettömän yhtiömies2:n sijoituksen tuotto oli sidottu yhtymän tuottoon, jolloin hänen osuutensa määräytyy samoin perustein kuin vastuunalaisen yhtiömiehen osuus.

Jotta yritykset pääsisivät niille asetettuun tavoitetuloon, ne voivat käyttää tuloksenjärjestelyeriä. Jos tavoitetulo on alempi kuin laaja nettotulo, yrityksen tulisi pienentää tuloaan esimerkiksi toimintavarausta lisäämällä tai tekemällä suurempia poistoja. Jos taas tavoitetulo on laajaa nettotuloa korkeampi, varauksia tulisi tulouttaa tai tehdä poistot pienempinä.

Taulukko 10. Yritysten uusi tulo tuloksentasauksen jälkeen.

	Yritys1	Yritys2
Tavoitetulo	480 479	1 500
Laaja nettotulo	1 004 540	348 351
-toimintavarausten lisäysvara	-1 504	0
Laaja nettotulo - tuloksentasaus = uusi tulo	1 003 036	346 851

Yritysten mahdollisuudet tuloksen pienentämiseen olivat vähäiset, sillä kummankin yrityksen toimintavaraus oli jo lähes maksimissaan. Myös poistot oli tehty täysimääräisesti (Taulukko 10).

Yrityksen tulosta jaetaan ensin äänettömien yhtiömiesten osuudet - mikäli ne on sidottu heidän yritykseen sijoittamaansa varallisuuteen - heille verotettavaksi. Yritys1:ssä kummankin äänettömän yhtiömiehen sijoitukselle on sovittu maksettavaksi 15 prosentin vuotuinen tuotto. Yhtiömiesten sijoitukset vastaavat heidän osuutensa yrityksen nettovarallisuudesta. Sijoituksen tuotto vastaa nettovarallisuudesta pääomatuloksi katsottavan osuuden maksimimäärää, ja koko tulo katsotaan pääomatuloksi.

Taulukko 11. Yhtiömiesten ansio- ja pääomatulo-osuudet.

	Yritys1	Yritys2
Yrityksen tulos	1 003 036	348 351
- Äänettömän yhtiömies 1:n osuus pääomatuloa	3 000	1 500
- Äänettömän yhtiömies 2:n pääomatulo-osuus	3 000	
= Vastuunalaisille tai sijoituksensa tuoton yrityksen tulokseen sitoneille äänettömille yhtiömiehille jää jaettavaksi	997 036	346 851
Vastuunalaisen yhtiömies 1:n pääomatulo-osuus	237 239	
Vastuunalaisen yhtiömies 1:n ansiotulo-osuus	261 279	173425 -yhtiömiesvähennys 26014 = 147411
Vastuunalaisen yhtiömies 2:n pääomatulo-osuus	237 239	
Vastuunalaisen yhtiömies 2:n ansiotulo-osuus	261 279	
Äänettömän yhtiömies 2:n pääomatulo-osuus		3 000
Äänettömän yhtiömies 2:n ansiotulo-osuus		170425 - yhtiömiesvähennys 24514 = 145911

Yritys2:ssa vain ääneton yhtiömies1 saa prosenttimääräisen tuoton sijoitukselleen. Myös hänen osuutensa verotetaan kokonaan pääomatulona tuotto-prosentin ollessa

viisitoista. Yritys2:n toinen äänetön yhtiömies saa osuutensa yrityksen tulosta. Hänelle jaetaan puolet siitä tulosta, mikä äänettömän yhtiömies1:n osuuden jälkeen on jäljellä.

Yritys1:ssä äänettömien yhtiömiesten osuuden vähentämisen jälkeen vastuunalaisille yhtiömiehille jaetaan loput yrityksen tulosta sen mukaan, mikä heidän omistusosuutensa on yrityksen nettovarallisuuteen. Kummankin osuus nettovarallisuudesta on puolet eli 1581596 markkaa. Kummankin tulo-osuus on 498618, josta pääomatuloa on enintään 15 prosentin tuotto nettovarallisuudelle, eli 237239 markkaa. Loppu osa tuloa, eli 261279 markkaa, on ansiotuloa (Taulukko 11).

Yritys2:ssa jäljelle jäänyt tulo-osuus jakautuu toiselle äänettömälle yhtiömiehelle ja vastuunalaiselle yhtiömiehelle tasan. Koska yrityksen nettovarallisuus on nolla, vastuunalaisen yhtiömiehen tulo on kokonaan ansiotuloa. Äänettömän yhtiömies2:n tulo jakautuu pääoma- ja ansiotuloon. Pääomatuloksi katsotaan 15 prosenttia hänen sijoituksensa määrästä lopun tulon ollessa ansiotuloa.

Yhtiömiehet voivat vielä vähentää ansiotulostaan yhtiömiessvähennyksen, jonka määrä on 15 prosenttia heidän ansio- ja pääomatulojensa yhteismäärästä (Taulukko12). Vähennystä pienennetään kuitenkin puolella pääomatulojen määrästä.

Taulukko 12. Äänettömien ja vastuunalaisten yhtiömiesten yhtiömiessvähennys.

Yhtiömiessvähennys		
Yritys1		mk
Äänetön yhtiömies 1	$15\% * 3000 - 50\% * 3000$	0
Äänetön yhtiömies 2	$15\% * 3000 - 50\% * 3000$	0
Vastuunalainen yhtiömies 1	$15\% * 498518 - 50\% * 237239$	0
Vastuunalainen yhtiömies 2	$15\% * 498518 - 50\% * 237239$	0
Yritys2		
Äänetön yhtiömies 1	$15\% * 1500 - 50\% * 1500$	0
Äänetön yhtiömies 2	$15\% * 173425 - 50\% * 3000$	24 514
Vastuunalainen yhtiömies 1	$15\% * 173425$	26 014

Yritys1:ssä yksikään yhtiömiehistä ei voi saada yhtiömiessvähennystä, sillä pääomatulojen määrä eliminoi sen. Sen sijaan Yritys2:ssa kummatkin yhtiömiehet, jotka saavat tuotonsa sijoitukselleen yrityksen tuloksen mukaan, ovat oikeutettuja yhtiömiessvähennykseen.

Keva- ja sava-maksupohja muuttui kummassakin yrityksessä verrattuna vuoden 1992 tilanteeseen. Vaikka vuonna 1992 puolet yhtymien tulosta verotettiin yhtymän tulona

ja puolet jaettiin osakkaille verotettavaksi, keva- ja sava-maksuja maksettiin yritysten koko tulon perustella. Osakkaille maksuunpantiin myös yhtymässä verotetusta osuudesta keva- ja sava-maksut. Vuonna 1993 koko tulo verotettiin osakkaiden tulona, mutta keva- ja sava -maksuja peritään vain ansiotulojen perusteella.

Taulukossa 13 on verrattu vuosien 1992 ja 1993 verojärjestelmien perusteella laskettuja keva- ja sava-maksupohjia esimerkkiyrityksistä. Jotta järjestelmän perusrakenteen vaikutukset näkyisivät selvemmin, verotettavana tulona on kummankin vuoden verojärjestelmässä pidetty esimerkkilaskelmissa vuodelle 1993 arvioitua tuloa.

Taulukko 13. Yritysten osakkaiden verotettava tulo sekä keva- ja sava-maksujen maksupohja 1992 ja 1993.

	Yritys1		Yritys2	
	Verotett. tulo	Keva- ja sava-tulo	Verotett. tulo	Keva- ja sava-tulo
Vuosi 1992				
Yrityksessä verotettava tulo	501 518	0	174 175	
Osakkailla verotettava tulo	501 518	1 003 036	174 175	348 350
- äänettömän yhtiömiehen 1 tulo	1 500	3 000	750	1 500
- äänettömän yhtiömiehen 2 tulo	1 500	3 000	86 712	173 425
- vastuunalaisen yhtiömiehen 1 tulo	249 259	498 518	86 712	173 425
- vastuunalaisen yhtiömiehen 2 tulo	249 259	498 518		
Vuosi 1993				
- äänettömän yhtiömiehen 1 tulo	3 000	0	1 500	0
- äänettömän yhtiömiehen 2 tulo	3 000	0	173 425	145 911
- vastuunalaisen yhtiömiehen 1 tulo	237 239	261 279	173 425	147 411
- vastuunalaisen yhtiömiehen 2 tulo	237 239	261 279		
	Vuosi 1992	Vuosi 1993	Muutos mk	Muutos-%
Yritys 1				
Keva- ja sava-maksupohja	1 003 036	522 558	480 478	-48
Yritys 2				
Keva- ja sava-maksupohja	348 350	293 322	55 028	-16
Yhteensä	1 351 386	815 880	535 506	-40

Taulukosta nähdään, että Yritys 1:ssä, jonka nettovarallisuus on suhteellisen suuri, keva- ja sava-maksujen pohja lähes puolittuu. Sen sijaan Yritys 2:ssa, jossa ei ole nettovarallisuutta lainkaan, maksupohjan muutos jää 16 prosenttiin. Siinä ansiotulosta tehtävä yhtiömiesvähennys pienentää maksupohjaa.

Edellä on käsitelty keva- ja sava-maksujen maksupohjaa. Etuisuudet määräytyvät eri pohjasta kuin maksut, eikä etuisuuksien pohjaa pystytä olemassa olevan aineiston pohjalta tarkasti selvittämään. Se voidaan kuitenkin olettaa lähes samaksi kuin maksujen pohja, sillä etuisuuksien perustana käytettävä tulokäsitemäärittely on hyvin lähellä maksujen tulokäsitemäärittelyä (ks. liite 2).

Kaidepuutulo

Luvussa 7 todettiin, että sosiaalivakuutuksen ansiotuloon perustuva työtulo ei enää verouudistusten jälkeen sovellu etuuksien määrittämisen pohjaksi. Tälle työtulolle etsittiin sosiaalivakuutuksen tarpeita paremmin vastaavaa tuloa, jota kutsuttiin kaidepuutuloksi. Kaidepuutulon tavoitteena on, että sairausvakuutuksen tulisi kattaa se osa yrittäjän tulosta, joka jää pois esimerkiksi yrittäjän sairastuttua. Tässä tulossa ei saa esiintyä suuria vuosittaisia vaihteluita, eikä tulo saa myöskään jäädä niin pieneksi, ettei se vastaisi yrittäjän työpanosta.

Kaidepuutuloksi valittu tuloslaskelman erä liikevoitto/-tappio. Liikevoiton tulotasolla yrittäjä ei ole vielä käyttänyt tuloksentasausausta tai veroteknisiä vähennyksiä. Liikevoittoon saattaa sisältyä poistojen kohdalla yrityksen omaa harkintaa, sillä poistot ovat verotuksen poistoja, joita yritys voi tehdä säädettyyn maksimirajaan asti. Kumpikin yritys oli tehnyt enimmäispoistot, jolloin yritysten välinen vertailukelpoisuus tuloksissa säilyy. Jos käytettävissä olisivat ollut suunnitelman mukaiset poistot, jotka yritys joutuu vuosittain tietyn etukäteen laaditun suunnitelman mukaan tekemään, kaidepuutulon käyttökelpoisuus paranisi. Suunnitelman mukaiset poistot ovat jatkossa yrityksille pakollisia.

Taulukossa 14 on verrattu yrittäjien verotettavaa ansiotuloa ja kaidepuutuloa. Lisäksi on arvioitu, miten em. tuloerät muuttuvat, jos yrityksen osakkaille verotettavaksi jaettava tulo ja kaidepuutulo puolittuvat. Liikevoitto on Yritys1:ssä 1250615 mk ja Yritys2:ssa 545045 mk. Esimerkkilaskelmassa yhtiössä toimimattomien äänettömien yhtiömiesten tulo-osuudet on poistettu liikevoitosta, jonka jälkeen liikevoitto on jaettu kaidepuutuloksi kullekin osakkaalle siinä suhteessa, jossa he ovat oikeutettuja yrityksestä saatavaan tuloon.

Laskelmasta käy ilmi, että vastuunalaisten yhtiömiesten todellisen kaidepuutulon mukaiset tulopohjat ovat korkeammat kuin todellinen verotettava ansiotulo. Ansiotulo vastaa edellä (taulukko 13) laskettuja vuosien 1992 ja 1993 keva- ja sava-maksujen maksupohjia.

Taulukko 14. Yhtiömiesten vuoden 1993 ansiotulon ja kaidepuutulon vertailu ja %-muutos¹⁷.

	Yritys 1					
	Verotettava ansiotulo			Kaidepuutulo		
	Alku- peräinen ansiotulo	Koko- naistulo puolittuu	%- muu- tos	Alku- peräinen ansiotulo	Koko- naistulo puolittuu	%- muu- tos
Vastuunalainen yhtiömies 1	261 279	10 144	-96	624 557	309 653	-50
Vastuunalainen yhtiömies 2	261 279	10 144	-96	624 557	309 653	-50
	Yritys 2					
	Verotettava ansiotulo			Kaidepuutulo		
	Alku- peräinen ansiotulo	Koko- naistulo puolittuu	%- muu- tos	Alku- peräinen ansiotulo	Koko- naistulo puolittuu	%- muu- tos
Vastuunalainen yhtiömies 1	147 411	73 387	-50	269 522	135 511	-50
Äänetön yhtiömies 2	145 911	71 887	-50	269 522	135 511	-50

Esimerkkiyrityksissä sairausvakuutuksen maksu- ja etuus pohja määräytyivät kohtuulliselle tasolle sairaustapauksen sattuessa; Yrityksessä 1 yhtiömiehen vuotuinen ansiotulo oli noin 260000 markkaa ja Yrityksessä 2 noin 150000 markkaa. Kun yrityksen osakkaille verotettavaksi jaettava tulo puolittuu, Yrityksessä 1, jossa on runsaasti nettovarallisuutta, vastuunalaisten yhtiömiesten ansiotulot olisivat pienentyneet 96 prosenttia eli lähes olemattomiksi. Tällöin myöskään keva- ja sava-maksuja ei olisi juuri kertynyt, ja sairaustapauksen kohdatessa yrittäjien etuisuudet olisivat jääneet pieniksi. Yrityksessä 2, jossa ei ollut nettovarallisuutta ollenkaan, yrityksen tuloksen puolittuminen johti myös yhtiömiesten ansiotulojen puolittumiseen. Maksuvirtojen vuotuinen vaihtelu ei ole yhteiskunnan kannalta yhtä suuri ongelma kuin yksittäisen yrittäjän kohdalla, mikäli keskimääräinen vuosittainen maksuvirta pysyy riittävänä. Ansiotulon vuotuiset vaihtelut kohdistuvatkin yksittäiseen yrittäjään.

Suhdannevaihteluiden seurauksena yrittäjien etuisuuksien pohjana olevat työtulot pienentyvät, mutta verouudistuksen takia ne näyttäisivät pienentyvän kohtuuttomasti niillä yrityksillä, joiden nettovarallisuus on suuri. Tällaisessa tilanteessa etuuksien pohjana voitaisiin pitää kaidepuutuloa (tuloslaskelman erä liikevoitto). Suhdannevaihtelut näkyisivät suoraan kaidepuutulossa, eikä yrityksen nettovarallisuus pienentäisi etuuksia. Tällainen menettely kääntäisi aiemman käytännön vastakkaiseksi. Maksupohjassa ei olisi pääomatuloja, mutta etuisuuksia myönnettäisiin myös

¹⁷ Taulukossa 8 esitettyä osakkaille verotettaksi jaettavaa tuloa on käytetty puolittavan ansiotulon pohjana. Tällöin mallin laskemat tulopohjan lisäykset eivät vääristä tuloksia. Kaidepuutulon ja näin valitun ansiotulon muutokset ovat kuitenkin vertailukelpoisia.

pääomatulojen perusteella, mikäli niitä muodostuisi jo liikevoiton tulotasolla. Vanhassa järjestelmässä maksupohjaan sisältyivät myös pääomatulot, mutta etuudet jaettiin työtulon mukaan.

9.3 Maatilat

Esimerkkitulojen ansio- ja pääomatulot sekä keva- ja sava-maksut on laskettu luonnollisten henkilöiden omistamista maatilayrityksistä, joiden yrittäjällä ja yrittäjäpuolisella ei ole maatilatalouden ulkopuolisia tuloja. Maatalouden tulot, menot ja korot ovat samat sekä ennen verouudistusta että sen jälkeen. Tilat ovat kokonaan yrittäjän omistuksessa. Yrittäjäpuolisot tekevät tilan maataloustyöt puoliksi keskenään, joten ansiotulot jaetaan tasan puolisoitten kesken. Metsätalouden tulot ovat vuonna 1992 kokonaan pääomatuloa. Vuonna 1993 yrittäjä valitsee metsän pinta-alaperusteisen verotuksen, jolloin tulot kuuluvat ansiotuloihin. Maatalouden nettovarallisuutta laskettaessa puolet pitkäaikaisista veloista on jätetty ottamatta huomioon.

Esimerkkitalat poikkeavat toisistaan niin tulojen kuin menojenkin osalta mutta suurin ero tilojen välillä on niiden varoissa ja veloissa (Taulukko 15). Jatkossa esimerkkitalasta, jonka nettovarallisuus on korkea, käytetään nimeä *velaton tila*, vastaavasti alhaisen nettovarallisuuden omaavasta tilasta käytetään nimeä *velkainen tila*.

Taulukko 15. Esimerkkitulojen perustiedot (mk).

	Viljanviljely	
	Velaton tila	Velkainen tila
Tuotantosuunta	Viljanviljely	Viljanviljely
Viljelyksessä oleva pelto (ha)	37	41
Kasvullista metsämaata (ha)	10	41
Maatalouden tulot (mk)	304 493	244 184
Maatalouden menot (mk)	159 815	85 457
Tasausvaraus (mk)	10 000	0
Velkojen korot (mk)	1 075	53 477
Metsätalouden puhdas tulo (mk)	7 072	22 200
Maatalouden velat (mk)	37 145	946 356
Maatalouden varat (mk)	390 564	264 864

Maatiloilta lasketaan ensin vuoden 1992 maatilatalouden (maalatalouden ja metsätalouden) verotettava tulo kunnallisverotuksessa, mikä on keva- ja sava-maksujen maksuperusta. Tämän jälkeen verotettavat tulot jaetaan maatilatalouden ansio- ja pääomatulo-osuuksiin. Ansiotulot jaetaan edelleen yrittäjän ja puolison kesken. Pääomatulot

verotetaan kokonaan yrittäjän tulona. Taulukoissa on esitetty rinnakkain velattoman ja velkaisen maatilán tiedot.

Taulukko 16. Maatilatalouden verotettava tulo kunnallisverotuksessa sekä ansio- ja pääomatulot vuonna 1992 (mk).

	Velaton tila	Velkainen tila
Maatalouden tulot	304 493	244 184
-maatalouden menot	159 815	85 457
-tasausvaraus	10 000	0
-korot	1 075	53 477
+ metsätal. puhdas tulo	7 072	22 200
=Maatilatalouden verotettava tulo kv ¹⁾	140 675	127 450
-pääomatulot		
metsätal. pääomatulot	7 072	22 200
maatal. pääomatulot	0	0
=Ansiotulot	133 603	105 250

1) Keva- ja sava-maksujen maksuperustana käytetty tulo.

Maatilatalouden verotettavat tulot kunnallisverotuksessa (kv) saadaan, kun maatalouden tuloista vähennetään menot, mahdollinen tasausvaraus sekä korot ja lisätään metsätalouden puhdas tulo (Taulukko 16). Jos tilalla on muodostunut edellisiltä vuosilta maatilatalouden tappioita ne vähennetään myös maatalouden tuloista.

Maatalouden ansiotulot saadaan, kun maatilatalouden verotettavasta tulosta (140675 mk) vähennetään pääomatulot eli metsätalouden puhdas tulo (7072 mk). Erotus (133603 mk) jaetaan tasan puolisoitten kesken, koska puolisoit osallistuvat yhtä suurella työpanoksella tilán töihin (Taulukko 17). Samalla tavalla saadaan myös velkaisen tilán ansiotulo-osuus ja puolisoitten ansiotulot.

Taulukko 17. Maatilán ansio- ja pääomatulo-osuuksien jako yrittäjälle ja puolisolle v. 1992 (mk).

	Velaton tila		Velkainen tila	
	Yrittäjä	Puoliso	Yrittäjä	Puoliso
Ansiotulot	66 802	66 801	52 625	52 625
Pääomatulot	7 072	0	22 200	0

Esimerkkituloilla pääomatulo muodostuu metsätalouden puhtaasta tulosta. Tiloilla ei ole maatalouden pääomatuloa kuten esimerkiksi vuokra- tai korkotuloja. Metsätalouden puhdas tulo jaetaan yrittäjäpuolisille omistusosuuksien mukaan. Metsätalouden puhdas tulo verotetaan kokonaan yrittäjällä, koska hän omistaa koko tilan.

Maatalouden jaettava yritystulo vuonna 1993 saadaan, kun maatalouden tuloista vähennetään maatalouden menot, korot ja tasausvaraus. Yritystulo jaetaan maatalouden ansio- ja pääomatulo-osuuksiin sekä edelleen puolisoiden ansio- ja pääomatuloksi. Maatalouden jaettavasta yritystulosta on maatalouden pääomatuloa enintään 15 prosenttia maatalouden nettovarallisuudesta. Velattomalla tilalla pääomatulo-osuus on 55520 mk. Velkaisella tilalla maatalouden nettovarallisuus saa negatiivisen arvon, joten tilalle ei muodostu lainkaan maatalouden pääomatulo-osuutta. Maatalouden jaettavan yritystulon (133603 mk ja 105250 mk) ja pääomatulo-osuuden (55520 mk ja 0 mk) erotus on ansiotuloa (78083 mk ja 105250 mk) (Taulukko 18).

Taulukko 18. Maatalouden jaettavan yritystulon sekä maatalouden ansio- ja pääomatulo-osuuksien laskenta vuonna 1993 (mk).

	Velaton tila	Velkainen tila
Maatalouden tulot	304 493	244 184
-maatalouden menot	159 815	85 457
-tasausvaraus	10 000	0
-korot	1 075	53 477
=Maatalouden jaettava yritystulo	133 603	105 250
-maatalouden pääomatulo-osuus	55 520	0
=Maatalouden ansiotulo-osuus	78 083	105 250

Maatalouden ansiotulo-osuus ja metsätalouden puhdas tulo muodostavat yrittäjän ja yrittäjäpuolison keva- ja sava-maksujen maksuperustan.

Yrittäjäpuolisoiden ansiotulot saadaan jakamalla maatalouden ansiotulo-osuus puolisoiden kesken työpanosten suhteessa. Esimerkkituloilla puolisoiden työpanokset maatalon töihin ovat yhtä suuret. Siten maatalouden ansiotulo-osuus jaetaan tasan puolisoiden kesken (Taulukko 19). Ansiotuloihin luetaan myös metsätalouden puhdas tulo (7072 mk ja 22200 mk) (pinta-alaperusteinen verotus), joka jaetaan puolisoille omistusosuuksien mukaan. Metsätalouden puhdas tulo verotetaan kokonaan yrittäjän tulona, koska yrittäjä omistaa koko tilan.

Maatalouden pääomatulo-osuus jaetaan yrittäjäpuolisille maatalon omistusosuuksien mukaan. Esimerkkituloilla maatalouden pääomatulo-osuus verotetaan kokonaan yrittäjän tulona.

Taulukko 19. Yrittäjän ja puolison ansio- ja pääomatulo-osuudet (mk).

	Velaton tila		Velkainen tila	
	Yrittäjä	Puoliso	Yrittäjä	Puoliso
<i>Ansiotulot</i>				
- maatalouden ansiotulo-osuus	39 042	39 041	52 625	52 625
- metsätalouden puhdas tulo	7 072	0	22 200	0
Ansiotulot yhteensä ¹⁾	46 114	39 041	74 825	52 625
<i>Pääomatulot</i>				
-maatalouden pääomatulo-osuus	55 520	0	0	0
- metsätalouden puhdas tulo	-	-	-	-
Pääomatulot yhteensä	55 520	0	0	0

1) Keva- ja sava-maksujen maksuperustana käytetty tulo.

Korkean nettovarallisuuden omaavan tilan (velaton tila) yrittäjäpuolisoiden ansiotulo-osuus pienenee ja vastaavasti pääomatulo-osuus nousee. Ansiotulo-osuuden pieneminen vähentää yrittäjän ja puolison maksamien keva- ja sava-maksujen määrää. Tässä esimerkkitapauksessa yrittäjän ja puolison keva- ja sava-maksut olivat vuonna 1992 yhteensä 6115 mk ja vuonna 1993 3151 mk (Taulukko 20). Yrittäjäpuolisoiden sosiaaliturvamaksut alenivat verouudistuksen myötä lähes 50 prosenttia.

Mikäli yrittäjä ja puoliso omistavat tilan puoliksi ansio- ja pääomatulojen yhteismäärä pysyy samana kuin ennen mutta yrittäjän ja puolison keskinäinen osuus pääomatu-loista muuttuu. Puolisoiden maatilän omistusosuudet eivät vaikuta keva- ja sava-maksujen yhteismäärään.

Taulukko 20. Yrittäjän ja puolison ansio- ja pääomatulot sekä keva- ja sava-maksut, kun tila kuuluu metsän pinta-alaperusteiseen verotukseen vuosina 1992 ja 1993 (mk).

	1992		1993		Muutos 92/93
	Yrittäjä	Puoliso	Yrittäjä	Puoliso	
Ansiotulot	66 802	66 801	46 114	39 041	-48 448
Pääomatulot	7 072	0	55 520	0	48 448
Keva- ja sava-maksujen perusta	140 675	-	46 114	39 041	-55 520
Keva-maksu	2 532	-	830	703	-999
Sava-maksu	3 583	-	876	742	-1 965
Keva- ja sava-maksut yhteensä	6 115	-	1 706	1 445	-2 964

Jos yrittäjäpuolisot siirtyvät vuoden 1993 alusta puun myyntitulojen verotukseen pinta-alaverotuksen sijasta verotetaan metsätulot pääomatulona. Puun myyntitulojen verotukseen siirtyminen pienentää yrittäjän ansiotulo-osuutta 7072 mk. Samalla pienenee yrittäjän maksamien keva- ja sava-maksujen määrä 1706 mk:sta 1445 mk:aan.

Mikäli yrittäjä omistaa ja työskentelee tilalla yksin säilyvät maatalouden ansio- ja pääomatulo-osuudet yhtä suurina kuin ne ovat yrittäjällä ja puolisoilla yhteensä. Siten keva- ja sava-maksujen maksuperusta säilyy myöskin yhtäsuurena. Keva- ja sava-maksujen määrä kuitenkin nousee koska 80 000 mk ylittävältä osalta maksetaan korkeampaa sava-maksua. Jos yrittäjä valitsee pinta-alaverotuksen sijasta puun myyntitulojen verotuksen maatalouden ansiotulo-osuus sekä keva- ja sava-maksut pienenevät hieman (Taulukko 21).

Taulukko 21. Pelkän yrittäjän ansio- ja pääomatulot sekä keva- ja sava-maksut, kun tila kuuluu metsän pinta-alaverotukseen vuosina 1992 ja 1993 sekä puun myyntitulojen verotukseen vuonna 1993 (mk).

	Pinta-alaverotus		Muutos 92/93	Puun myynti- tulojen vero- tus	Muutos 92/93
	1992	1993		1993	
Ansiotulot	133 603	85 155	-48 448	78 083	-55 520
Pääomatulot	7 072	55 520	48 448	62 592	55 520
Keva- ja sava- maksujen perusta	140 675	85 155	-55 520	78 083	-62 592
Keva-maksu	2 532	1 533	-999	1 405	-1 127
Sava-maksu	3 583	1 695	-1 888	1 484	-2 099
Keva- ja sava- maksut yhteensä	6 115	3 228	-2 887	2 889	-3 226

Velkaisella tilalla muutokset ansio- ja pääomatuloissa johtuvat tilan metsäverotuksesta. Pinta-alaverotuksen valinneiden yrittäjäpuolisoiden ansio- ja pääomatuloissa sekä keva- ja sava-maksuissa ei tapahdu muutoksia verouudistuksen seurauksena (Taulukko 22). Jos yrittäjäpuolisot valitsevat metsän pinta-alaverotuksen sijasta puun myyntitulojen verotuksen kuuluvat metsätulot pääomatuloihin. Tällöin ansiotulojen määrä laskee 22200 mk. Samoin laskee puolisoiden keva- ja sava-maksujen yhteismäärä 4716 markasta 3894 markkaan.

Taulukko 22. Yrittäjän ja puolison ansio- ja pääomatulot sekä keva- ja sava-maksut, kun yrittäjä valitsee pinta-alaperusteisen verotuksen vuosina 1992 ja 1993 (mk).

	1992		1993		Muutos 92/93 Yrittäjä
	Yrittäjä	Puoliso	Yrittäjä	Puoliso	
Ansiotulot	52 625	52 625	74 825	52 625	22 000
Pääomatulot	22 200	-	-	-	-22 000
Keva- ja sava- maksujen perusta	127 450	-	74 825	52 625	0
Keva-maksu	2 294	-	1 347	947	0
Sava-maksu	2 422	-	1 422	1 000	0
Keva- ja sava- maksut yhteensä	4 716	-	2 769	1 947	0

Mikäli yrittäjä omistaa ja työskentelee tilalla yksin ja valitsee metsän pinta-alaverotuksen eivät keva- ja sava-maksut muutu (Taulukko 23). Sen sijaan valitessaan puun myyntitulojen verotuksen keva- ja sava-maksujen perustana olevat tulot vähenevät metsätaloudesta saatavan puhtaan pääomatulon (22200 mk) verran. Keva- ja sava-maksuissa tämä merkitsee noin 20 prosentin pudotusta.

Taulukko 23. Pelkän yrittäjän ansio- ja pääomatulot sekä keva- ja sava-maksut, kun yrittäjä valitsee metsän pinta-alaverotuksen vuosina 1992 ja 1993 ja puun myyntitulojen verotuksen vuonna 1993 (mk).

	Pinta-alaverotus		Muutos 92/93	Puun myyntitu- lojen verotus	Muutos 92/93
	1 992	1 993			
Ansiotulot	105 250	127 450	22 200	105 250	0
Pääomatulot	22 200	0	-22 200	22 200	0
Keva- ja sava-maksujen perusta	127 450	127 450	0	105 250	-22 200
Keva-maksu	2 294	2 294	0	1 895	-399
Sava-maksu	3 133	3 133	0	2 378	-755
Keva- ja sava-maksut yhteensä	5 427	5 427	0	4 273	-1 154

Seuraavassa on laskettu sairauspäivärahan perustana oleva työtulo edellä esitetyissä esimerkkilaskelmissa käytetyille maatilayrityksille. Laskelmissa on oletettu, että yrittäjällä ja yrittäjäpuolisolla ei ole maa- ja metsätalouden ulkopuolisia tuloja.

Em. oletuksen pohjalta vuoden 1992 laskentaohjeen mukaista työtuloa vastaa maatilatalouden ansiotulo. Tämä saadaan vähentämällä maatilatalouden verotettavasta tulosta valtionverotuksessa metsätalouden puhdas tuotto ja maatalouden pääomatulot. Koko maatilalan työtuloksi vuodessa saadaan velattomalla tilalla 133603 mk ja velkaisen tilalla 105250 mk. Velattoman tilan puolisoiden työtulo on 66802 mk ja velkaisen tilan 52625 mk (Taulukko 24).

Taulukko 24. Velattoman ja velkaisen tilan sekä yrittäjän ja puolison työtulot 1992 ja 1993.

	Velaton tila			Velkainen tila		
	1992	1993	Muutos 92/93	1 992	1993	Muutos 92/93
Koko maatila	133 603	78 083	-55 520	105 250	105 250	0
Yrittäjä	66 802	39 042	-27 760	52 625	52 625	0
Yrittäjäpuo- liso	66 801	39 041	-27 760	52 625	52 625	0

Maatiloille vuoden 1993 verotiedoista laskettua ja vuoden 1993 laskentaohjeen mukaan työtuloa vastaa koko maatilán osalta maatalouden ansiotulo-osuus. Yrittäjäpuolisoiden työtuloa puolestaan vastaa heidän työpanostensa mukainen osuus maatalouden ansiotulo-osuudesta. Tiloilla, joilla muodostuu nettovarallisuutta ja siten pääomatuloa työtulo pienenee verrattuna vuoden 1992 työtuloon. Mikäli maatilalle ei muodostu nettovarallisuutta, ei sairauspäivärahan perustana oleva työtulo muutu.

Kaidepuutulo

Maatalouden kaidepuutulona käytetään vuoden 1993 verotuksen laskennan kohtaa maatalouden puhdas tulo ennen tasausvarausta. Tällöin maatalouden tuloista on vähennetty maatalouden menot lukuun ottamatta tasausvarausta ja lainojen korkoja. Puolisoiden kaidepuutulo saadaan jakamalla koko maatilán kaidepuutulo yrittäjän ja puolison kesken heidän työpanostensa mukaisessa suhteessa.

Kun verrataan taulukon 24 työtuloa ja taulukon 25 kaidepuutuloon huomataan että sekä velattoman että velkaisen tilán kaidepuutulo on työtuloa suurempi. Tämä johtuu siitä, että kaidepuutulosta ei ole vähennetty lainan korkoja ja tasausvarausta. Lienee kuitenkin maatalousyrittäjän kannalta oikeutettua, että näin on, koska sairastuessaankin hänen tulee pystyä maksamaan lainan korot. Työtulo ja kaidepuutulo ovat yhtä suuret tiloilla, jotka eivät tee tasausvarausta ja joilla ei ole lainan korkomenoja.

Taulukko 25. Maatalousyrittäjien vuoden 1993 ansiotulon ja kaidepuutulon vertailu ja %-muutos (mk ja %).

	Velaton tila					
	Maatalouden ansiotulo			Kaidepuutulo		
	Alku- peräinen ansiotulo	Kokonaistu- lo puolittuu	%	Alku- peräinen ansiotulo	Kokonaistu- lo puolittuu	%
Yrittäjä	39 042	5 641	-86	72 339	36 169	-50
Yrittäjäpuoliso	39 041	5 641	-86	72 339	36 169	-50
	Velkainen tila					
	Maatalouden ansiotulo			Kaidepuutulo		
	Alku- peräinen ansiotulo	Kokonaistu- lo puolittuu	%	Alku- peräinen ansiotulo	Kokonaistu- lo puolittuu	%
Yrittäjä	52 625	26 312	-50	79 364	39 681	-50
Yrittäjäpuoliso	52 625	26 312	-50	79 363	39 681	-50

Esimerkkimaatiloilla (taulukko 25) yrittäjän ja yrittäjäpuolison kaidepuutulon mukaiset tulopohjat ovat verotettavan ansiotulon määriä korkeammat. Ansiotulo vastaa edellä (taulukko 18) laskettuja vuoden 1992 keva- ja sava-maksujen maksupohjia kun niihin lisätään verotuksessa vähennettävät tasausvaraus ja korkomenot.

Esimerkeissä sairausvakuutuksen maksu- ja siten myös etuus pohja määräytyvät valitsevaan tilanteeseen nähden korkeammiksi. Mikäli velattoman maatilän tulos olisi ollut puolta pienempi, ansiotulot olisivat laskeneet 86 prosenttia eli etuuden ja maksuperustan kannalta merkityksettömiksi. Velkaisella maatilalla, jolla ei ollut lainkaan nettovarallisuutta, nykyinen verojärjestelmä ei ylikorostanut ansiotulojen puolittusta sairausvakuutuksen kannalta.

Ansiotulon vuosittaiset vaihtelut heiluttavat maataloudesta toimeentulonsa saavien henkilöiden sosiaaliturvaa ja siitä kannettavaa maksua samoin kuin muussa yritystoinnassa. Huonoina satovuosina etuuksien pohjana olevat työtulot pienenevät. Erityisesti se koskee niitä maatiloja, joilla nettovarallisuus on korkea. Tällöin voitaisiin käyttää etuuksien pohjana kaidepuutuloa, joka edellä olevissa esimerkeissä on maatalouden puhdas tulo ennen tasausvarausta. Vuosien keskinäiset satovaihtelut näkyisivät kaidepuutulosssa eikä maatilän nettovarallisuus pienentäisi sosiaalietuuksia. Nykyisestä käytännöstä poiketen etuuksia myönnettäisiin niiden pääomatulojen osalta, jotka syntyvät maataloudessa. Vanhassa järjestelmässä pääomatulot sisältyivät maksupohjaan, mutta eivät vaikuttaneet sairauspäivärahan tasoon.

LÄHDELUETTELO:

Junka, Teuvo, "Suurten teollisuusyritysten toimintasopeutus 1980-luvulla", VATT-tutkimuksia 12, Helsinki (1993)

Komiteanmietintö 1967:B2, Eläketurvakomitean mietintö I, Helsinki

MELA, MYEL-työtuloryhmän muistio, Espoo (1995)

Myhrman, Rolf - Junka, Teuvo - Kari, Seppo - Koskenkylä, Heikki - Kröger, Outi - Rauhanen, Timo, "Yritysverouudistus-kilpailuetuko", VATT-julkaisuja 17, Helsinki (1995)

OECD, "Evaluation of the Norwegian Tax Reform. The Split Model", DAFPE/CFA/WP2/WD(95)10, Pariisi 1995

Pentikäinen, Teivo, "Vakuutusoppi", Porvoo (1984)

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, Työnantajan sosiaalivakuutusmaksujen kehittäminen, Selvitysmiesraportti

Työministeriö, Tasavallan Presidentin työllisyysryhmä, "Työttömyys 200 000:een", Helsinki (1994)

Valtiovarainministeriön työryhmämuistioita 1994:3, Yrittäjätyöryhmän muistio

LIITE 1**MYEL:IN MUKAISEN PERUSTYÖTULON LASKEMISPERUSTEET VUONNA 1995**

Viljelyn maatalousmaan vuotuista työtuloa määriteltäessä pidetään perustyötulona hehtaarilta:

ensimmäisiltä	12 hehtaarilta	5 562 mk/ha
seuraavilta	10 hehtaarilta	2 259 mk/ha
seuraavilta	10 hehtaarilta	1 521 mk/ha
seuraavilta	30 hehtaarilta	478 mk/ha
	62 ha:n ylittävältä osalta	87 mk/ha

Kasvullisen metsämaan vuotuista työtuloa määriteltäessä pidetään perustyötulona hehtaarilta:

Etelä-Suomessa

ensimmäisiltä	120 hehtaarilta	217 mk/ha
seuraavilta	280 hehtaarilta	109 mk/ha

Keski-Suomessa

ensimmäisiltä	150 hehtaarilta	174 mk/ha
seuraavilta	350 hehtaarilta	87 mk/ha

Pohjois-Suomessa

ensimmäisiltä	200 hehtaarilta	130 mk/ha
seuraavilta	500 hehtaarilta	65 mk/ha

LIITE 2**SAIRAUSVAKUUTUKSEN TYÖTULON LASKEMINEN VEROTUKSEN TIEDOISTA ENNEN JA JÄLKEEN VEROUUDISTUKSEN****I Ennen verouudistusta:**

Työtuloon sisällytettiin:

rahapalkka päätoimesta
 rakennusalan lomapalkka
 merityötulo
 palkaksi katsottavat kustannusten korvaukset
 autoetu
 muut luontaisedut
 ulkomailta saatu palkkatulo
 ennakonkannon alaiset palkkatulot
 palvelurahat, lunastukset, toimituspalkkiot, ja tekijänoikeuskorvaukset
 reserviläispalkka
 perheenjäsenen työn arvo puunhankintakaupan yhteydessä
 ansiotulo maatilataloudesta, liikkeestä, ammatista ja yhtymästä
 porotalouden ansiotulo
 hankintatyön arvo yhtymästä
 ansiotulo-osuus kuolinpesästä
 muu ammattitulo
 omatoimiseen työllistämiseen annettava tuki
 nuorten kesätyötuki.

Työtulosta vähennettiin:

luonnolliset vähennykset.

II Verouudistuksen jälkeen¹⁸**ANSIOTULOT**

puhdas ansiotulo vv.
 rahapalkka ja luontoisedut (T)
 muut palkkatulot (T)
 ennakonkannon alaiset ansiotulot (T)
 metsän puhdas tuotto (V)
 hankintatyön arvo (T)

¹⁸ (T) tarkoittaa että kyseinen tulo luetaan työtuloon, (V) tarkoittaa, että kyseinen tulo vähennetään puhtaasta työtulosta, joten sitä ei pidetä työtulona.

maatalouden ansiotulo (T)
elinkeinotoiminnan ansiotulo (T)
ansiotulo-osuus yhtymästä (T)
tekijänoikeuskorvaukset (T)
ulkomaantulot, palkka (T)
ulkomaantulot, eläke (T)
muut ansiotulot
porotalouden ansiotulot (T)
sivuperintö
osinkotulot (V)
kansaneläke (V)
työ-, virka- ja yrittäjäeläke (V)
pak. tapaturmavak. eläkkeenveronalainen osa (V)
ulkom. ed. virkamiesten puol. erit korv. ym. (V)
muu eläke (V)
pakoll. liikennevak. eläke (V)
potilasvakuutuksen eläke (V)
pak. tapaturmavak. eläkkeen päiväraha ym.
liik. vak. päiväraha ym. (V)
potilasvakuutuksen ansionmenetykskorvaus (V)
vapaaehtoisen henkilövakuutuksen suoritukset (V)
vastuuvak. päiväraha ym. (V)
KELA:n maksama yleinen perhe-eläke (V)
maat. yrittäjien luopumiskorvaus (V)
merityötulo (T)
työvoimavir. maksama palkkaturva (T)
veronalainen lakkoavustus (V)
koulutusraha- ja avustus (V)
reserviläispalkka (V)
svl:n mukainen äitiys- ym päiväraha (V)
työttömyyspäiväraha ym (V)
koulutus- ja erityistuki (V)
aikuisopintoraha (V)
toistuva korvaus (V)
korkeakouluopiskelijoiden koulutusraha (V)
työttömän palkanneen tuki (V)
lapsen kotihoidon tuki (V)
työllistämistuki yrittäjälle ryhtyvälle (V)
eläkevakuutuksen palautus (V)

LIITE 3**Sosiaalivakuutusmaksut 1992 - 1995**

	1992	1993	1994	1995
Vakuutettujen maksut				
<i>SOTU-maksut (penniä äyriältä)</i>				
Kansaneläkevakuutusmaksu				
* perusmaksu	3,05	1,80	1,55	0,55
* eläketulosta perittävä korotus	-	1,00	1,00	1,00
Sairausvakuutusmaksu				
* perusmaksu	2,20	1,90	1,90	1,90
* yli 80000 äyriä ylittävältä osalta	1,50	1,50	1,90	1,90
* eläketulosta perittävä korotus	-	2,00	3,00	3,00
<i>Palkansaajilta perittävät (% palkasta)</i>				
Työntekijän työeläkemaksu	-	3,00	3,00	4,00
Palkansaajan työttömyysvakuutusmaksu	-	0,20	1,87	1,87
Työnantajien maksut (% palkasta)	1.1.- 30.6.	1.7.- 31.12.	1.1.- 30.6.	1.7.- 31.12.
Kansaneläkevakuutus				
* yksityinen työnantaja I-luokka			2,40	2,40
* yksityinen työnantaja II-luokka	2,40	2,40	4,00	4,00
* yksityinen työnantaja III-luokka			4,90	4,90
* valtio	3,95	3,95	3,95	3,95
* kunnat	3,95	3,95	3,95	3,95
* seurakunnat	3,95	3,95	3,95	3,95
Sairausvakuutus				
* yksityinen työnantaja	0,45	1,45	1,45	1,60
* valtio	2,70	2,70	2,70	2,85
* kunnat	2,70	2,70	2,70	2,85
* seurakunnat	4,20	4,20	7,70	7,85
Työeläkemaksut				
* yksityinen (TEL keskiarvo)	14,40	15,50	15,60	16,60
* valtio	25,00	22,00	22,00	19,50
* kunnat	19,10	17,20	18,10	20,30
* seurakunnat	22,50	25,00	27,00	27,00
Työttömyysvakuutusmaksu (alennettu palkkasumman 5 Mmk:n osalta ¹)	3,70	6,00	3,75/ 6,00	3,00/ 6,30
Tapaturmavakuutusmaksu (keskimäärin)	1,10	1,20	1,20	1,20
Työntekijäin ryhmähenkivakuutus	0,10	0,10	0,10	0,10

¹ 1.7.-31.12.1993 ja vuonna 1994 alennettu maksu 1 Mmk:n palkkasumman osalta

LIITE 4

VATT:N JA STM:N MALLIEN YHTEENSOVITTAMINEN

Lähtökohtana mallien suunnittelussa ovat olleet VATT:n YRI- ja MATURE-mallit sekä STM:n SOSTIK-mallit. Mallien käyttämät perusaineistot on maatilatalouden harjoittajien osalta saatu Tilastokeskuksesta ja muiden yrittäjien osalta verohallinnon tietorekistereistä.

VATT:n SAS-ohjelmistolla tehdyt YRI-mallit ovat olleet yhteisöille suunniteltuja koeverotusmalleja. Niitä on käytetty yritysverouudistusten valmistelussa. Mallit käyttävät noin 5000 yrityksen otosta, joka voidaan korottaa kaikkien yhteisöjen tasolle. Mallit laskevat yritysten verojen muutoksen eri veroperusteilla. Ne lähtevät liikkeelle yrityksen alkuperäisestä verotettavasta tulosta. Siihen lisätään veroperusteiden muutoksista aiheutuvat verotettavan tulon lisäykset. Yritysten oletetaan pyrkivän tulokseen, joka vastaa yhtiöveron hyvitysjärjestelmän mukaista osinkojen vähimmäisveroa vastaavaa tuloa. Tähän tuloon voidaan päästä käyttämällä hyväksi jäljellä olevia tuloksentasausmahdollisuuksia. Viimeisimmät käytettävissä olevat mallit soveltuvat verovuoden 1992 tietokantaan.

VATT:n MATURE-mikrosimulointimalli on laadittu SAS-ohjelmistolla. Mallin pääasiallinen käyttötarkoitus on maatilojen tulojen ja tukien tarkastelu eri muutostilanteissa. Sitä on käytetty mm. erilaisissa EU-integraatiolaskelmissa. Maatilatalouden harjoittajien verojärjestelmän mallintaminen on liitettävissä malliin. Käytössä oleva malliversio perustuu vuoden 1990 tietoaaineistoihin. Vuoden 1990 perusaineistoon on kokonais- ja aluetasolla tehty tila- ja tuotantorakenteessa tapahtuneet muutuskorjaukset, jolloin mallin antamat tulokset kuvaavat vuoden 1992 tilannetta. Malliin on liitetty verotustietojen lisäksi myös muita maatilakohtaisia tietoja kuten tuotantomääriä ja tukea koskevia tietoja. Mallin perusaineisto (MATURE-suunnittelurekisteri) on rakennettu VATT:n ja Tilastokeskuksen yhteistyönä.

Maatilatalouden verotuksesta kerätään vuosittain noin 14000-15000 maatilaa koskevat maatilatalouden veroilmoitustiedot. Näihin tietoihin on liitetty viljelijää ja puoli-soa koskevia verotustietoja. Tietojen yhdistäminen on tehty Tilastokeskuksessa. Maatilataloudesta VATT:ssa on vuotta 1992 kuvaava, vuoden 1990 maatilakohtaiseen veroaineistoon perustuva noin 12 000 maatilalan otos.

Otos on ositettu maaseutuelinkeinojärjestöittäin tuotantosuunnan ja viljanviljelytiloilla myös tilakoon mukaan. Otos on tilastollisesti edustava ja siten laajennettavissa kuvaamaan kaikkia maatiloja.

Sosiaali- ja terveysministeriössä on suunniteltu SAS-pohjaiset henkilöverotuksen koeverotusmallit, jotka on mahdollista liittää pk-yritys- ja maatalousmalleihin yrityksen ja sen omistajien verotuksen kokonaistarkastelua varten.

STM:n SOSTIK-mallien avulla voidaan arvioida, miten sosiaalietuuksien tai verojärjestelmän muutokset vaikuttavat kotitalouksien tuloihin, ja miten sosiaalietuuksien määrät tulevat muuttumaan. Laskelmia on mm. tehty siitä, miten pääomaverouudistus on vaikuttanut sosiaalietuuksien pohjana olevien ansiotulojen määrään¹⁹. Yrittäjätulon ansiotulo-osuuden avulla on selvitetty sairausvakuutuksen työtulokäsittteen muuttumista.

SOSTIK-malleista veromalli sisältää vuosien 1988-1992 henkilöverotuksen ja vuosien 1993-1994 ansiotulojen laskentamallit. Vuodesta 1993 lähtien mukaan on liitetty myös metsätulojen arvioimismalleja, yrittäjien nettovarallisuuden laskenta- ja pääoma/ansiotulojakomalli sekä pääomaveron ja alijäämähyvityksen laskentamallit. Veromallista on vuosien 1993 ja 1994 verotuksen osalta olemassa kaksi eri versiota: varhaisempi versio käyttää hyväksi vuoden 1992 henkilöverotuksen tietosisältöä, jolloin mm. yrittäjätulojen jako ansio- ja pääomatuloihin täytyy mallissa pyrkiä arvioimaan. Toinen versio käyttää hyväksi vuoden 1993 verotuksen tietoja, jolloin mm. jako ansio- ja pääomatuloihin on valmiina lähtöaineistossa. Jako otetaan tässä mallissa annettuna, eikä sitä pyritä simuloimaan. Malli on testattu 1993 ennakkollisella veroaineistolla ja tulokset vastaavat "todellisia" verotietoja varsin hyvin.

Veromalli vastaa sisällöltään lähinnä verohallituksen henkilöverotuksen suunnittelumallia, ns. HVS-mallia (jonka kuvaukset on tehty ORACLE-ympäristöön/Cobol). Veromalli on STM:ssä ohjelmoitu SAS-ympäristöön. Malli käyttää pohja-aineistonaan tulonjakotilaston vuotuisia palvelutiedostoja (otoskoko 30000 henkeä ja 10000 kotitaloutta). Se sisältää mm. henkilöverotuksessa tarvittavat tiedot verohallituksesta ja maatilarekisterin tiedot peltopinta-alasta ja tuotantosuunnasta.

Mallilla voidaan laskea myös fiktiivisiä tapauksia, ja se toimii sekä mikrotietokoneella että suurkoneympäristössä (TSO/MVS).

Mallin käyttämä perusdata on aikaisemmalta ajankohdalta kuin se vuosi, mille muutoksia suunnitellaan. Tästä syystä mallissa joudutaan arvioimaan suunniteltavan järjestelmän kannalta keskeisiä tietoja. Pääomaverotuksen yhteydessä tehdyt oletukset ja arvioinnit noudattavat HVS-mallin henkilöverotuksen uudistamistyöryhmän valintoja metsäverotusta lukuunottamatta (PVU-HVS91 -projekti, Loppuraportti 23.4.1993, Verohallitus). Metsänomistajien valintoja uuteen verojärjestelmään siirtymiseksi ja veronalaisten myyntitulojen arvioimiseksi on estimoitu soveltamalla VATT:n TUJA-mallin valintoja. Tilan peltopinta-alaa ja tuotantosuuntaa koskevat tiedot perustuvat haastattelutietoon.

Veromalli toimii tällä hetkellä vuoden 1992 verotietojen pohjalta. Mallin avulla lähtötiedot on päivitetty vastaamaan eriytetyn tuloverojärjestelmän muuttujia. Vuoden 1993 lopullisten verotietojen valmistuttua malli tarvitsee seuraavan suuren päivitystyön.

¹⁹ Maatilatalouden harjoittajista ja muista yrittäjistä ei ole ollut käytettävissä yritys- ja maatalaverouudistusten aiheuttamia tulopohjan muutoksia.

STM:n aineistossa voidaan tutkia liikkeen- ja ammatinharjoittajien sekä maatalousyrittäjien tulotasoa tulonjakotilaston käytettävissä olevien tulojen tulonmuodostuksen pohjalta tai veronalaisten tulojen mukaan. Yhtymien osakkaista tieto on vain yhden talouden osalta. VATT:n yritystietokannasta saadaan tiedot yhtymän kaikista osakkaista.

Yrittäjien sosiaalietuuksien ja niiden rahoituksen perustana olevan työtulon selvittämiseksi yhdistetään yritysten ja henkilöiden koeverotusmallit.

KÄYTETTÄVISSÄ OLEVAT AINEISTOT

Yritys- ja osakasaineistot

VATT:lla on käytössään verohallinnon tietokannoista saadut tiedot verovuodelta 1992 joukosta pieniä osakeyhtiöitä liikkeenharjoittajia sekä avoimia ja kommandiitti-yhtiöitä. Näiden yritysten omistajista on lisäksi verohallituksen henkilöverotuksen suunnittelumallin (HVS) vaatima tietosisältö. Osakeyhtiöistä on mukana vain osinko- ja jakaneita yrityksiä.

VATT:n yritystietokantaan on poimittu verohallinnon vuoden 1992 rekistereistä tietoja pk-yrityksistä ja niiden osakkaista seuraavasti:

	Lukumäärä	Osakkaita	Osakkaita keskimäärin
Osakeyhtiöt	246	1 068	4
Puolitettavat yhtymät	1 184	3 591	3
Yksityiset liikkeenharjoittajat	639	639	1
Yhteensä	2 069	5 298	

Yrityksistä on käytettävissä tuloslaskelma- ja tasetiedot sekä verotuslaskelman tiedot. Yrittäjistä/osakkaista on henkilöverotuksen tiedot sekä yritystulon jakamiseen osakkeille tarvittavat tiedot.

Vuoden 1991 elinkeinoverotilaston mukaan liikkeenharjoittajia oli 43155 ja puolitet-tavia yhtymiä (liiketoimintaa harjoittavia kaupparekisteriin merkittyjä avoimia ja kommandiittiyhtiöitä) 45752. VATT:n otosaineistoa ei tästä syystä voida korottaa kaikkien liikkeenharjoittajien ja puolitet-tavien yhtymien tasolle.

Vuodelta 1993 voidaan poimia vuotta 1992 kattavampi otos. Se on kuitenkin tietosi-sällöltään huomattavasti suppeampi, koska elinkeinoverotuksen tietojen keruuta on verohallinnossa huomattavasti vähennetty. Vertaamalla samoja yrityksiä peräkkäisil-tä vuosilta saadaan kuitenkin käsitys siitä, miten mallin antamat tulokset vuodelta

1992 poikkeavat toteutuneista vuoden 1993 tiedoista esimerkiksi siinä, miten ansiotulon määrä verouudistusten takia muuttuu. Vuoden 1993 aineistossa nettovarallisuuden muodostumisen eri komponentteja ei saa eritellysti. Vain vuoden 1992 aineistolla voidaan arvioida, miten yrittäjä voi vaikuttaa pääomatulo-osuuteensa kasvattamalla nettovarallisuuttaan.

Maatilatalouden harjoittajien aineistot

MATURE-mikrosimulointimalli (maatalouden harjoittajien aineisto) päivitetään vuoden 1993 maatilatalouden yritys- ja tulotilaston perusaineistolla, joka on maatilatalouden harjoittajien verotusaineistosta laadittava tilasto. Yritys- ja tulotilasto sisältää luonnollisten henkilöiden omistamien maatilojen lisäksi myös kuolinpesien, verotusyhitymien, osakeyhtiöiden ym. omistamat maatilat. Luonnolliset henkilöt omistavat 85 prosenttia maatiloista.

Otanta perustuu ositettuun yksinkertaiseen satunnaisotantaan. Maatilat ryhmiteltiin ositteisiin tuotantos suunnan, alueen ja peltoalan mukaan. Otokseen kuuluvista tiloista vaihtuu vuosittain kolmasosa (kiertävä paneeli) ja sama maatila on mukana tutkimuksessa kolmen vuoden ajan. Otokseen poimittiin alunperin 14 627 maatilaa, joista kadon ja otoksesta poistamisen jälkeen jäi jäljelle 12 889 maatilaa. Katoon joutuivat tilat, joilta verolomaketta ei saatu tai verolomake oli niin puutteellisesti täytetty ettei sitä voitu täydentää sekä tilat, jotka oli myyty. Otoksesta poistettiin tilat, jotka eivät harjoittaneet maataloutta. Näitä olivat esimerkiksi metsätilat, tutkimusasemat ja maatalousoppilaitokset.

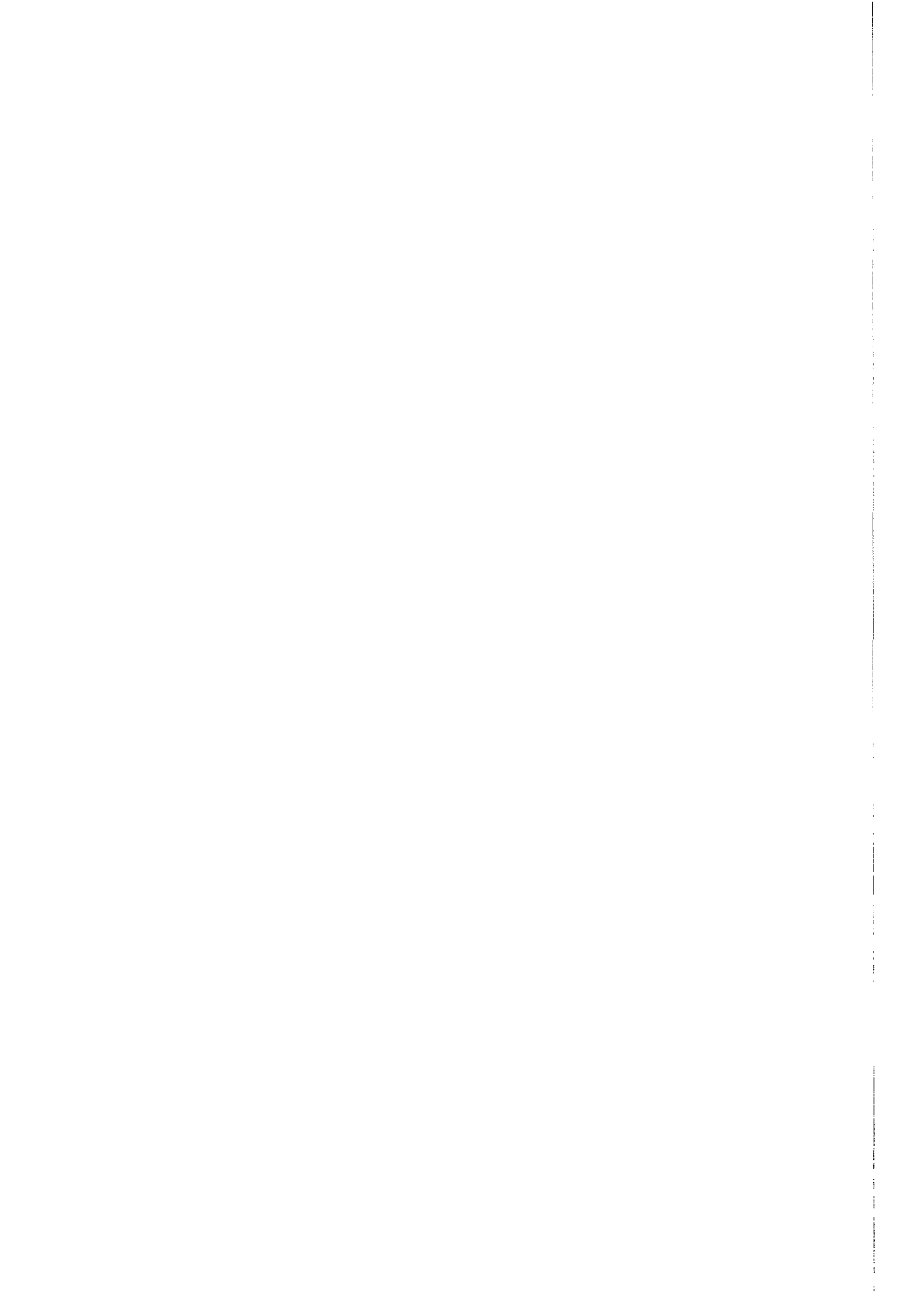
Otokseen kerätään verotustiedot maatilojen 2- (maatalouden veroilmoitus), 21- (maatalouden poistolomake) ja 25- lomakkeelta (selvitys maatalouden vähennyskeltovotomista menoista sekä poistoina vähennettävistä ja arvionvaraisista eristä). Otoksessa ei ole metsätaloutta koskevia tietoja. Verolomakkeita yksinkertaistettiin vuonna 1993 siten, ettei tiettyjä kokonaissummaa, kuten kasvinviljelytuotteiden myyntitulot, enää eritellä. Eritelty tieto on kuitenkin kerätty erillisellä tilastolomakkeella.

MATURE- mikrosimulointiaineistoon liitetään maatilatalouden yritys- ja tulotilaston perusaineiston tietosisällön lisäksi mm. maidon ja kananmunien kaksihintarekisterien tietoja sekä yrittäjäpuolisoiden veronalaiset ja verotettavat tulot valtion- ja kunnallisverotuksessa.

Jotta rakennettavalla mikrosimulointimallilla pystytään vastaamaan työryhmän tehtävän mukaisiin kysymyksiin on mallin tietoja täydennetään SOSTIK-mallien vaatimilla yrittäjän ja yrittäjäpuolison verotustiedoilla.

Malliratkaisut

VATT:n osakeyhtiöitä koskevien koeverotusmallien pohjalta on kehitetty pk-yrityksille soveltuvat mikrosimulointimallit. Sosiaali- ja terveystieteiden osastossa suunnitellut henkilöverotuksen koeverotusmallit liitetään pk-yritysmalleihin yrityksen ja sen omistajien verotuksen kokonaistarkastelua varten. Vastaava malli on sovitettavissa myös maatalousmalliin.

VATT-TUTKIMUKSIA -SARJASSA AIEMMIN ILMESTYNEET JULKAISUT
PUBLISHED VATT-RESEARCH REPORTS

1. Osmo Kuusi: Uusi biotekniikka, mahdollisuuksien ja uhkien teknologia. Helsinki: Tammi 1991.
2. Seija Parviainen: The Effects of European Integration on the Finnish Labour Market. Helsinki 1991.
3. Esko Mustonen: Julkiset palvelut: Tehokkuus ja tulonjako. Helsinki 1991.
4. Juha Rantala: Työpaikan avoinnaolon keston mittaaminen. Helsinki 1991.
5. Tuomo Mäki: Työvoiman riittävyys ja kohdentuminen 1990-luvulla. Helsinki 1991.
6. Martti Hetemäki: On Open Economy Tax Policy. Helsinki 1991.
7. Tanja Kirjavainen: Koulutuksen oppilaskohtaisten käyttömenojen eroista. Helsinki 1991.
8. Pentti Puoskari: Talouspolitiikan funktiot ja instituutiot. Helsinki 1992.
9. Pekka Parkkinen: Koulutusmenojen kehityspiirteitä vuoteen 2030. Helsinki 1992.
10. Seppo Laakso: Kotitalouksien sijoittuminen, asuinkiinteistöjen hinnat ja alueelliset julkiset investoinnit kaupunkialueella. Helsinki 1992.
11. Tanja Kirjavainen - Heikki A. Loikkanen: Ollin oppivuosi 13 000 - 56 000 markkaa. Helsinki 1992.
12. Teuvo Junka: Suurten teollisuusyritysten toimintasopeutus 1980-luvulla. Helsinki 1993.
13. Hannu Törmä - Thomas Rutherford: Integrating Finnish Agriculture into EC's Common Agricultural Policy. Helsinki 1993.
14. Mika Kuismanen: Progressiivisen tuloverotuksen vaikutus miesten työn tarjontaan. Helsinki 1993.
15. Estonia and Finland - A Retrospective Socioeconomic Comparison. Helsinki 1993.

16. Tanja Kirjavainen - Heikki A. Loikkanen: Lukioiden tehokkuuseroista. DEA-menetelmän sovellus lukioiden tehokkuuserojen arvioimiseksi. Helsinki 1993.
17. Mikko Räsänen: Pankkien talletusvakuuden arvo ja riskikäyttäytyminen vuosina 1982 - 1992: optiohinnoittelumallin sovellus. Helsinki 1994.
18. Pasi Holm: Essays on International Trade and Tax Policy in Vertically Related Markets. Helsinki 1994.
19. Pekka Mäkelä: Markkinat ja ympäristö - Euroopan unionin ympäristöpolitiikan tarkastelua. Helsinki 1994.
20. Hannu Vartiainen: Rahoitusmarkkinat ja talouden tasapaino informaation taloustieteen näkökulmasta. Helsinki 1994.
21. Tuomo Mäki: Julkisen sektorin laajuus ja kasvu OECD-maissa. Helsinki 1995.
22. Marjo Pyy: Nuorten työllistymisen kuvaaminen elinaika-analyysin menetelmin. Helsinki 1994.
23. Teemu Lehtinen: Välittömän verotuksen tulonjakovaikutukset. Helsinki 1994.
24. Gonzalo Oroza: The CIS Mining Industry in a Transition Period - with special reference to Finnish mining prospects. Helsinki 1994.
25. Juha Rantala: Aktiivisten työvoimapolitiittisten toimenpiteiden työllistävyys. Helsinki 1995.
26. Antti Lappeteläinen: General Equilibrium Models - Numerical Method and Stability. Helsinki 1995.
27. Ilpo Suoniemi - Risto Sullström: The Structure of Household Consumption in Finland, 1966-1990. Helsinki 1995.
28. Heikki Viitamäki: Vähimmäis- ja ansioturva vuonna 1995. Helsinki 1995.

VALTION TALOUDELLINEN TUTKIMUSKESKUS

Hämeentie 3

PL 269

00531 HELSINKI

Seppo Leppänen

Ylijohtaja

JOHTOKUNTA

Ylijohtaja Sixten Korkman

Puheenjohtaja

Ylijohtaja Lasse Arvela

Kansliapäällikkö Markku Lehto

Pääjohtaja Markku Mannerkoski

Johtokunnan neuvonantaja Kari Puumanen

Valtiosihteeri Raimo Sailas

Ylijohtaja Seppo Leppänen

Erikoistutkija Tuomo Mäki